

ТДУ 37 тоҷик+008+025+9 тоҷик+792 тоҷик
ТКБ – 71.0+71.4 (2 тоҷик)+63.3 (2 тоҷик)+85.313 (2 тоҷик)+78.34 (2 тоҷик)
П–14

Паёмномаи фарҳанг: нашрияи илмию таҳлилии Пажӯҳишгоҳи илмӣ – тадқиқоти фарҳанг ва иттилоот / Сармуҳаррир Ш. Комилзода; муҳаррири масъул М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2019. – № 2 (46). – 128 с.

Муассиси маҷалла:

Пажӯҳишгоҳи илмӣ–тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Комилзода Шариф

САРМУҲАРРИР:

номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, директори
Пажӯҳишгоҳи илмӣ–тадқиқоти фарҳанг ва иттилооти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Раҳимӣ Дилшод

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР:

номзади илмҳои филологӣ, муовини директори
ПИТФИ оид ба корҳои методӣ

Муродов Мурод Бердиевич

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудир
шӯбаи ахбори омма ва таъбу нашри ПИТФИ

Раҳмонзода Абдучаббор Азиз

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

доктори илмҳои филологӣ, профессор, академик
АИ ҶТ, ёрдамчи Президентии Ҷумҳурии
Тоҷикистон оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ
ва робита бо ҷомеа

Муллоаҳмадов Мирзо

доктори илмҳои филологӣ, профессор,
узви вобастаи АИ ҶТ

Суфиев Шодимаҳмад

доктори илмҳои филологӣ, директори Китобхонаи
марказии илмӣ ба номи Индира Гандии
АИ ҶТ

Камолов Ҳамзаҳон

доктори илмҳои таърих, сарҳодими Институти
таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба
номи Аҳмади Дониши АИ ҶТ

Бӯризода Қурбоналӣ

номзади илмҳои таърих, дотсент, директори
Хонаи китоби Тоҷикистон

Зубайдов Абӯбакр

номзади илмҳои таърих, дотсент, муовини
директори ПИТФИ оид ба илм

Саъдиев Шухрат

номзади илмҳои таърих, дотсент, ходими
пешбари илмӣ ПИТФИ

Маҷалла соли 2000 таъсис ёфтааст.

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон №101/МҶ-97 аз 11 март соли 2019 ба қайд гирифта шудааст.

Нишонӣ: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Н. Қарабобоев, 17 (ошонаи 2). Сомонаи пажӯҳишгоҳ: www.pitfi.tj; сомонии маҷалла: www.farhangnoma.tj; e-mail: frayom@gmail.com; Тел.: (+992 37) 233-58-84. Индекси обуна: 77728.

Маҷалла мувофиқи шартномаи литсензионии №532–09/2013 аз 12 сентябри соли 2013 дар Индекси иқтибосҳои илмӣи Русия (РИНЦ) ворид карда шудааст ва мунтазам дар системаи индексатсионии мазкур дар бораи шумораҳои ҷопшуда маълумот ворид менамояд.

Дараҷаи илмӣ мавод, саҳеҳии арқом, санаду иқтибосҳо ба дӯши муаллифони аср. Бознашри мавод танҳо бо ризоияти идораи нашрия ва иқтибос ба маҷалла сурат мегирад.

Матни мукаммали маводи ҷопӣ дар сомонии расмӣ маҷалла ҷойгир карда шудааст.

УДК 37 тадж+008+025+9 тадж+792 тадж
ББК – 71.0+71.4 (2тадж)+63.3 (2тадж)+85.313 (2тадж)+78.34 (2тадж)
В–38

Вестник культуры: научно-аналитическое издание Научно-исследовательского института культуры и информации / Гл. редактор Ш. Комилзода; ответственный редактор М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2019. – № 2 (46). – 128 с.

Учредитель журнала:

Научно-исследовательский институт культуры и информации
Республики Таджикистан

Комилзода Шариф

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

кандидат педагогических наук, доцент, директор Научно-исследовательского института культуры и информации Республики Таджикистан

Рахими Дилшод

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

кандидат филологических наук, заместитель директора НИИКИ по методической работе

Муродов Мурод Бердиевич

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

доктор филологических наук, профессор, зав. отделом СМИ и издательского дела НИИКИ.

Рахмонзода Абдуджаббор Азиз

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

доктор филологических наук, профессор, академик АН РТ, помощник Президента Республики Таджикистан по вопросам социального развития и связям с общественностью

Муллоахмадов Мирзо

доктор филологических наук, профессор, член корреспондент АН РТ

Суфиеи Шодимахмад

доктор филологических наук, директор Центральной научной библиотеки имени Индира Ганди АН РТ

Камолов Хамзахон

доктор исторических наук, главный научный сотрудник Института истории, археологии и этнографии им. Ахмада Дониша АН РТ

Буризода Курбонали

кандидат исторических наук, директор Дома книги Таджикистана

Зубайдов Абубакр

кандидат исторических наук, доцент, заместитель директора НИИКИ по научной работе

Саъдиев Шухрат

кандидат исторических наук, доцент, ведущий научный сотрудник НИИКИ

Журнал основан в 2000 г.

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан №101/ж-97 от 11 марта 2019 г.

Адрес: 734018, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Н. Карабаева, 17 (2 этаж). Сайт института: www.pitfi.tj; Сайт журнала www.farhangnoma.tj; e-mail: frayom@gmail.com; Тел.: (+992 37) 233-58-84; Почтовый индекс: 77728.

Журнал, на основе лицензионный договора №532-09/2013 от 12 сентября 2013 года, включен в базу данных Российского индекса научного цитирования (РИНЦ) и регулярно предоставляет в РИНЦ информацию в виде метаданных.

Авторы несут ответственность за научный уровень материалов, правильность фактов и цитат своих статей. Перепечатка возможна при условии согласования с редакцией и ссылки на журнал.

Полнотекстовые версии опубликованных материалов размещаются в официальной сайте журнала.

DC 37 Taj +008+025+9 Taj +792 Taj
3C – 71.0+71.4 (2Taj)+63.3 (2Taj)+85.313 (2 Taj)+78.34 (2Taj)
H–11

Herald of Culture: scientific and analytic edition of the Research Institute of Culture and Information / Editor in Chief Sh. Komilzoda; responsible editor M. Murodov. – Dushanbe: Arzhang, 2019. – № 2 (46). – 128 p.

HERALD OF CULTURE

Founder of the journal

Research Institute of Culture and Information (RICI)
of the Republic of Tajikistan

Komilzoda Sharif

EDITOR IN CHIEF,

Candidate of pedagogical sciences, docent, Director of the Research Institute of Culture and Information of the Republic of Tajikistan

Rahimi Dilshod

DEPUTY EDITOR

Candidate of philological sciences, Deputy Director of the RICI for methodical issues.

Murodov Murod Berdievich

RESPONSIBLE EDITOR:

Doctor of philological sciences, Professor, Head of the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Rahmonzoda Abdujabbor Aziz

EDITORIAL BOARD:

Doctor of philological sciences, Professor, Academician of the AS RT, Assistant of the President of the Republic of Tajikistan on Issues of Social Development and Public Relation.

Mulloahmadov Mirzo

Doctor of philological sciences, Professor, Correspondent member of the AS RT.

Sufiev Shodimahmad

Doctor of philological sciences, Director of the Central scientific library of the Academy of Sciences named after Indira Gandhi.

Kamolov Hamzakhon

Doctor of historical sciences, Main scientific fellow of the Ahmad Donish Institute of history, archeology and ethnography, AS RT.

Burizoda Kurbonali

Candidate of historical sciences, Director of the Book Chamber of Tajikistan.

Zubaydov Abubakr

Candidate of historical sciences, Deputy Director of the RICI for science.

Sa'diev Shuhrat

Candidate of historical sciences, Leading research fellow, docent.

The journal established in 2000.

The journal was registered in the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan and obtained the Certificate №101/jr in march 11, 2019.

Address: 734018, Dushanbe, N. Karabaev avenue 17 (second floor). Tel.: (+992 37) 233-58-84; Website of organization: www.pitfi.tj; Website of journal: www.farhangnoma.tj; e-mail: fpayom@gmail.com. Indeks pochty: 77728.

The journal was included under License contract №532–09/2013 since September 12, 2013, to the Russian Science Citation Index (RSCI) and regularly submits its informational metadata.

Authors are responsible for scientific level of the materials, correctness of facts and quotations of their articles. Publishing materials will take place according to editorial conclusion.

The full text version of the published materials will be placed at its official website

ТДУ 001(092)+008+9Точик+327Точик+39Точик+37Точик

**Комилзода Ш.,
Исоев Қ.****РИСОЛАТИ ВАҲДАТОФАРИИ ФАРҲАНГ
ДАР АНДЕШАҲОИ ПЕШВОИ МИЛЛАТ**

Дар таҳқиқот рисолати ваҳдатофарӣ, сулҳофарӣ ва муттаҳидсозии фарҳанг дар партави андешаҳои Сарвари давлат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Ҳамзамон аҳаммияту вижагӣ ва марҳилаҳои асосии рушди фарҳанги миллӣ дар даври Истиқлолият, раванди ҷаҳонишавӣ ва таъсири он ба фарҳангу ҳувияти миллӣ, махсусан рисолати ваҳдатофарии фарҳанги миллӣ ва фарҳанги сулҳи тоҷикон таҳлил гардиданд. Муаллифон кӯшиши ба харҷ додаанд, то аҳаммияти масоили мазкурро дар асоси афкори андешаҳои Пешвои миллат асоснок намоянд. Дар таҳқиқот бо таъкид ба андешаву баррасиҳои Пешвои миллат ишора шудааст, ки фарҳанги сулҳ, агар аз як ҷониб аҳаммияту вижагӣ ва нотақрори фарҳанги миллати тоҷикро баён намояд, аз ҷониби дигар, рисолати ваҳдатофарии онро исбот мекунад.

Калидвожаҳо: *Пешвои миллат, Президент, Ватан, давлат, кишвар, миллат, тоҷик, ҷаҳонишавӣ, хатар, таҳдид, сулҳ, ваҳдат, фарҳанг.*

Тоҷикон дар радифи дигар миллату қавмҳои гуногуни дунё таърихи бою қадима ва фарҳанги ғановатманд доранд. Дар тури таърихи худ шебу фарози гуногунро тай карда, тавассути ақлу хирад ва маърифату заковат аз он ҳама муборизаҳову тааддихо ва вартаҳои фано начот ёфта, сарбаландона берун омадаанд ва давлату миллати соҳибистиклоли худро бунёд кардаанд. Таърих исбот намудааст, ки дар ҳама марҳилаҳои давлатдорӣ миллати тоҷик фарҳанги маърифату маданият, ақлу хирад, одобу ахлоқ, зиракию заковат, тарзи ибратомӯзи муошират, таҳаммулгароӣю муросо, башардӯстию инсондӯстӣ, муносиботи неки инсонӣ, ки дар маҷмӯъ аз фарҳанги бою ғанӣ ва оламшумули тоҷикон маншаъ мегиранд, дар мадди аввал қарор дошта, роҳнамои беминнат будаанд. Аз оғози таърихи миллат то кунун фарҳанги ғанияш, «ҳастӣ», «муаррифгар», «шиноснома», «таҷассумгари симои маънавӣ», «сулҳофар», «ваҳдатофар», «муттаҳидсозандаи нерӯҳои ақлонӣю зеҳнӣ» ва «баёнгари таърихи гузаштаву муосир»-и ӯ будааст. Ин як зумра вазоиф ва функцияҳои пурмоҳияти фарҳанг ба ҳисоб мераванд, ки аркони асосии пойдеории миллату давлат ба онҳо бастагӣ дорад. Бояд гуфт, ки фарҳанги миллати тоҷик таърихи доманадор дошта, марҳилаҳои гуногунро тай кардааст, ки дар даври истиқлолияти ватан ҷараёни махсус дошта, аз ҳама даври шукуфо ва бурузу нуфузаш ба ҳамин давра рост меояд.

Марҳилаҳои тайнамудаи фарҳанги миллиро дар даври истиқлол метавон ба се қисм тақсимбандӣ кард, ки ҳар марҳила дорои хусусият, вижагӣ, вазъу ҳолат ва шароити хоси худ мебошад.

Марҳилаи аввал солҳои 1991–2000 фаро гирифта, давраи таҷдид, эҳё ва ташаккул маҳсуб меёбад. Дар ин давра бо вучуди вазъи ногувори замон соҳаи фарҳанг аз таваҷҷуҳи Хукумати ҷумҳурӣ дар канор намода, баҳри он чораҳои таъхирнопазир андешида шуд. Аз ҷумла, моҳи февралаи соли 1992 аввалин «Консепсияи инкишофи маданияти Тоҷикистон» қабул гардид, ки дар он мақсад, вазифаҳо ва самтҳои асосии рушди соҳаи фарҳанг барои солҳои минбаъда муайян карда шуданд. Ҳамзамон қабул шудани Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (с.1994) ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (с.1997) барои рушду равнақи фарҳанги миллӣ заминаҳои боэътимоди ҳуқуқӣ гузошанд.

Марҳилаи дуюм солҳои 2001–2005-ро дарбар мегирад, ки давраи рушд ва созандагиву бунёдкорӣ дар соҳаи фарҳанг ба ҳисоб меравад. Оғози ин давра барои халқи тоҷик пураҳаммият буд, чунки нахустин бор ибораи пурмаънӣ ва пураҳамияти *“Фарҳанг ҳастии миллат аст”*, дар воҳурӣ бо зиёиёни кишвар аз ҷониби Пешвои миллат ироа гардид. Ин ибораи хосе буд, ки ба пояҳои фарҳанг устуворӣ, ба самъу зеҳни фарҳангии миллатдӯсти кишвар таркиши мусбӣ ва дар масири ҳаракати онҳо таҳриқи созандаеро ба амал овард.

Марҳилаи сеюми фарҳанги миллӣ аз соли 2006 то имрӯз идома дошта, дар доираи таҳким ва тақомули фарогир чараён дорад. Дар ин давра дар радифи таҳияву қабули силсилаи санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ доир ба соҳаи фарҳанг, бунёду азнавсозии иншоотҳои муҳими фарҳангӣ, аз қабилҳои китобхона, осорхона, қасрҳои фарҳанг, ёдгориҳои таърихӣ, театр ва дигар инфрасохтори муносири фарҳангӣ рӯи кор омада, ба асоси арқони фарҳанги миллӣ тақони тоза бахшиданд.

Бояд зикр кард, ки фарҳанг, ваҳдат ва ҷаҳонишавӣ аносире ҳастанд бо ҳам пайванду алоқаманд, ки дар сурати бетафовутию бетаваҷҷуҳӣ раванди ҷаҳонишавӣ кодир аст, то ба фарҳангу ваҳдати миллӣ раҳна ворид кунад. Пажӯҳиш нишон медиҳад, ки Роҳбари давлат раванди зудсуръати ҷаҳонишавиро мутлақан маҳкум накарда, балки зарарҳову хатарҳои онро дар радифи манофеаи бештар арзёбӣ намудаанд, ки фарҳанг ва арзишҳои миллӣ мавриди хатари бештар қарор мегиранд. Ҷаҳонишавӣ ва пайомадҳои неку бади он, нуфузу интишори фарҳанг дар партави он ва ғайра дар маркази андеша қарор мегирад. Ба ин маънӣ Роҳбари давлат як паҳлуи масъаларо не, балки онро ҳамҷониба мавриди таҳлил қарор дода, ғайридаву манфиат ва зарару бадиҳои онро низ бозгӯ мекунад. Чуноне ин нуқот дар андешаҳои зерини Пешвои миллат мушоҳида мегардад: *“Ҷаҳонишавӣ дар худ имкониятҳои бузурги нешрафт”*, *“дар айни замон таҳдидҳои ҷиддиро ба ҳаёти башарият омезиши додааст”*. Аз ҷумла *“...барои ҳифзи асолат ва ҳувияти миллӣ, арзишҳои волои ахлоқию маънавӣ, симо ва сирати миллии мардуми кишвар хатари ҷиддӣ эҷод намуд...”*. Ҳамзамон, *“Дар натиҷаи таъсири ҷиҳати хоси ҷаҳонишавӣ фаъолияти доираҳои террористӣ, экстремистӣ ва қочоқи маводи муҳаддир, ки нештар доманаи нисбатан маҳдуд доштанд, хеле васеъ гардид ва ин зухурот ба хатарҳои ҷиддиҳои ҷаҳонӣ табдил ёфтанд”* [9, с.79].

Мардумшиносӣ, касби улуму маориф, шинохти дастовардҳои муносири башарӣ, табодули таҷрибаҳо, сайри олам дар муддати кӯтоҳ, дастрасӣ ба технологияи ҷадид ва ғайра аз ҷумлаи манофеи ҷаҳонишавӣ ба ҳисоб мераванд, ки ҷои инкор нест. Аммо дар пай

натичаҳои бад ва зараррасон низ дорад, ки ба таъбири Сарвари даавлат *“таҳдидҳои ҷиддӣ”-и он “ба ҳаёти башарият”* дар саргах қарор дорад. Мусаллам аст, ки ҳар омили таҳдидгар ва зараррасони ҳаёти башар маҳкум ва алайҳи он аз ҷониби ҳама кишварҳо мубориза эълон мегардад. Агар аз як ҷониб, ҷаҳонишавӣ омезиши фарҳанг, урфу одот ва арзишҳои миллиро зерӣ хатар гузорад, аз ҷониби дигар, хусусияти ҷаҳонӣ касб намудани терроризму экстремизм мебошад, ки рӯз то рӯз бо ҳар роҳу восита нуфузи худро вусъат мебахшад. Ҳамзамон тавсеа ёфтани интиқолу истифодаи маводи муҳаддир аз хатарҳои ҷиддии дигар ба шумор меравад, ки барои пешгирӣ ва муборизаи он ба таври ҳамешагӣ чораҳо андешида мешаванд. Ворид гардидани унсурҳои фарҳангии бегона ба фарҳанги ноби милли метавонад ба суботи ваҳдати ягонагӣ таҳдид намояд. Фарҳанги асили миллат, тарғибу ташвиқ ва дар амал татбиқ намудани он дар муқовимат бо таҳҷуми фарҳангҳои бегона омили муҳим арзёбӣ мегардад. Чунонки ба ин паҳлуи масъала Сарвари давлат равшанӣ андохтаанд: *«Дар шароити ҷаҳонишавӣ ба ҳаёти ҷомеа ворид шудани унсурҳои фарҳангии бегона ва вусъат гирифтани фаъолияти ҳар гуна ҳаракату созмонҳои тундраву иртиҷой муро водор месозад, ки ба хотири ҳифзу густариши арзишҳои неки милли чораҳои муассир андешем»* [1]. Дар ин андеша низ хатари ҷаҳонишавӣ бараъло мушоҳида гашта, осебпазирии фарҳанг дар мадди аввал қарор мегирад. Дарк мегардад, ки барои таназзул ва шикасти ҳар фарҳанг ба ҷуз силоҳи қавии фарҳанг дигар чизе ба кор намеояд, ки он унсурҳои фарҳангии бегона аст. Аз ин лиҳоз дар раванди ҷаҳонишавӣ нахустин зарбаро фарҳангҳо қабул мекунанд, пасон соҳаҳои дигари ҷомеа мавриди таъсир қарор мегиранд. Хатари дигаре, ки дар раванди ҷаҳонишавӣ нуфуз намуда, миллатҳоро таҳдид мекунад, тавсеаи майдони фаъолияти ҳизбу ҳаракатҳо ва равияҳои номатлубу тундгаро мебошад. Барои ҳифзи фарҳанги милли, ҳифзи фарзандони миллат ва пешгирии хатарҳои терроризму экстремизм сабабҳо ва омилҳо лозиманд. Қисмати охири андешаи Сарвари давлат садди қавиеро дар муқобили муборизаҳову тааддихои мазкур нишон медиҳад, ки он *“арзишҳои неки милли”* аст. Аз ин дидгоҳ метавон гуфт, ки фарҳангҳо кодиранд, ки ваҳдатро ҳифз намоянд ва ё фуру пошанд. Ин аст, ки Сарвари давлат дар муқобили аносири фарҳангҳои бегона, ки ба фарҳанги бою ғании мо созгор нестанд ва метавонанд ихтилофу даргирӣ ва фурупошии ваҳдати миллиро ба миён оранд, арзишҳои фарҳангии миллатро ҳамчун сад ва силоҳи мубориза қарор дода, эҳтиёҷи миллатро ба он саҳт ва зарур ҳисобиданд.

Рисолати ваҳдатофарии фарҳанги милли аз оғози давлатдорӣ навин бараъло мушоҳида мегардад ва ин моҳият бештар мавриди тавачҷуҳи Роҳбари давлат қарор доштааст. Моҳият, вижагӣ ва созандагии фарҳангро Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баҳубӣ дарк намуда, дар лаҳзаҳои ҳассосу пурхатари оғози давлатдорӣ навин аносири созандаи онро ёдовар гардида, бештар ба нуруи маънавии миллат таъя кардаанд: *«Бовар дорам, ки сокинони Тоҷикистон ақлу хирадро пеша мекунанд, ба ҷанги бародаркушӣ хотима мебахшанд, аз як гиребон сар мебароранд ва Ватани маҳбубамонро дар наздиктарин муддат аз бӯҳрони сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангӣ мебароранд, оромиву шуқуфоии онро таъмин менамоянд»* [5, с.17]. Ҳамчунин таъкид карда буданд, ки: *«Ман ба ҳар яки шумо дар*

давраи барои Ватан хеле душвор муроҷиат карда, ба ақду заковати шумо, ки ворисони фарзандони барӯманди тоҷик ҳастед, бовар мекунам» [5, с.7]. Метавон гуфт, ки ин омулу орзуи Роҳбари давлат ва мардуми шарафманди тоҷик ҷомаи амал пӯшид. Боварию умед ба оянда, азму ирода ва устуворӣ боис гардиданд, ки зина ба зина ва дар партави фарҳанги ғанӣ, ки муросову таҳаммулпазирӣ асоси он буд, ҷанги бародаркушӣ ва умуман рӯзҳои мудҳиш паси сар шаванд. Ин моҳият буд, ки Сарвари давлат фарҳангро омили муҳими сулҳу субот ва ваҳдату якдилӣ унвон карда, то имрӯз аҳаммияти онро ба мардуми кишвар хотирнишон месозанд. Чунин усули роҳбарии Пешвои миллат таърихи тулонӣ ва марҳилаҳои гуногун дорад. Яъне бештар аз 27 сол мешавад, ки фарҳанг ба ҳама аркон ва сиёсати давлатдорӣ омехта дар ҳаракат аст. 27 сол гарчанде дар назди таърих лаҳзаҳои башумор аст, аммо бо қиёси умри инсон муддати мадидест, ки рушду равнақ ва тараққии соҳаи фарҳанг дар доираи замони мазкур ба марҳилаҳо тақсим гардидааст. Батадрич ва зина ба зина равнақ ефтани фарҳанг, тамоми ҷузъиёти ҳаёти мардумро фаро гирифтанд ва ба марҳилаи таҳкиму тараққӣ ва устуворӣ расидани он аз кӯшишҳо, таъкидҳо ва таваҷҷуҳи беандозаи Сарвари давлат дарак медиҳад. Бо вучуди он ки фарҳанг омили асосии сулҳу субот буди ҳаст, ҳамзамон баҳри рушду равнақи он чораҳои зарурӣ андешида мешуд. Ташвиқи тарғиб ва барангехтани ангеҷаи фарҳангии мардум аз ҷониби Пешвои миллат худ омили тақвиятбахши фарҳанг буд. Дар марҳилаи аввал, ки давраи таназзулро дарбар мегирифт, Сарвари давлат моҳият ва вижагии онро ба мардум бозгӯ менамуданд ва фарҳангро омили асосии оромии ҷомеа меҳисобиданд. Масалан, 19 март соли 1993 оид ба роҳҳои раҳой аз бӯҳрони маънавий сухан ронда, чунин гуфта буданд: *«Аз бунбасти маънавию идеологӣ раҳо ёфтанд масъалаи мушкилтарини замони мост. Фикр мекунам, ки арзишҳои азали, одаму суннатҳои қомилан халқии мо метавонанд таъҷоҳи бозътимоди мо бошанд...»* [5, с. 33]. Бубинед, ки ин сухан 25 сол пештар, яъне дар оғози давлатдорӣ ва марҳилаи нахустии фарҳанги миллӣ гуфта шудааст. Замоне, ки тамоми аркону асоси давлатро заъфу шикаст фаро гирифта буд. Аҳдофу омили мардум яккасаметиро интиҳоб намуда, орзуҳои давлатдорӣ, бунёди он, ободонӣ ва ғайра аз фикрҳо маҳв гардида буд. Авзоъ зоҳиран нишон медод ва умеди мардумро ба он қаноатманд мекард, ки дубора давлати тоҷикон қомат рост намекунад. Чунки идеология дар вартаи хатар ва маҳшавӣ қарор дошт ва ҷанбаи маънавии мардум ба дараҷаи сифр мерафт. Ба таъбири дигар дар он замон *“Фарҳанги давлатдорӣ миллиро аз нав эҳё намудан қори саҳл набуд, аз ин рӯ, мо дар дуруҳаи барои мо номуайян, яъне идора намудани давлати соҳибистиқлол, доштани маҳорати давлатдорӣ ва муносибат бо табақаҳои гуногуни аҳоли қарор доштем”* [2, с. 227]. Дар назди Сарвари давлат ва Ҳукумати ҷумҳурӣ вазифаи басо мушкил ва ҳалталаб, дар навбати аввал аз ин вартаи ҳалокат бурун омадан буд ва яке аз таъҷоҳҳои бозътимод дар ин самт арзишҳои фарҳангӣ ба ҳисоб мерафт. Президенти мамлакат охири умеди худро на ба қувваҳои моддӣ, балки ба фарҳанги ғании миллати тоҷик пайванд медоданд. Аз андешаҳои Пешвои миллат бармеояд, ки қавитарин абзору васоили муборизаи миллати тоҷик дар тули таърих арзишҳои фарҳангӣ ва миллӣ будааст. Тааммул дар андешаи фавқ ошкор месозад, ки он

замон тамоми неруҳо нисбатан сарфи назар гардида, неруи маънавӣ дар мақоми аввал қарор гирифтааст. Ба ақидаи Сарвари давлат *«арзишҳои азалиӣ», «одату сауннатҳо»,* асосан аз ансоир ва аҷзoi фарҳанг маҳсуб мегарданд ва хусусияти вижаву умда ва созанда дошта, дарвоқеъ дар самти ҳаракати давлатдорӣ ва муборизаҳои дарпешистода *«тақягоҳи боъътимод»* мебошанд. Дар робита ба ин Пешвои миллат таъкид кардаанд: *«Мо ба илму маорифу фарҳанги ҳозираамон, ки мояи ифтихори халқ боишад мардум аз самараҳои онҳо бархурдор буда тавонад, сахт эҳтиёҷ дорем...»* [5, с. 33]. Аз ин гуфта дарк мегардад, ки фарҳанги миллати тоҷик аз оғози ҳастӣ мароҳили зиёдеро паси сар карда, ҳар давра хусусияти хоси худро бо дарназардошти вижагиҳои ҳамон даврон соҳиб будааст. Яъне фарҳанг мувофиқи сиёсату идеологияи ҳар давраи замон шаклу самт дигар мекунад ва дар хидмати башар мебошад. Аз нигоҳи дигар ин андеша дар ибтидои замони ҷаҳонишавӣ ва таҳҷуми фарҳангҳо ироа гардидааст, ки мафҳуми хоси худро соҳиб аст. Фарҳанги ҳозира, яъне оне, ки дар доираи сиёсату идеологияи имрӯза нумӯ мекунад, бо ҳаёти рӯзмарра мувофиқ аст. Дар назар фарҳанги асилест, ки аз ҳама олудагиҳо ва фарҳангҳои бегона поку беолоиш боқӣ мондааст. Чунин фарҳанги асил метавонад боиси ифтихор ва ҳам роҳнамои мардум бошад. Мутаассифона, дар ибтидои бозсозӣ аносири фарҳангҳои бегона то андозае ба арзишҳои фарҳангии ахлоқии миллати тоҷик ҳалал ворид намуда буд, ки ҳатари он имрӯз ҳам аз миён нарафтааст. Чуноне номзади илмҳои педогогӣ, А. Шарипов навиштааст: *“Сангинтарин ва фоҷианоктарин оқибати ҳодисаҳои аз сарамон гузашта ин аст, ки бар асари онҳо пояҳои маънавию ахлоқии ҷомеа заиф гардиданд, суннату арзишҳои волои миллӣ, аз қабилӣ бузургдошти хотири гузаштагон, эҳтироми муқаддасоти таърихӣ, фарҳангӣ ва миллӣ, гиромидошти илму маърифату дониш, ҳурмати падару модар, калонсолон хеле коҳиш ёфтанд. Инҳо оину суннатҳои буданд, ки мардумони ҷаҳон миллати моро дар тӯли таърихи пурифтихораиш бо онҳо мешинохтанд, эътироф мекарданд ва гиромӣ медоштанд”* 10, с. 126].

Сарвари давлат дар суҳанронии ҳеш ба муносибати ҷашни Ваҳдати миллӣ сулҳу оромиш, ваҳдату ягонагиро комилан ба фарҳанг алоқаманд дониста, чунин ишора кардаанд: *«Андешаи муттаҳидсози афроди миллат бо ташаккули маънавиёти ҷомеа, пойдории амниятии ҷомеаву давлат ва ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ робитаи мустақим дорад»* [4, с. 268]. Андешаи мазкур ба тарзи муҷазу мушаххас иброз гардида, исбот месозад, ки бидуни маънавиёту маориф ва арзишҳои фарҳангӣ мардумро дар як саф ва дар як чорҷуба гирд овардан ва муттаҳид сохтан аз имкон берун аст. Ҳамзамон дарк мегардад, ки тарғиб ва татбиқи арзишҳои фарҳангӣ дар ҳаёти мардум ва идораи онҳо аз роҳҳои усули иҷборӣ корсозтаранд. Гузашта аз ин, андешаву тафаккур ва нақшаҳои хостаҳои, ки дар асоси фаҳмиши фарҳангӣ сурат мегиранд, натиҷаоваранд. Дар ҳар қаро амал ва тасмимгириҳо диди фарҳангӣ, афроди соҳибфарҳанг зарур буда, сарфи назар намудани он ҳатман ба ноқомӣ ва оқибати ногувор мерасонад. Аз ҳамин дидгоҳ Сарвари давлат ҳифзи арзишҳои фарҳангиро ба иттиҳоду ягонагии фарзандони ватан робитаи зич додаанд. Таҷриба собит намуд, ки тафриқа ва таҷзияи аз ҳад зиёд ба манфиати ҳеч

давлату миллат набуду нест. Давлатҳои аз нигоҳи неруви иқтидор абарқудрат ва аз ҷониби вусъати арзӣ паҳновар имкон дорад, ки тавассути таҷзиаву тафриқа ба давлатҳои хурд тақсим шаванд, билохира заифу нотавон ва пора-пора гарданд. Ин аст, ки ҷомеашиносону сиёсатшиносони сатҳи байналмилалӣ яке аз омилҳои ҳифзи Ваҳдати миллиро дар иттиҳоди сиёсати оқилонаи роҳбарияти давлат ва қонунҳои Ҷумҳурии мебинанд. Яъне пайравӣ ва иттиҳоди роҳбару пешво дар ҳифзи ваҳдат ногузир аст. Фарҳанг ягона унсурест, ки аз ҷониби Сарвари давлат дар радифи дигар аносир ҳамчун омили «давлатсозу ваҳдатифар» эътироф гардида, ба он баҳои баланд дода шудааст. *«Дар замони Истиқлолияти давлатӣ соҳаи фарҳанг ҳамчун таҷассумгари симои маънавии миллат, муттаҳидсозандаи нерӯҳои ақлонии зеҳнӣ, баёнгари таърихи гузаштаву муосир, анъана, одоби ахлоқи ҳақида ва дигар муқаддасоти миллии дар ҷомеа мақоми арзанда касб намуд»* [4, с.268]. Андешаи мазкур, ки вобаста ба моҳият ва вижагиҳои соҳаи фарҳанг ироа гардидааст, аз ҳама ҷониб санҷида ва ҷомеъ аст. Ба он маънӣ, ки хусусиятҳои умда ва вазоифи асосии фарҳангро дар худ ҷамъ кардааст. Аз мутолиаи дақиқи он созандагии фарҳанг баҳубӣ дарк мегардад. Шинохт ва эътирофи миллат дар арсаи байналмилалӣ, ваҳдату ягонагии он, ҳифз ва интишори таърихи гузаштаи миллат асоси як давлату миллатро ташкил медиҳанд, ки ба таъбири фавқ ҳамагӣ бе фарҳанг аз ҳастии худ дарак дода наметавонанд. Фарҳанг дар таҳкими пояҳои давлат, Ваҳдати миллии, суботи сиёсӣ ва иҷтимоӣ нақши назаррас дорад. Имрӯз абарқудратҳо мехоҳанд бештар тавассути фарҳанг сиёсати худро ташвиқу тарғиб ва амалӣ намоянд. Қайҳо дарк гардидааст, ки умумӣ гардонидани сиёсат ва пурзӯр намудани нуфузи он дар сатҳи байналмилалӣ аз равшанаи фароҳи фарҳанг осонтар ба даст меояд. Бо чунин усул идомаи муборизаҳо як навъ соҳаи фарҳангро ба вазоифи ҷанги сард мубаддал сохта истодааст, ки он дар назди кишварҳои мухталиф ва гурӯҳҳои равиҳои номатлуб усули ҳақимона ба шумор меравад. Ҳифзи суботи сиёсӣ ва иҷтимоӣ, ваҳдату ягонагӣ дар ин майдон танҳо тавассути фарҳанги миллии метавонад амалӣ гардад. Намунаи олиӣ он таҷрибаи фарҳанги сулҳи тоҷикон мебошад, ки мавриди омӯзиши на танҳо қоршиносони ватанӣ, балки муассисаву ташкилотҳои бонуфузи ҷаҳонӣ қарор гирифтааст. Ба андешаи Президенти мамлакат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон *«Таҷрибаи сулҳи Тоҷикистон аз ҷониби созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ ва аксари кишварҳои ҷаҳон ҳамчун таҷрибаи нодир назаррас шуда, фарҳанги сулҳи ҷаҳонро хеле ганӣ гардонид»* [6, с. 671]. Аз андешаҳои мазкур, ки Сарвари давлат доир ба фарҳанги сулҳ ва шарҳу тафсири он ироа намудаанд, агар аз як ҷониб, аҳаммияту вижагӣ ва нотакрорӣ фарҳанги сулҳи тоҷикон дарк гардад, аз ҷониби дигар, рисолати ваҳдатифарии фарҳанг исбот мегардад. Суханони ибразнамудаи Пешвои миллат баёнгари ин маънианд: *«Фарҳанги сулҳ – бидуни зӯрварӣ таҳдид, бидуни истифодаи силоҳ ва ҷангу хунрезӣ, бо роҳи осоишта, аз тариқи созиш ҳал намудани мушкилоти пешомада аст. Фарҳанги сулҳ – қабл аз ҳама эътиромӣ рақиб, бо сабру таҳаммул омӯхтану дар мизони ақлу фаросат бар қашидани афкору андешаҳои ӯ, ба хотири пеш омади нек ва манфиати ҷомеа гузашт карда тавоништан аз суди ночизи хеш мебошад. Фарҳанги сулҳ – роҳи муросою сулҳу созиш дар асоси қонуну аснодҳои амалкунанда, бо роҳи тадбирҳои расмӣ»*

гайрирасмӣ аз миён бурдани ихтилофу даргириҳо буда, аз сиёсатмадорону сарварони давлатҳо маданияти баланд, дасту дили пок ва инсофу адолатро тақозо мекунад» [3, с.136]. Агар ин суҳанони пурмаънӣ дуруст мавриди андеша ва тафаккур қарор гиранд, қаноати комил ҳосил мегардад, ки яке аз омилҳои асосии Ваҳдати миллӣ ва сулҳу суботи тоҷикон фарҳанги ғании эшон будааст. Ҳангоми даргир шудани ду неруи муқобил тарки шитоб, тарки силоҳ, тарки ҳашму ғазаб ва дар бадали он таҳаммул, муросо, якдигарфаҳмӣ, маслиҳат ва аз рӯи ақл ҳукм баровандан худ фарҳанг аст. Хилофи ин арзишҳои инсонӣ амал намудан комилан мояи бефарҳангист, ки ҳаргиз ба комёбӣ намерасонад. Соҳибфарҳангии миллати тоҷик, эълони сулҳу субот ва ҳамгироӣ қавитарин силоҳи миллати тоҷик аст, ки онро тамоми ҷаҳониён эътироф мекунанд. Нигоҳи сатҳӣ ба қазияҳо, ҳама қонуну қонидаро поймол намудан, эътироф накардани ҳуқуқ ва афқору орои гурӯҳи муқобил, таассуб дар ҳукму андеша, қавмгароӣю миллатгароӣ, ки ҳамагӣ аз сатҳи пасти фарҳангӣ маншаъ мегиранд, боиси нооромӣ ва маҳви ваҳдату ягонагӣ мегарданд. Хушбахтона фарҳанги сулҳ аз оғоз унсури ҷудонашавандаи сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор гирифт. Чунонки Сарвари давлат дар ин бора гуфтаанд: «Агар гӯем, ки ниҳодани хиштиҳои нахустини фарҳанги сулҳ дар миёни тарафҳои муқобил аз рӯзҳои аввалини ба сари қудрат омадани Ҳукумати конституционӣ оғоз ёфт, хато намекунем» [5, с.671].

Фарҳанги сулҳи тоҷикон доираи маҳдуд надорад, танҳо нақши он дар дохили кишвар маҳдуд боқӣ наместонд, балки он марзҳоро убур кард ва дар самти муносибот бо кишварҳои гуногуни дунё нақши назаррас гузошт. Президенти кишвар вобаста ба ин масъала чунин гуфтаанд: «*Мо дар ин замина фарҳанги сулҳро ҳамчун унсури бунёдии сиёсати худ қарор дода, муносибатро бо кишварҳои минтақа ва ҷаҳон барқарор намудем ва дар ин марому маслак то ба имрӯз собиту устувор ҳастем*» [1].

Ҳамин тавр, рисолати фарҳанги сулҳпарварии миллати тоҷик дар ҳама давраи замон намоён буда, дар даврони истиқлолият шакл, самти нав ва хусусияти бештар касб кардааст. Ҳамзамон нуфузу эътибори олий ва оламшумулро соҳиб гардида, тавассути он миллати куҳанбунёди тоҷик дар арсаи байналмилалӣ муаррифӣ гашт, шинохта шуд ва ҳамчун миллати соҳибфарҳанг ва тамаддунофар эътироф гардид. Ин раванд босуръат идома дорад ва шубҳае нест, ки миллати тоҷик аз ин бештар дар саросари олам муаррифӣ мегардад.

Адабиёт

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати Рӯзи Ваҳдати миллӣ, шаҳри Душанбе, 26 июни соли 2017 // Ҷумҳурият. – 2017. – 28 июн.
2. Пешво – ифтихори миллат. – Душанбе: Ирфон, 2016. – 260 с.
3. Раҳмон, Э. Тоҷикон дар оинаи таърих [Матн]: Аз Ориён то Сомониён. – Душанбе: Ирфон, 2006. – Китоби 3. – 504 с.
4. Раҳмон, Э. Уфукҳои истиқлол. – Душанбе: Ганҷ – нашриёт, 2018. – 436 с, саҳ 268).

5. Раҳмонов, Э. Тоҷикистон: Даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Иборат аз се ҷилд [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 2001. – Ҷ. 1. – 512 с.

6. Раҳмонов, Э. Тоҷикистон: Даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Иборат аз се ҷилд [Матн]. – Душанбе: Ирфон, 2001. – Ҷ. 3. – 704 с.

7. Шарифзода, А., Қосимӣ, З. Эмомалӣ Раҳмон ва соли фарҳанги оламгир: Сиёсати дохилӣ ва хориҷии Президенти Тоҷикистон дар соли 2005. Китоби 5, нашри дуюм. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 372 с.

8. Шарифзода, А., Шамсиддинов, С., Қосимӣ, З. Президент: Нақши Эмомалӣ Раҳмон дар таҳкими ҳокимияти давлатӣ ва истиқлолияти миллӣ. – Душанбе: Ирфон, 2001. – 372 с.

9. Эмомалӣ Раҳмон – бунёдгузори сиёсати хориҷии Тоҷикистон, зери назари Ҳ. Зарифӣ. – Душанбе: Ирфон, 2012. – 272 с.

10. Эмомалӣ Шарифович Раҳмонов – эҳёгари давлати миллӣ. – Хучанд, 2002. – 188 с.

**Комилзода Ш.,
Исоев К.**

МИССИЯ ЕДИНСТВО КУЛЬТУРЫ В КОНЦЕПЦИИ ЛИДЕРА НАЦИИ

В исследовании рассматривается миссия единства, миростроительства и консолидации культуры в свете концепции главы государства уважаемого Эмомали Рахмона. Вместе с тем анализируются значение, специфика и основные этапы развития национальной культуры в период независимости, процесс глобализации и ее влияние на национальную культуру и менталитет, особенно миссия объединения национальной культуры и культуры мира таджиков. Авторы стремились обосновать важность данных вопросов, основываясь на высказываниях и мнениях Лидера нации. Опираясь на идеи и мнения Лидера нации, отмечено, что культура мира, если с одной стороны выражает ценность, уникальность и неповторимость культуры таджикского народа, с другой стороны, доказывает его миссию единения.

Ключевые слова: Лидер нации, Президент, Родина, государство, страна, национальность, таджик, глобализация, опасность, угроза, мир, единство, культура.

**Komilzoda Sh.,
Isoev Q.**

MISSION UNITY CREATION OF CULTURE IN THE THOUGHTS OF THE LEADER OF THE NATION

In the article are studied the mission of unity creation, peace building and the consolidation of culture in the light of the speeches of the head of state, His Excellency Mr. Emomali Rahmon. As well as, the significance, specificity and main stages of the development of national culture during the period of independence, the process of globalization and its impact on the

national culture and mentality and the culture of the world of Tajiks, are analyzed. Authors tried to substantiate the importance of these issues, based on the statements and opinions of the Leader of the nation. Based on the ideas and opinions of the Leader of the nation, it is noted that the culture of the peace, if on the one hand expresses the value, uniqueness and uniqueness of the culture of the Tajik people, on the other hand, proves its mission of unity.

Keywords: Leader of the nation, President, Tajikistan, state, country, nationality, globalization, independence, threat, peace, unity, culture.

ТДУ 297+37точик+008+327точик+39точик

Пиров С.

ИСЛОМ ВА ИФРОТГАРОӢ

Ифротгарой яке аз падидаҳои номатлуби замони муосир ба шумор рафта, бо вучуди муборизаҳои беамон ҳанӯз ҳам хатарҳои худро боқӣ мегузорад. Чиҳати рафъи ин падидаи номатлуб моро пеш аз ҳама лозим аст, ки маънавиёти худро баланд бардорем, ҷавонони беҳабару ноогоҳро аз таълиқи таблиғи нодурусти гурӯҳҳои ифротӣ тундрав огоҳ созем. Дар мақола ин масъала дар алоқамандӣ бо дигар амалҳои ношоистаи гурӯҳҳои ифротгарӣ баррасӣ шуда, беасос будани чунин кирдорҳо дар таъя бо оятҳои қуръонӣ ҳақиқати уммавӣ нишон дода шудааст.

Муаллиф бар он назар аст, ки танҳо огоҳӣ аз фарҳанги тамаддуни миллӣ, маърифати динӣ мазҳабӣ ва ҳисси баланди ватандорӣ ватандӯстӣ ҷавонро аз фиребу найранг, таблиғи таълиқи нодуруст ва таҳдиду хатарҳои ҳар гуна ашхосу гурӯҳҳои қудратхоҳу мансабдӯст ва ифротӣ тундгаро нигоҳ дошта метавонад.

Калидвожаҳо: таблиғ, таълиқ, амал, ифротӣ, тундрав, оромӣ, ислом, осудагӣ.

Гарчанде тайи солҳои охир шомилшавии ҷавонон ба гурӯҳҳои тундраву ифротӣ коҳиш ёфтааст, вале ҳанӯз ҳам хатарҳои амалҳои ношоиставу муҳолиф ба шарифат ва зидди инсонӣ вучуд дорад. Онҳое, ки танҳо таълимоти тундгароёнаро омӯхтаву аз асли дин ноогоҳанд, ба ҳар гуна рафторҳои бад ба осонӣ даст мезананд, зеро зехни онҳо бо ҳар гуна таълимоту андешаҳои носолим пур гардидааст. Дар ҳоле, ки Пайғамбари Худо ҳазрати Муҳаммад (с) фармудаанд: «Дин-насиҳат аст...» [4, с. 36]. Дини муқаддаси ислом ҳамчун дини насиҳат ҳамеша тарғибгари некию накукорӣ, амну оромӣ, кумаку ёрӣ, покию покизагӣ ва ҳар гуна гуфтору кирдори писандида буда, аз ҳамаи аъмоли зишту нописанд, баҳусус қатлу куштор, дуздӣ ғоратгарӣ, фисқу фасод ва озору зиён одамонро барҳазар медорад. Аз ҷумла, дар мавриди низову харобкорӣ, қатлу куштор ва оқибатҳои нохуши он Худованд дар сураи Анфол ояти 46 фармудааст: «Ва ба Худову Расули ӯ фармонбардорӣ кунед ва бо якдигар низоъ макунед, ки (дар он сурат) сусти нотавон шавед; ва давлату қуввати шумо биравад; ва шикебой варзед. Ба дурустӣ ки Худо бо шикебоён аст». Дар ҷойи дигар чунин фармудааст: «Ва шумо ҳама ба ресмони (дини) Худо чанг занед ва пароканда машавед ва неъматҳои Худоро, ки бар шумост ёд кунед» (Оли

Имрон, 103). Дини мубини ислом мусулмононро аз ихтилофу парокандагӣ манъ намуда, ба ваҳдату якдигарфаҳмӣ фаро меҳонад ва ҳамдигарфаҳмию баҳам омадан ва сулҳу суботро аз неъматҳои пурарзиш мехисобад. Далолати ин гуфтаҳо баҳам омадану ошӣ шудани ду қабилае бо номҳои Авсу Хазраҷ буд, ки то омадани ҳазрати Муҳаммад (с) ба Мадина миёнашон ихтилофоту нофаҳмиҳои зиёде вучуд дошт, бо баракату дастуроти дини мубини ислом ҳамаи он адовату зиддиятҳо ва нофаҳмиҳои бартараф гардид. Ин мавзӯ дар сураи Оли Имрон ояти 103 зикр гардидааст: «...чун душмани якдигар будед, (яъне: Авсу Хазраҷ; ва араби маъдияву ямания; ва арабу аҷам бо якдигар душманӣ доштанд) пас миёни дилҳоятон улфат дод ва ба неъматҳои Худо бо якдигар баробар шудед; ва бар канораи мағоке (чоҳе) аз оташ будед, пас шуморо аз он рахонид. Худо ҳамчунин нишонаҳои худро бароятон баён мекунад, то бошад, ки роҳ ёбед». Дини муқаддаси ислом ҳамеша сулҳу субот ва оромӣ дар миёни одамон ташвиқ намуда, дар ҳолатҳои руҳ додани ҷангу ҷидол одамонро ба сулҳ ва бартараф сохтани низоъҳои пайдошуда амр менамояд: «Ва агар ду гурӯҳ аз мӯъминон бо якдигар ҷанг кунанд, пас миёни онҳо сулҳ кунед... Чуз ин нест, ки мӯъминон бародари якдигаранд, пас миёни ду бародари ҳеш сулҳ кунед ва аз Худо битарсед, то бар шумо раҳм карда шавад» [3, с. 516]. Чунончи аз ин фармудаҳо маълум мегардад, дар ҳолатҳои нофаҳмию ҷангу низоъҳо миёни одамон, атрофиёно нашоёд, ки бетафовуту бепарво бошанд, балки дар пайи рафӣи мушкilot ва нофаҳмию нооромӣ бошанд. Пайғамбари Худо Муҳаммад (с) дар ҳадисе фармудаанд: «Мӯъминон ба мисли як ҷасаданд чун баъзе аз он ранҷур шавад ва бадард ояд аъзои дигарро қарор ва ором нахоҳад гузошт» [2, с. 92].

Мардуми куҳанбунёду куҳанфарҳанги тоҷик, баҳусус олимону шоирони дар замони ислом рушдёфта, маънавиёти мардуми моро дар асоси таълимоти ҳамин дин дар олам чунон боло бурдаанд, ки эҷодиёти пурарзиши онҳо ҳамчун мероси фарҳангӣ то ба ҳол мавриди истифодаи ҳамагон ва ҳифзи обрӯю эътибори мо гаштаанд. Агар ба эҷодиёти онҳо назар андозем қариб, ки дар ҳамаи онҳо ғояҳои башардӯстӣ, ватандорӣ, нақуборию нақубоҳӣ ва ҷумла гуфтору кирдорҳои хубро дармеёбему бадӣ накардан ба дигаронро, ҳатто ба касоне ки бадхоҳиро пешаи худ кардаанд, эҳсос менамоем. Аксари ин фармудаҳо дар тақвиятҳои дини мубини ислом буда, дар онҳо тарси аз Худо, бозпурсии рӯзи қиёмат, ба ҳар амали карда ҷавоб гуфтани мувофиқи он ҷазо гирифтани, дида мешавад. Ниёғони мо одобу ахлоқро дар ҷойи авал гузошта эҳтироми инсонро ҳатмию зарурӣ медонистанд. Бузургон илми беманфиатро ба дарахти бесамар, олими беамалро ба занбури беасал, одами беадабро ба парандаи беболу пар ва тоҷири бе симу зар ташбеҳ кардаанд. Мутаассифона, солҳои охир бисёре ҷавонон аз истифода ва манфиат ёфтани маҳзани мероси илмию фарҳангӣ дур монда бештар ба моддӣ ва зоҳирбиниву зоҳирпарастӣ тамоюл пайдо кардаанд. Ба қавле ба сирату ботин кам эътибор дода, ба сурату зоҳир бештар эътибор медиҳанд. Хуб мебуд дар баробари оростани зоҳир ба оростани ботин ва ахлоқи хубу ниятҳои нек эътибор медоданд, зеро ин амр низ метавонад боис гардад, ки ҷавонони зоҳирбинӣ бепарво даъвати нодурусти ҳар гуна ашхос аз мазоҳибу равиҳои ба мо бегонаро қабул намуда, бар зарари худ ва миллату ватан рафтор намоёнд

ва дар натиҷа ба андӯху пушаймонӣ гирифтгор шаванд. Аксар ҷавононе, ки аз рӯйи нодонӣ ба ин доми ҳалокатбор гирифтгор шудаанд, шомил шудани онҳо бе ризоияти волидайн, наздикон, аз ҷумла зану фарзандонашон аст. Дар ҳоле, ки падару модар ё зану фарзандонашон эҳтиёҷ ба кӯмак, дастгирӣ, аз ҳама муҳим ниёз ба тарбия доранд. Фаромӯш набояд кард, ки авсофи мазкур аз ҷумлаи вазифаву ухдадорихои ҳар як фарди мусулмон аст. Дар Саҳеҳи Бухорӣ дар боби Ҷиход бо изни волидайн чунин омадааст: Марде назди Расули акрам (с) омад ва иҷозаи ҷиход карданро хост. Расули акрам (с) аз ӯ пурсиданд. Оё падару модарат дар қайди ҳаётанд? Он мард гуфт.- Оре. Расули акрам (с) ба ӯ фармуд: Ҷиходи ту дар пеши онҳост. Яъне дар хидмати онҳо бош [4, с. 534]. Дар ҳадиси баъдӣ чунин зикр гардидааст: Пайғамбари Худо (с) мардеро, ки дар як набард номнавис шуда буд, баргардонд ва ба ӯ фармоиш дод, то назди ҳамсараш равад ва бо ӯ сафари ҳаҷ намояд (Бухорӣ, ҳадиси 3006). Пас нафароне, ки падару модар, зану фарзандони худро гузошта, шомили ҳар гуна ҳизбу ҳаракатҳои ифротӣ гаштаанд, ба ҷойи андӯхгин сохтану равон гардонидани ашки чашмони падару модар, бояд хидмати онҳоро адо намоянд ва ба дуои неки онҳо шарафёб гашта, дар пайи таъмини нафақа, таълиму тарбияи аҳли байти худ ва ободию пешравии ҷомеа бошанд. На ин, ки ҷони худро беҳуда ба ҳалокат андозанд. Зеро Худованд фармудааст: «Ва ҳештанро бо дастҳои худ ба (вартаи) ҳалокат маяфканед ва накӯкорӣ кунед! Ҳамона Худо накӯкоронро дӯст медорад» [3, с. 30]. Дар қисмати охири ин оят Худованд бандагони худро ба накӯкорӣ фаро хондааст ва баён намудааст, ки накӯкоронро дӯст медорад. Аммо дар он низову даргирихое, ки ҷараён меёбанд, на раҳм асту на шафқат, на эҳсон асту на накӯкорӣ, балки озору азият ва куштору хунрезист, ки ин амалҳо ҳеҷ ба ободию пешравии мусулмонон мусоидат намеkunанд, баръакс ба ақибравии ҳаробӣ ва сиёҳсозии мусулмонону доғдорсозии дини мубини ислом оварда мерасонад. Ҳол он, ки дини мубини ислом ҳамчун дини насиҳат комилсозандаи макорими одобу ахлоқи аҳли башар мебошад. Пайғамбари Худо (с) фармудааст: Ба пайғамбарӣ мабъус шудам, то макорими ахлоқро комил созам (Муваттаи Имом Молик).

Ҷавонро лозим меояд, ки пеш аз тасмим гирифтани коре бо падару модар ё бо ягон шахси кордону муътабар ва ё мутахассиси соҳа маслиҳату машварат намоянд ва аз донишу таҷрибаи онҳо баҳра бардошта, баъдан ба он иқдом намоянд. Махсусан, дар ҳолатҳое, ки даъват аз ақидаву боварии динию мазҳабӣ меравад ё пешниҳод ба амале мегардад, ки дар он шубҳаву дудилагӣ мавҷуд аст ва ё қаблан он амал дар миёни мардум роиҷ набудаву дида нашудааст. Масалан, шахсе мегуяд, ки барои зиёрат ба оромгоҳи падару модар ё ягон шахсияти муътабар рафтагӣ ҷои нест, ширк аст, дар ин ҳолат набояд мо ба гуфтаи ӯ дода шавем, зеро ҳам мувофиқи таълимоти дини мубини ислом, таълимоти мазҳаби Имоми Аъзам-Абӯҳанифа ва ҳам аз рӯйи ақлу хирад, зиёрати оромгоҳи волидайн ва дигар ашхоси муътабар амали ҷои буда, ҳатто хубу писандида маҳсуб меёбад. Ё шахсе дар муҳорибаву ҷангҳо амалҳои интиҳориро (худкуширо) раво дониста ба он ташвиқ менамояд. Дар ин мавридҳо зарур аст, ки ба усулу қавоиди динию мазҳабӣ рӯи назар намоем ва бубинем, ки оё чунин амалҳоро иҷозат медиҳад ё гузаштагони мо чунин рафтгор кардаанд ва ё худ ақли солим чунин кирдорҳоро меписандаду раво медорад? Албатта не, чун-

ки Худованд амали худкуширо дар Куръон қатъиян манъ намудааст: «Ва худро макушед. Ба дурустӣ ки Худо ба Шумо меҳрубон аст» [3, с. 83]. Дар шарҳу тафсири ин оят муфасссирон суханҳои бисёр гуфтаанд, аз ҷумла Насафӣ фармудааст: «Эй мусулмонон худ ва якдигарро накушед, дар молҳои якдигар ноҳақиву ситам макунед, чунки касе бар дигаре ноҳақиву ситам кунад, ҷунон аст, ки худро нобуду ҳалок сохтаст, пайравии ҳовою ҳаваси нафсхоятонро макунед, зеро дар он сурат худро ба ҳалокат меафканед ва ниҳоят гирифтори амале нашавед, ки сабабгори қатли шумо гардад» [1, с. 221]. Ин амали қабеху нохуш яъне худкуширо Пайғамбари Худо Муҳаммад (с) низ қотеъона маҳкум ва манъ карда фармудааст: «Ҳар кас худаширо бо корде ё оҳане бидушад фардои қиёмат дар дӯзах доимо бо ҳамон олат шикамашро мебурад, ҳар касе бо воситаи заҳр худкушӣ кунад, дар дӯзах доимо аз он ҷуръа-ҷуръа менушад, ҳар касе худро аз кӯҳ ё баландие ба поён афканд дар дӯзах доимо фуру афканда мешавад... ҳар касе ба ҳар воситае худро бидушад дар қиёмат ба воситаи ҳамон чиз азоб карда мешавад» [4, с. 246, 1050]. Вақте ки дар дини мубини ислом худкушӣ бо ҳама гуна воситаи роҳи манъ бошад, пас ин амалҳои интиҳорӣ (худкушӣ) чи тавр ҷоиз шудаанд ва чи маъно доранд? Хуб мебуд, ки маърифати фарҳангии мазҳабии худро рушд диҳем ва аз асолати он боҳабар бошем, то тавонем дар ҳолатҳои таҳдиду хатарҳои маънавий муқовимату истодагӣ карда аз фарҳанги миллию мазҳабӣ пуштибонӣ намоем.

Яке аз воситаҳои асосии ташвику таблиғи гурӯҳҳои тундраву ифротӣ ин шабакаи иҷтимоии интернет ва сомонҳои мухталифи он мебошад, ки ба василаи он афкори ақидаҳои нодурусти худро паҳн менамоянд. Аз ин рӯ, барои ҳар як фарди солимақлу ҳудодоҳ, диндору ватандӯст лозим аст, ки одамон, ба хусус ҷавонони ноогоҳу беҳабарро аз ин таблиғоти нодурусту зиёновар боҳабар созанд ва бо ин амал дар амну оромӣ ва осоишу ободии халқу ватани худ саҳмгузор гарданд. Албатта, то ба имрӯз намояндагони соҳаҳои мухталифи фарҳанги кишвар ҷиҳати рушди маънавиёти фарҳангии мардум, бахусус ҷавонон кушишҳои зиёде кардаанд. Дар пешгирии гароиши ҷавонон ба гурӯҳҳои тундраву ифротӣ чорабиниҳои илмӣ, аз ҷумла конференсияҳо, семинарҳо, мизҳои мудаввар, сухбатҳо барпо намудаанд. Инчунин мақолаҳои зиёде илмию оммавию дар нашрияҳои даврӣ интишор намудаанд. Натиҷаи ҳамин талошҳо буд, ки дар солҳои охир мувофиқи эълони коршиносон шомилшавии ҷавонони тоҷик ба гурӯҳҳои мазкур ба маротиб кам шудааст ва бо боварии комил метавон гуфт, ки дар асоси сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон шомилшавии ҷавонон ба ҳар гуна ҳизбу ҳаракат ва равияву гурӯҳҳои ифротию тундгаро ба пуррагӣ аз байн меравад. Он ҷавононе, ки бо роҳҳои найрангу фиреб ба доми ҷунин ашҳосу гурӯҳҳо афтадаанд, аз доми онҳо раҳо шуда, дар пайи ислоҳи худ мегарданд ва қадри амну осоиш, ватану миллат ва арзишҳои онро дар меёбанд.

Албатта, огоҳӣ аз фарҳангу тамаддуни миллӣ, маърифати динию мазҳабӣ ва ҳисси баланди ватандорӣю ватандӯстӣ метавонад ҷавононро аз фиребу найранг, таблиғу ташвиқи нодуруст ва таҳдиду хатарҳои ҳар гуна ашҳосу гурӯҳҳои қудратхоҳу мансабдӯст ва ифротию тундгаро нигоҳ дорад.

Адабиёт

1. Абдуллоҳ ибни Аҳмад ибни Маҳмуди Насафӣ. Мадорику-танзил ва ҳақоиқу-таъвил машхур ба Тафсири Насафӣ. – Тошкент, 1988, Ҷ. 1-2. – 331 с.
2. Абузакариё Яҳё ибни Шарафи Нававӣ (Имом Нававӣ). Риёз-ус-солеҳин мин каломи сайидил мурсалин. – Бейрут, 1987. – 496 с.
3. Қуръони карим. Асл ва матни тарҷумаи тоҷикӣ. – Душанбе: Ирфон, 2007. – 616 с.
4. Муҳаммад ибни Исмоили Бухорӣ. Ал-ҷомеу-с-саҳеҳ машхур ба Саҳеҳи Бухорӣ. – Бейрут, 2001. – 1390 с.

Пиров С.

ИСЛАМ И ЭКСТРЕМИЗМ

Экстремизм является одним из самых нежелательных событий современности, несмотря на беспощадную борьбу она все еще сохраняет угрозу. Чтобы устранить это нежелательное явление, прежде всего, нам необходимо повышать нашу мораль, информировать неосведомлённую молодежь о ложной подстрекательной пропаганде экстремистских групп. В данной статье эта проблема освещается в связи с другими экстремистскими актами экстремистских групп. Необоснованность подобных действий основывается на примере аятов Корана и исламских хадисов.

Автор предполагает, что только осознание национальной культуры и цивилизации, религиозного образования, воспитания патриотизма у молодежи может уберечь их от ложной пропаганды и агитации, опасных угроз различных властолюбивых мятежных экстремистских лидеров и групп.

Ключевые слова: экстремизм, экстремистские группы, подстрекательная пропаганда, ислам, молодёжь, национальная культура, образование, патриотизм, воспитание.

Pirov S.

ISLAM AND EXTREMISM

Extremism is one of the contemporary dangers in the world, but nevertheless of efforts against that till today it has threat to the humanity. For avoiding that we should first raise our awareness, to inform young generation and keep them from propagandas of the extremist groups.

In the article this problem and related other depraved activity of the extremist groups were analyzed and author based on the Koran surah and hadith arguments against extremist groups.

Author concludes that only awareness about national culture and civilization, religious knowledge and native-land love can keep young generation and other people from wrong way and from threat of the extremist groups.

Keywords: propaganda, activity, extremism, group, peace, knowledge, Islam.

УДК. 316.7:327.8(510)

Буриева М.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ ТРАДИЦИИ И НАЦИОНАЛЬНЫЙ СТИЛЬ ВЕДЕНИЯ ПЕРЕГОВОРОВ КИТАЯ

В статье рассматриваются цивилизационно-культурные особенности ведения переговоров в Китае. Отмечается что, переговоры, как правило, направлены на заключение международных обязательств, разработку правил такого характера как, укрепление политического, экономического, правового и социального взаимопонимания между правительствами, укрепление их дружественных отношений и, прежде всего, предотвращение или урегулирование конфликтных ситуаций между государствами. Также в статье отмечается, что в основе китайского стиля ведения переговоров лежит конфуцианская этика, и в некотором смысле она воплощает золотую середину бизнеса и политики. В заключении статьи автор делает вывод, что очень сложно иметь дело с китайскими партнерами по переговорам: эта древняя культура выработала сложные переговорные стратегии с внешним миром, которые во многом напоминают игру в шахматы.

Ключевые слова: *Китай, национальный стиль ведения переговоров, международные переговоры, конфуцианская этика, умеренная уступчивость.*

Дипломатия – это искусство ведения переговоров. Именно в ходе переговорного процесса государства согласовали условия своего сосуществования и попытались предотвратить развязывание войны по ряду важнейших вопросов. Фактически Венская конвенция о дипломатических сношениях закрепила проведение переговоров в качестве одной из основных функций дипломатического представительства. Дипломатические переговоры рассматриваются как ключевой метод продвижения национальных интересов и наиболее эффективное средство достижения целей внешней политики государств. Она стала важной процедурой для осуществления дипломатии и позволяет представителям государств оказывать выдающиеся услуги своим странам.

Переговоры, как правило, направлены на заключение международных обязательств, разработку правил такого характера, укрепление политического, экономического, правового и социального взаимопонимания между правительствами, укрепление их дружественных отношений и, прежде всего, предотвращение или урегулирование конфликтных ситуаций или споров между государствами.

Во всем мире международного права переговоры являются старейшим и наиболее часто используемым методом мирного урегулирования. Фактически в статье 33 Устава Организации Объединенных Наций в качестве одного из способов мирного урегулирования международных споров предусматривается проведение сначала переговоров (прямое урегулирование), а затем добрых услуг, посредничества, примирения и арбитража, которые, по сути, являются правилами ведения переговоров [6, с. 123].

В международном праве переговоры являются важнейшим этапом заключения договоров. Он состоит из комплекса действий, ведущих к разработке этих соглашений.

Переговоры могут быть формальными или неформальными. В формальной форме дипломат берет на себя и на главу своего государства определенные обязательства, при этом последние осуществляются без ущерба для главы государства или любого представителя конкретного государства. Аналогичным образом, конфиденциальные или секретные переговоры могут официально или неофициально обязывать стороны хранить молчание относительно своей цели и решительных действий. Но обычно неофициальные переговоры обычно проводятся в частном порядке вне каких-либо официальных отношений и могут служить для подготовки к предстоящим официальным переговорам [8, с. 221].

Дипломатический переговорщик, помимо того, что он обладает необходимыми навыками, талантом и непоколебимой приверженностью основополагающим интересам государства, которое он представляет, естественно, должен обладать глубоким знанием национальных и международных реалий.

Переговоры - это основная деятельность дипломатов и не только. Это процесс, который вовлекает супругов, детей, родителей, работодателей, служащих, покупателей и продавцов, деловых партнеров и всех остальных в управление отношениями и в достижение желаемых целей. В связи с этим, деловые переговоры не ограничиваются внутренней стороной, но распространяются и на международную среду. Поэтому сегодня трудно найти организацию, которая не вела бы какие-то международные дела, прямо или косвенно. Несмотря на это, литература по международным деловым переговорам ограничена, поэтому данное исследование является попыткой дополнить существующий пробел в литературе по международным деловым переговорам. Исследователи также утверждают, что бизнес-медиаторы из разных стран мира развивают разные стили деловых переговоров, что говорит о развитии данной направленности. Поэтому дипломаты-переговорщики должны обладать достаточным знанием о культуры оппонентов для эффективного понимания влияния их стилей ведения деловых переговоров. В этом ключе изучения традиции и национального стиля ведения переговоров китайцев смотрится весьма актуальной [3, с. 54].

В основе китайского стиля ведения переговоров лежит конфуцианская этика, и в некотором смысле она воплощает золотую середину бизнеса и политики. Стремление к консенсусу в китайской культуре формировалось на протяжении веков, поскольку духовное поле конфуцианско-буддийской цивилизации определяет диалог различных самобытных народных религий, в том числе буддизма, даосизма, синтоизма и шаманизма [4].

Конфуцианство-это система ценностей, которые управляют отношениями людей. Требования конфуцианской этики универсальны, обязательны, потому что наивысший стандарт их требований-небеса. Исходя из гуманной этики, конфуцианское общество управляется пятью отношениями: императором и подданным, отцом и сыном, старшим братом и младшим братом, мужем и женой, двумя друзьями. На переговорах эта вертикальная структура отношений четко воспроизводится в иерархии и подчиненности делегации, в отношениях руководителей и субъектов.

Конфуцианская этика создает прочные основы межличностных отношений и организации делегации на переговорах, так как выполнение социальных обязанностей здесь приобретает более высокий смысл [9, с. 82].

Необходимо отметить, что в Китае, с его быстро развивающейся экономикой и растущим международным потребительским влиянием, роль переговоров в международном бизнесе и ведения дел более важна, чем когда-либо, и специалисты с навыками ведения переговоров пользуются высоким спросом в этой стране. Мы отметить, несколько специфических особенностей переговорного стиля китайцев, которые помогут вам успешно ориентироваться в переговорном процессе в Китае.

Взаимность является важной особенностью переговоров во всем мире, но особенно в Китайской Народной Республике. Китайцами отмечается, что важно строить гармоничные отношения, но ожидать также и обязательств. Надо убедиться в том, чтобы строить отношения со своими коллегами конструктивными способами, которые уважают ее потребность во взаимном понимании деловых отношений, а также создают ценность и обеспечивают наиболее оптимальное соглашение для вашей организации.

Мы бы хотели отметить другую особенность стиля ведения переговоров китайцев, «умеренная уступчивость», именно данное качество китайских дипломатов делает их одними из лучших в переговорном процессе. Например, мы бы хотели привести пример из американо-китайских отношений на современном этапе. Дипломатические полномочия администрации Обамы были подвергнуты испытанию еще в 2012 году, когда китайский диссидент Чэнь Гуанчэн совершил драматический побег из-под домашнего ареста в посольство США в Пекине накануне ежегодных переговоров США и Китая по стратегическим и экономическим вопросам.

Переговоры между американскими и китайскими официальными лицами о судьбе Чэня велись в обстановке строжайшей секретности по настоянию китайского правительства. "Лицо более важно в азиатском обществе, чем любой контракт", - сказал один высокопоставленный американский чиновник, подчеркнув необходимость Китая держать чувствительные переговоры в тайне.

В разгар кризиса и США, и Китай пригрозили прекратить стратегический и экономический диалог, если вопрос Чэня не будет решен к их удовлетворению. Однако переговоры начались, как и было запланировано. Интересно, что госсекретарь Хиллари Родхэм Клинтон даже не затронула тему Чэня со своими китайскими коллегами, в течение первых двух дней переговоров, по данным *New York Times*, даже когда ее помощники перевели диссидента, который сказал, что хочет остаться в Китае, из посольства в больницу. Только после того, как Чэнь передумал и сказал, что хочет поехать в Соединенные Штаты, Клинтон упомянул имя активиста. Даже тогда она придерживалась тонкостей китайского общества: вместо того, чтобы напрямую просить об освобождении Чэня из Китая, она просто сказала, что ей нужно будет поговорить о диссиденте, когда она появится перед прессой. Косвенный подход сработал. Через несколько часов, китайцы объявили, что Чэнь получил разрешение учиться в Нью-Йорке [7, с. 66].

Несмотря на значительное дипломатическое отвлечение, она, как представляется, приносит реальные осязаемые результаты. По словам

одного должностного лица китайской администрации, Китай согласился разрешить большую конкуренцию со своими государственными предприятиями и обязался работать над сокращением односторонних условий финансирования и регулирования, которые приносят пользу предприятиям. Взамен американские чиновники пообещали начать переговоры о разрешении китайским фирмам инвестировать в американские фирмы и отрасли и начать переговоры о двустороннем инвестиционном договоре. Переговоры иллюстрируют потенциальную ценность адаптации к переговорному стилю вашего коллеги на международных переговорах. Они также подчеркивают дисциплину и координацию, необходимые для поддержания запланированных переговоров, когда кризис угрожает саботировать их.

Реальность нарисовала картину китайского переговорщика как ошеломляюще сложную. Многие исследователи отмечают, что любят вести переговоры и работать с китайцами и очарованы гармоничным китайским стилем ведения переговоров. Для них китайцы-искренние оппоненты, которые работали на очень высоком уровне взаимного доверия и уважения. Однако и есть другая история о Китае, некоторые отмечают что ненавидят вести переговоры и работать с китайцами и сыты по горло хитрым китайским стилем ведения переговоров. В их глазах китайцы - "аморальные" бизнесмены, которые могут "обмануть", "солгать" или сделать все необходимое, чтобы вывести вас из равновесия. Нас поразила эта противоречивая картина, и несколько лет назад я сам был частью этого китайского феномена. Китайский переговорщик-искренний и обманчивый переговорщик. К сожалению, ни одно из предыдущих исследований не дало последовательной основы для систематического понимания парадоксальной личности китайского переговорщика.

Таким образом, нужно отметить, что очень сложно иметь дело с китайскими партнерами по переговорам: эта древняя культура выработала сложные переговорные стратегии с внешним миром, которые во многом напоминают игру в шахматы.

Литература

1. Chandler, C. (2003), "Coping with China", *Fortune*, pp. 66-70.
2. Chen, M. (1995), *Asian Management Systems: Chinese, Japanese and Korean Styles of Business*, Routledge, London.
3. Василенко, И. А. Искусство международных переговоров в бизнесе и в политике [Электронный ресурс] / И.А. Василенко. – Электрон. дан. — Москва: Научная книга, 2008. – 234 с. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/58297>.
4. Василенко, И.А. Личностный стиль за столом международных переговоров. М.: Аспект Пресс, 2012. – 208 с.
5. Лебедева, М.М. Технология ведения международных переговоров. Учебник. М.: Аспект Пресс, 2017. – 208 с.
6. Михайлова, К. Ю. Международные деловые переговоры [Электронный ресурс]: учебное пособие / К. Ю. Михайлова, А. В. Трухачев. – Электрон. дан. – Ставрополь: СтГАУ, 2013. – 368 с. – Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/61089..>

7. Пятачкова, А. С. «Новая нормальность» китайской внешней политики? // Актуальные проблемы Европы. – 2017. – №1. – С. 60-82.

8. Трухачев, В.И. Международные деловые переговоры. Учебное пособие. Москва: Финансы и статистика, 2014. – 400 с.

9. Шуан Чжан Олимпийские медиастратегии Китая // Вестник Адыгейского государственного университета / Серия 2: Филология и искусствоведение. – 2011. – №4. – С.82-85.

Буриева М.

АНЪАНАҲОИ ФАРҲАНГИ ВУ ИҶТИМОӢ ВА УСЛУБИ МИЛЛИИ ГУЗАРОНИДАНИ ГУФТУШУНИДҲОИ ЧИН

Дар мақола вижагҳои фарҳанги пешқадами гузаронидани гуфтушунидҳо дар Чин баррасӣ шудааст. Дар он қайд мешавад, ки гуфтушунидҳо, чун қоида, барои бастанӣ ухдадорӣҳои байналхалқӣ, коркарди қоидаҳои дорӣ чунин характер, мустаҳкам намудани ҳамдигарфаҳмиҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ байни ҳукуматҳо, боз ҳам қавӣ гардонидани муносибатҳои дӯстонаи онҳо, пеш аз ҳама, пешгирӣ ва ё ба эътидол овардани ҳолатҳои тазодӣ байни давлатҳо равона мешаванд.

Ҳамчунин дар мақола таъкид мешавад, ки асоси услуби гуфтушунидҳои чиниро этикаи конфуций ташкил медиҳад. Дар баъзе фаҳмишҳо вай васатияти тиллоӣ сиёсат ва тичоратро низ таҷассум мекунад.

Дар фарҷоми мақола чунин хулоса мешавад, ки бо рақибони чинӣ дар мавриди гуфтушунид кор кардан басо душвор аст, зеро фарҳанги қадимаи он чунон стратегияҳои мураккаби гуфтушунидҳоро коркард кардааст, ки бозии шохмотро ба хотир меорад.

Калидвожаҳо: Чин, услуби миллии гузаронидани гуфтушунидҳо, гуфтушунидҳои байналхалқӣ, этикаи конфуций, гузашти қаноатмандона.

Burieva M.

SOCIO-CULTURAL TRADITIONS AND NATIONAL STYLE OF CHINA

The article tells about the historical and cultural features of negotiations in China. It is noted that, as a rule, negotiations are aimed at concluding international obligations, developing rules of this nature, strengthening political, economic, legal and social understanding between governments, strengthening their friendly relations and, above all, preventing or resolving conflict situations between States. The article also says that the Chinese style of negotiation is based on Confucian ethics, and in a sense, it embodies the golden mean of business and politics. The author of article concludes that it is very difficult to deal with Chinese negotiating partners: this ancient culture has developed complex negotiating strategies with the outside world, which in many ways resemble a game of chess.

Keywords: China, national negotiating style, international negotiations, Confucian ethics, moderate compliance.

ТДУ 008+37точик+39точик+391.2+7.016+746

Тоирова Т.

АНВОИ ГУЛДҶҶЗИИ ТОЧИКОН

Дар мақола санъати гулдҷҷзи тоҷикон ва навъҳои мухталифи он бо истифода аз адабиёти марбут ба ин ҳунар баррасӣ шудааст. Гулдҷҷзи яке аз ҳунарҳои қадимтарини мардуми тоҷик ба ҳисоб рафта, бо ин усул намунаҳои зиёди ашӯи рӯзгор ва сару либосро зебу зинат медиҳанд. Ҳар як маҳсулоти гулдҷҷзшуда дар зиндагии тоҷикон мавқеи махсус дорад. Ҳар гуна рамз, нақшу нигор ва тасвире, ки дар муснуоти гулдҷҷзи инъикос гардидааст, ифодагари ҷанбаҳои миллии тоҷикон мебошад. Санъати гулдҷҷзи тоҷикон назар ба ҳунарҳои дигар нисбатан пешрафта буда, солҳои тӯлонӣ дар байни мардум бо шакли намудҳои мухталиф рушд кардааст.

Калидвожаҳо: гулдҷҷзи миллий, тоқӣ, рӯймол, сӯзанӣ, анъана, таърихи гулдҷҷзи, фарҳанг, ҳунар, нақшу нигор.

Миллати куҳанбунёди тоҷик ҷузъи созандаи таърихи фарҳанги ҷаҳонӣ мебошад. Созандагҳои фарҳанги моддӣ ва ғайримоддӣ ин миллати қадим дар шаклҳои мухталифи меъморӣ, кулолгарӣ, заргарӣ, санъати тасвирӣ, шишасозӣ, рехтагарӣ ва дигар санъати ҳунармандӣ, ки ҳангоми омӯзишҳо аз ҳудудҳои шаҳрҳои қадимаи тоҷикон бозёфт шудаанд, зоҳир гардидаанд. Ёдгориҳои мероси таърихӣ фарҳангии халқи тоҷик пайвандгари ҳаёти моддӣ ва маънавии ниёгони мо буда, дар маҷмӯъ онҳо саҳифаҳои таърихи ҷандҳазорсолаи ин миллати бузургро бозгӯ мекунанд.

Шоистаи зикр аст, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бевосита Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати пешрафти таърихи фарҳанги миллати тоҷик дар арсаи байналмилалӣ корҳои зиёдеро ба анҷом расонида истодааст. Саҳми фарзандони фарзонаи тоҷик дар ҳама самтҳои ҳаётии сатҳи ҷаҳонӣ назаррас аст.

Бо назардошти инкишофи ҳаёти деҳот Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий – Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар паёми имсолаи худ солҳои 2019-2021-ро «Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон карданд. Сарвари давлат, барои бунёди соҳаи сайёҳӣ ва омода намудани ҳунармандони соҳибкасб ва эҳёи ҳунарҳои мардумӣ аз аҳли нишаст даъват ба амал оварданд, ки давоми се сол барои амалӣ гардидани ҳадафҳои мазкур самаранок фаъолият намоянд.

Санъати гулдҷҷзи ҳам аз зумраи унсурҳои мебошад, ки аз давраҳои қадим то инҷониб намудҳои мухталифи он аз тарафи ҳунармандони соҳибзавқ таҳия карда мешавад. Оид ба ҷиғунагии ҳунари гулдҷҷзи ва навъҳои он баъзе нуқтаҳои қаблан муҳаққиқони мардумшиносӣ санъатшинос қайд кардаанд. Ҷунончи, санъатшинос, Н. Юнусова ишора кардааст: “Гулдҷҷзи ин як намуди сӯзангарии бадеист, ки он аз «гулнақш»-ҳои рӯйсангиву нахустлибосҳо аз пӯсти ҳайвонот ибтидо ёфта буд. Гулдҷҷзи, кашададҷҷзи дар асл ҳунари хонагӣ буда, ба-

рои ороиши сару либос, ашӯи шахсӣ, дастмол ва дигар ҷиҳозҳои хонагӣ истифода мешавад” [12, с. 24].

Дар шароити имрӯза ҳам, гулдӯзӣ ҳунари хеле маълум буда, намунаҳои зиёди онро на фақат дар осорхонаҳо, балки дар бозорҳои шаҳру деҳоти ҷумҳурӣ вохӯрдан мумкин аст. Тавре ки аз мушоҳидаҳои муҳаққиқон маълум гардидааст: “гулдӯзӣ ҳунари густардатарини бонувони тоҷик буда, ба ҳаёту зиндагӣ, урфу одат ва олами маънавии мардуми тоҷик алоқаманд аст [6, с. 272].

Аз ин лиҳоз, он аз қадимтарин навъи санъати халқӣ буда, дӯзандагон бо сӯзан ва чангақҳои махсуси гулдӯзӣ дар рӯйи матоъҳои гуногун ба ресмонҳои пахтагӣ, пашмӣ, абрешимӣ, зарину нукрагин, инчунин бо сангҳои қиматбаҳо, муҳраҳои реза, тангаҳо, марҷону марворидҳо нақшҳои гуногунро медӯзанд. Имрӯз бо ривоч ёфтани технологияи муосир баъзе аз маҳсулоти гулдӯзӣ бо мошинаҳои дарз-дӯзӣ низ дӯхта мешаванд.

Гулдӯзӣ ва навъҳои он дар ороиши сӯзанӣ, болишт, чодари арӯсӣ, остину гиребон ва домани куртаҳои занона, тоқӣ, рӯймол, парда, гаҳворапӯш, дастархон ва ғайра истифода мешавад. Ин санъати халқиро бо тамоми зухуроташ ба санъати ҳақиқӣ марбут сохтан мумкин аст. Санъати амалӣ ва ороишӣ аз қадимулайём писандидатарин соҳаи ҳунари тасвирии тоҷикон буд.

Дар гулдӯзӣ усулҳои гуногун ба кор бурда мешаванд. Аз ҷумла, усулҳои маълумтарин чаппадӯзӣ, кандахаёл, хомдӯзӣ, даравшдӯзӣ ва ироқӣ ба ҳисоб мераванд. Имрӯзҳо услуби дарафшдӯзӣ аз ҷониби ҳунармандон бештар ба мушоҳида мерасад. Дарафшдӯзиро дар зебу зиннат додани болишт бисёртар ва баъзан чодару дастор, рӯймолчаву чойникпӯшак истифода менамоянд. Ғайр аз ин, ҳунармандони ҷавон бо тарзи дарафшдӯзӣ намудҳои гуногуни гулу гулдастаҳоро омода мекунанд, ки аз ҷониби сайёҳони хориҷӣ хуб пазируфта шудааст. Ин навъи ороиш бештар дар ноҳияҳои атрофи минтақаи Хатлон ба назар мерасад.

Ҳунари зебу оро додани матоъҳо дар байни тоҷикон асрҳои аср вучуд дорад. Чи тавре ки аз осори бадеӣ-таърихӣ (аз ҷумла, “Авесто”, “Шоҳнома”), ҳафриёти Варахша, Панҷакенти қадим, Шаҳристон бар меояд, санъати гулдӯзӣ мардуми тоҷик бо усули хоси миллиаш аз қадим бо ҳамагон маълуму машҳур буд. Гулдӯзӣ бинобар сабаби нисбатан маълум будани иҷрои қораи ҳамеша ба оммавиат ва шуҳратнокиаш аз рӯйи нақшу нигор, минтақа ва мавзӯ фарқ мекунад. Беҳуда нест, ки гулдӯзӣ ҳамчун машғулияти писандидатарини бонувони тоҷик дар рақсу тарона ва рӯбоиҳои халқӣ низ ёдоварӣ мешавад:

Ҷонона ба нимрӯзӣ, биншаста чӣ медӯзӣ?
Як нақша ғалат кардай, меканию медӯзӣ!

Ё ин ки дар баъзе ҷойҳо бо ҷунин тарзи саволу ҷавоб миёни бонувони тоҷик мавриди истифода қарор гирифтааст.

Якум:

Ҷононаи наврӯзӣ,
Ту шишта чӣ медӯзӣ?

Дуюм:

Як нақша ғалат кардам,
Меканаму медӯзам.

Замонҳои пеш гулдӯзӣ ба таври доимӣ ҳиссаи асосии ороиши либос ва макони зисти тоҷиконро ташкил меод. Дар ҳар як хонадон, албатта, ягон нақши гулдӯзӣ мавҷуд аст, ки онро соҳибхона бо як эътиқоди махсус нигоҳдорӣ мекунад. Гумон меравад, ки гулдӯзии мазкур барои ин хонавода солҳои сол хидмат карда бошад. Алалхусус, дар ҳар як хонаи мардуми тоҷик анвои гулдӯзӣ бо обу ранг ва шаклҳои афсонавии худ касро ба ҳайрат меорад.

Ҳоло намудҳои беҳтарини санъати гулдӯзӣ дар Осорхонаи Миллии Тоҷикистон, Осорхонаи мардумшиносии ба номи М. С. Андрееви Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониш ва осорхонаҳои вилоятӣ, намоишгоҳҳои умумӣ чун ашӯи ороишу намунаи ҳунари дасти халқ нигоҳ дошта мешаванд [3, с. 67]. Гарчанде дар замони муосир ҳунармандон санъати гулдӯзии қадимро бо нақшҳои наву замонавӣ бо технологияи махсуси ороишӣ инкишоф дода истода бошанд, дар ҳама хонаводаҳои намунаҳои онро дучор омадан мумкин аст. Масалан, сӯзанӣ, чодар, болишт, курта-чакан, ойинахалта, чойникпӯшак, пардаву дастор, рӯймол ва ғайра аз қабилҳои анвои гулдӯзии тоҷикон буда, бо тарзу усулҳои гуногун духта мешаванд.

Сӯзанӣ яке аз намудҳои махсуси гулдӯзии тоҷикӣ мебошад. Он нафақат дар ороиши манзилгоҳ, балки дар ҳаёти маънавии мардум низ қойи сазоворо ишғол карда, мавриди эҳтироми бонувон қарор гирифтааст. Сӯзаниро дар сатин, чит, шохӣ ва матоъҳои абрешим дӯхта баъзан астардор мекунанд.

Аз рӯйи шакл сӯзанӣ матои чоркунҷаи сатҳаш бо нақшу нигор ороиш ёфтае мебошад, ки дар таносуби қаду бараш чоркунҷаи мураттаб, росткунҷаи гуногунодоза мебошад. Борпӯши он аз сӯзанӣ хурдтар буда, аксар вақт барои пӯшонидани рӯйи чихози арӯс ва умуман хонадон истифода мешавад [3, с. 11]. Дар замони муосир сӯзаниро барои ороиши девори хона истифода накунанд ҳам, аммо онро медӯзанд.

Чунончи, муҳаққиқи рус Н. Ершов навиштааст: “Сӯзанӣ таърихи бисёрасраро дар бар мегирад. Он дар баробари идома додани суннатҳои асосии гулдӯзӣ, шакли нави худро пайдо намуд, ки зери унвони попури-«попуризанӣ» маълум аст [2, с. 11]. Дар ҳақиқат имрӯзҳо низ усули попуризанӣ дар санъати гулдӯзӣ ба авҷи аъло расидааст. Бисёре аз анвои гулдӯзиро бо ин тарз медӯзанд.

Сӯзаниҳо вобаста ба мавқеъ ва тарзи зисту зиндагонии мардуми навоҳии гуногун (аз ҷумла, Шаҳритӯс, Кӯлоб, Панҷакент, Норақ, Истаравшан, Исфара, Самарқанд, Бухоро) аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Сӯзаниҳои Кӯлобу Шаҳритӯс нақшу нигори табиӣ ва мутаносибу мувофиқ доранд. Сӯзаниҳои Самарқанд нақшҳои қадимаи пурмазмун дошта, бештар бо нахи шохӣ дӯхта мешаванд. Сӯзаниҳои Бухоро рангомези хос доранд, ки бо истифодаи омехтаи ранги хокистарӣ бо кабуд, зарди паст бо норинҷӣ ҳосил шудааст.

Имрӯз аз рӯйи расму оинҳо доштани сӯзанӣ дар хонаҳои арӯсӣ ҳатмист. Гарчанде сӯзанӣ ва даврӣ дар рӯзгор вазифаи якхеларо иҷро

кунанд, вале ҳар яки он ороиши гуногун дорад – ҳар кадом нақшҳои таҳҷоии хешро парастииш мекунанд.

Байни хунармандони ин касб нақшҳои гулдӯзӣ номҳои мушаххас пайдо кардаанд. Масалан: офтобак, давригул, аштак, аноргул, качак, себарга, барги бед, ислимӣ, лола, тоҷи хурӯс, райҳон, булбул, товус ва ҳоказо аз маъмултарин нақшу ниғори мардуми тоҷик дар хунари гулдӯзӣ мебошад.

Чуноне ки ишора гардид, дӯхтани сӯзани меҳнати пурмашакқату зиёдро талаб мекунад, зеро хунарманд танҳо бо сӯзан кор мекунад. Ӯ ба воситаи сӯзан ва риштаҳои рангин дар рӯи матоъ нақшҳои мухталифро меофарад, ки муддати дароз ва муайяно талаб мекунад. Бо сабаби ҳаҷман калон будани сӯзани аксар вақт якҷанд нафар дар духтани он иштирок мекунанд. Вале, чуноне ки Л. Носирова аз рӯи мушоҳидаҳои қайд намудааст: “Азбаски имрӯзо бештари мардум сӯзаниро аз бозорҳо харидорӣ менамоянд, барои якҷоя дӯхтани он ҳоҷат намондааст. Аммо ҳастанд, нафароне, ки ҳоло ҳам барои фарзандонашон аз сӯзаниҳои дастдӯз истифода мекунанд” [7, с. 13].

Рӯймол чузье аз сарулибоси мардуми тоҷик ва кишварҳои дигари Осиёи Марказӣ махсуб ёфта, дар ҳаёти фарҳангии халқу миллатҳои гуногун аҳамияти махсусро касб кардааст. Миёни мардуми тоҷик ҳам аз замони пеш рӯймоли гулдӯзишударо мардону писарбачаҳо дар миён аз болои курта ё чома ва занон дар сар мебастанд. Дар шароити имрӯза рӯймоли гулдӯзишудаи занона аз байн рафта, танҳо рӯймоли мардона боқӣ мондааст, ки ҳоло ҳам онро дар водихо ва минтақаҳои кӯҳсори Тоҷикистон мебанданд. Тарзи рӯймолбандии занон вобаста аз маҳалли зист гуногун аст. Рӯймоле, ки занони тоҷик бештар меписандиданд абрешими фаранг, чоргул ва рӯймоли пашмини гулдор буд, ки онҳоро “рӯймоли шол” меномиданд. Ин намуди рӯймолро занҳои аз хонаводаҳои сарватманд хангоми тӯй, ба меҳмонӣ рафта ба сар мебастанд. Бурун аз ин занҳо ҳамарӯза сарашонро бо рӯймоли докаи сафед ё карбоси сафед мебастанд, ки ин рӯймол дар байни мардум бо номи “сарпеч” маъмул буд. Ҳоло ҳам дар Кӯлоб ва ноҳияҳои атрофи он сарпечро гулдӯзӣ мекунанд.

“Рӯймолро дар шимоли чумхӯрӣ “рӯймоли миён” ва “миёнбанд” мегӯянд, ки ин миёнбандро мардон аз хурдӣ мебанданд [7, с.24]. Рӯймолро дар ҳар минтақа бо номҳои гуногун “локӣ”, “миёнбанд”, “рӯймолаки миён”, “камарбанд”, “фута” ва ғайра ном мебаранд. Таби солҳои охир теъдоди ками хунармандон рӯймоли гулдӯзишударо омода мекунанд, чунки онро ҳамарӯза набаста, танҳо дар маросимҳои тӯю мотам ва ҳамчун тухфа истифода мешаваду халос.

Анвои дигари гулдӯзӣ тоқӣ буда, аз даврҳои қадим барои мардуми тоҷик аҳамияти махсус дорад. Дар ин бобат дар асарҳои таърихӣ, фолклорӣ, этнографию санъатшиносӣ маълумоти зиёде мавҷуд аст. Он ҳамчун каллапӯши милли нафақат дар Тоҷикистон, балки дар кишварҳои дигари Осиёи Миёна ва Осиёи Шарқӣ низ маълуму машҳур аст. Тоқиро бачагону мардон ва ҷавонзанон ҳамарӯза ва дар ҷашнҳо чи бо либоси милли ва чи аврупоӣ ба сар мекунанд.

Каллапӯши мардонро, ки тӯппӣ, ё тоқӣ низ мегӯянд, бисёртар аз матои бахмал дӯхта, барои ороиш бо зарӣ зарду сафед гулдӯзӣ, за-

рдӯзӣ ва бо абрешим тайёр мекунанд. Токихоеро, ки аз кундал ва кимхоб ва ё аз дигар матоъҳои қимматбаҳои нақшин дӯхта шудаанд, гулдӯзӣ ё зардӯзӣ намекарданд.

Тоқӣ мисли ҳамаи намудҳои гулдӯзии тоҷикӣ навъҳои гуногун дошта, вобаста ба хусусияти маҳалҳо бо шаклу нақши гулдӯзии худ фарқ мекунанд. Солҳои пештар аз рӯйи тоқӣ аз кучо будани соҳиби онро муайян мекарданд. Тоқиҳои хоси тоҷикҳои кӯхистони минтақаҳои Помир, Дарвоз, Рашт, Кӯлоб бо гуногунӣ ва рангҳо инчунин бо нақшу нигори маҳаллӣ фарқ мекунанд. Дар Бадахшон то асри XX аҳоли ба ҷойи тӯппӣ “пакол” (як навъ каллапӯш) мепӯшиданд, ки дар шакли ҷӯроб дар хона дӯхта шуда, дар вақти пӯшидан атрофи онро қат мекарданд. Дар гузашта, шахсони алоҳида аз табақаҳои рӯхониён, ашрофон, дарвешон кӯлоҳи баланди аз чор парчаи сегӯшаи матоъ дӯхташуда мепӯшиданд. Бо мурури замон байни минтақаҳои гуногуни ҷумхурӣ, бисёр намудҳои маҳаллии тоқиҳо оммавӣ шуданд.

Имрӯз бисёре аз ҷавонон қатъи назар аз кадом минтақаи кишвар буданашон тоқиҳои гуногуни гулдӯзиро новобаста ба хоси маҳаллашон, ба сар менамоянд. Ин ҳолат бад нест, зеро омезиш додани расму русуми як минтақа бо минтақаи дигар барои рушду такомули фарҳанги миллӣ замина фароҳам меорад. Раванди ҷаҳонишавӣ ба фарҳанги халқу миллатҳои дунё бетаъсир наместонад. Дар ҳолати гузариш бахшидани намунаи ин ё он унсури фарҳангӣ метавон пешро роҳи таъсири ҷаҳонишавӣ ба мероси фарҳангиро сусттар гардонид.

Аз ин баррасиҳо маълум мешавад, ки ҳунармандони имрӯза дар офаридани намудҳои гуногуни санъати гулдӯзӣ аз донишу таҷриба, малака ва намунаи маҳсулоти халқҳои дигар васеъ истифода бурда, дар маъниву рамзҳо, нақшу нигор ва шаклу қолаби гулдӯзӣ тоҷикӣ тағйиротҳо ворид намудаанд.

Хулоса гулдӯзӣ яке аз ҳунарҳои қадимӣ ва анъанавии мардуми тоҷик ба шумор рафта, дар ҳаёти маънавии онҳо мақому манзалати хосаеро касб намудааст. Имрӯз низ бо вучуди суръат ёфтани раванди ҷаҳонишавӣ намунаҳои асил ва ҷолиби ҳунари гулдӯзӣ аз ҷониби ҳунармандони соҳибистеъдод офарида мешавад, ки ин аз фарҳангу тамаддуни бою рангини тоҷикон шаҳодат медиҳад.

Адабиёт

1. Азизӣ, Ф. Санъати суннатии гулдӯзӣ. – Душанбе, 2012. – 270 с.
2. Амали ҳунармандони тоҷик / муҳаррири масъул Н. Ершов. – Душанбе: Нашриёти Дониш, 1987. – 46 с.
3. Зарифӣ, Ҳ. Хазинаи тиллоии тоҷикон. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 384 с.
4. Исаева – Юнусова Н. Гулдӯзӣ тоҷик. – М., 1979. – 220 с.
5. Майтидинова, Г. История таджикского костюма. – Душанбе, 1980. – Т.1. Генезис котюма таджиков: древность и раннее средневековье. – 280 с.; 1984. – Т.2. Средневековый и традиционный костюм. – 254 с.
6. Мероси фарҳанги ғайримоддӣ дар Тоҷикистон / Мурағиб: Д. Раҳимов / муҳаррир Ш. Комилзода. – Душанбе; ЭР-граф, 2017. – 280 с.

7. Носирова, Л. Рушди касбу хунарҳои анъанавии бонувон дар Тоҷикистон. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 186 с.

8. Пещерова, Е. М. Гончарное производство Средней Азии. – М., 1959. – 104 с.

9. Писарчик, А. К. Амали хунармандони тоҷик. – Душанбе: До-ниш, 1987. – 550 с.

10. Широкова, З. А. Традиционная и современная одежда женщин горного Таджикистана. – Душанбе, 1976. – 86 с.

11. Широкова, З. А. Таджикский костюм конца XIX-XX вв. – Душанбе, 1993. – 142 с.

12. Юнусова, Н. Декоративная вышивка Ура-Тюбе к XIX – нач. XX вв. // Изв. АН Таджикской ССР. – Душанбе, 1969.

Toirova T.

ВИДЫ ТАДЖИКСКОЙ ВЫШИВКИ

В данной статье речь идет о разновидностях таджикской вышивки. Для создания статьи были собраны факты из различных научных исследований, а также из многих литературных источников, которые были написаны на протяжении многих лет. На основе изучения исследований, автор отмечает, что вышивка является одним из древнейших видов искусства таджиков, которые украшали вышивкой одежду и быт. Каждый узор на вышивке имеет свое особое место в повседневной жизни таджиков. Искусство вышивки таджиков в сравнении с другими видами искусства считается наиболее развитым и имеет богатую историю.

Ключевые слова: национальная вышивка, тюбетейка, платок, вышивка сюзане, традиция, история вышивки, культура и искусство, национальные орнаменты.

Toirova T.

TYPES OF NATIONAL EMBROIDERY

In this article is highlighted the issue of Tajik traditional embroidery. Author reveals the features of folk embroidery. This kind of art is one of the most developed handicrafts of the Tajik people. Our ancestors were famous on their rich art and culture, which the people decorated their life. Embroidery art passing the centuries in the way of generation to generation transmitted to present days. The attention is drawn to the continuity in traditions of the national embroidery.

Keyword: National embroidery, skullcap, kerchief, the suzane embroidery, tradition, history, culture, art, national ornament.

ТДУ 008+37точик+398точик+82:398+39точик

Ниёзова М.

БОЗТОБИ КАСБУ ҲУНАРҲОИ МАРДУМӢ ДАР РУБОӢТИ ХАЛҚИИ ТОЧИКӢ

Мақола ба таҳқиқи яке аз густурдатарин жанрҳои хурди эҷодиёти мардуми тоҷик – рубоӣ бахшида шудааст. Чамъоварӣ ва таҳқиқи байту рубоӣҳо аз ҷониби олимони анҷом гардида, чандин мақолаву маҷмӯаҳои хурду калони фолклорӣ рӯйи қор омадаанд.

Дар ин мақола муаллиф кӯшиши намудааст, ки дар бораи жанри рубоӣ, мазмун ва мундариҷаи он маълумоти мухтасар пешниҳод намояд. Инчунин дар мақола махсусан он байту рубоӣҳое мавриди таҳлил қарор гирифтаанд, ки дар онҳо касбу ҳунарҳои мардумӣ инъикос гардидааст.

Муаллиф аз таҳлилу баррасии байту рубоӣҳои халқии тоҷикӣ ба ҳулосае меояд, ки касбу ҳунарҳои халқӣ дар онҳо ба таври васеъ инъикос гардидааст. Гӯяндагони халқӣ аслан аҳли меҳнат буда, бештар дар вақти кишту қор, чамъовариҳои ҳосил, ҳангоми духтани чомаву тоқӣ ва гайраҳо чунин байту рубоӣҳоро эҷод кардаанд.

Калидвожаҳо: фолклор, жанр, мардум, рубоӣ, касб, ҳунар, гулдӯзӣ, бофандагӣ.

Рубоӣ яке аз густурдатарин жанрҳои хурди эҷодиёти мардуми тоҷик буда, дар чамъоварӣ ва таҳқиқи он олимони корҳои назаррасеро анҷом додаанд. Забони рубоӣҳо содаву фаҳмоанд, ҳар як ибораю таркибҳо аз ҳаёти ҳаррӯза одамон гирифта шудаанд. Дар рубоӣҳо фикру андешаҳои ошиқона, тасвирҳои шоирона инъикос гардида, онҳоро ба дилҳо наздик мегардонад. Дар баъзе рубоӣёт гӯянда фикреро ифода карда бошад, пас гӯяндаи дигар мувофиқи завқи худ онро тағйир медиҳад ва ҳамин тариқ варианти нави он рубоӣ эҷод мешавад.

Академик Р. Амонов рубоиро чунин таъриф намудааст: «Рубоӣ яке аз жанрҳои асосӣ ва қадимии назми халқист, ки ҳанӯз дар асри X ба назми хаттӣ дохил шуда, дар адабиёти классикии тоҷик мавқеи қалон пайдо кард. Дар рубоӣҳои халқӣ осори бисёр хусусиятҳои каломии бадеии асрҳои пешинаро мушоҳида кардан мумкин аст. Рубоӣ аз ҷиҳати мундариҷаи ғанитарин ва аз ҷиҳати шакл мукамалтарин жанри лирикаи халқии тоҷик аст» [2, с. 16].

Имрӯз дар Ганҷинаи шӯбаи фолклори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон теъдоди зиёди байту рубоӣҳои халқӣ нигоҳдорӣ мешаванд, ки онҳоро қоромандони илмӣ шӯба дар давоми солҳои тӯлонӣ аз шаҳру ноҳия ва деҳоти гуногуни Тоҷикистон ва шаҳрҳои Тошканд, Самарқанду Бухоро ва вилоятҳои Сурхандарёву Қашқадарё, инчунин Эрону Афғонистон гирд овардаанд. Аксарияти маводи дар Ганҷинаи фолклори тоҷик гирдомада тавассути чанд маҷмӯаи хурду калони фолклорӣ, аз қабили «Фолклори тоҷик» (1954), «Фолклори сокинони сарғаҳи Зарафшон» (1960), «Фолклори Норақ» (1963), «Фолклори даризабонони Афғонистон» (1974), «Фолклори Бухоро» (1989), «Фолклори водии

Қаротегин» (1986), «Баёзи фолклори тоҷик» (1989), «Фолклори тоҷик» (1973), «Фолклори Ўротеппа» (1991) ва ғайра ба таърифи расидаанд.

Яке аз муҳимтарин хусусияти рубоӣ дар он аст, ки образи он тарқи рамзҳо эҷод мешавад. Вобаста ба ин Р. Амонов чунин нигоштааст: «Рамзҳо аз ҷиҳати пайдоиш ва ташаккули худ наваҳои гуногуни робитаи рубоиро бо соҳаҳои гуногуни ҳаёти маишӣ ва маънавии мардум, бо урфу одат ва олами тасаввуроти оммаҳои васеъ намудор месозанд. Рамзҳо дар намоён сохтани вазифаи эстетикӣи рубоӣ дар соҳаҳои гуногуни рӯзгори мардум роли хоси худро доранд» [2, с.15].

Дар рубоӣ ҳамон ҷизҳо ва ҳодисаҳо мафҳуми рамзӣ пайдо кардаанд, ки аз як ва ё аз якҷанд ҷиҳат имконияти рамзшавӣ доранд. Масалан, об – манбаи ҳаёт, омили зиндагӣ ва нашономаи рӯзгор аст. Бинобар ин дар рубоӣҳо он муроди дилро ифода кардааст.

Мо дар ин мақола инъикоси касбу ҳунархоро дар рубоӣҳои халқии тоҷикӣ ба гурӯҳҳо ҷудо карда, дар бораи ҳар гурӯҳи он маълумот медиҳем.

Дар рубоӣҳои халқӣ, касбу ҳунарҳои мардумӣ, аз қабилӣ дӯзандагӣ, бофандагӣ, нақшқашӣ, заргарӣ, касбҳои вобаста ба кишоварзӣ, яъне даравгарӣ, хӯшачинӣ, молбонӣ ва ғайра бештар инъикос гардидаанд. Мусаллам аст, ки аз қадим дар зиндагии мардуми тоҷик касбу ҳунарҳои дӯзандагӣ, досу дарав, чорводориву оҳангарӣ мавҷуд буда яке аз ҷузъи асосии зиндагии онҳо маҳсуб мегардад. Аз ин рӯ, ин мавзӯҳо аз назари мардум дар қанор намондааст.

«Дар рубоӣҳо ҷаҳ-ҷаҳи булбул дар шоҳи гул, тору пуд дар матоъ образҳои рамзӣе мебошанд, ки орзуи ташкили оила ва хушбахтиро ифода мекунад», – навиштааст Р. Амонов [2, с. 13].

Мавзӯи асосии рубоӣҳои интихобнамудаи мо низ ишқӣ-лирикӣ буда, шахси эҷодкунанда мақсади худро, ки орзуи ташкили оила ва хушбахтиро дорад, тавассути он баён менамояд. Нахуст дар бораи касбу ҳунарҳои мардона, ки дар рубоӣҳо инъикос гардидаанд андеша меронем. Масалан дар рубоӣи зер духтаре ба ҷавони дилдодааш муроҷиат мекунад, ки ӯ ба кучо меравад. Ҷавон дар ҷавоб *молбонӣ* мегӯяд. Аз ҳисобе, ки молбонӣ аз шахс меҳнати зиёд талаб мекунад, ҷавон дар ҷавоб ба духтар ишорат мекунад, ки аз зарби ин меҳнат кафи пояш сухта ва пешонааш арақ кардааст. Духтар бошад бо як меҳрубонии хоса арақҳои пешонии ҷавонро бо *рӯймолчаи* дӯхтаи худ, ки бо нақшу нигорҳои *чорқаламу пайконӣ* оро дода шудааст, пок менамояд. Чунончи:

Э бачаҳаке, гучо мерай? **Молбонӣ.**
Сӯхтаи кафи пот, арақ кардай пешонӣ.
Рӯймол бидӯзум чорқаламу пайконӣ,
Покиза кунум арақҳои пешонӣ.
(Норак, 9280)

Чи тавре ки аз муҳтавои ин рубоӣ маълум шуд, ду ҷавони дилдода меҳру муҳаббати худро тавассути истифодаи ибораҳои, ки дар онҳо ҳунару ҳунармандӣ инъикос ёфтаанд, ба ҳамдигар баён намудаанд.

Мавзӯи рубоӣи зерин низ ишқӣ буда, духтараки дилдода ҷавони ошиқро савори асп, ки дар сар *тоқши пурнақишу нигор* дорад ва ин тоқӣ

бо абрешими хучандиву дӯхти бухорӣ оро дода шудааст, аз кутали рӯбарӯ ҳамроҳи рафиқони хеш намудор мешавад, тасвир намудааст:

Ай кутали рупару буромад се сувор,
Чашм андохтум, ки ёракум тоқасувор.
Ин тоқасувор тоқияш накшу нигор,
Бирешуми хучандиву бо дӯхти Бухор.

(Норак, 9284).

Дар рубоии мазкур низ аз меҳру муҳаббати духтар нисбат ба ҷавони дилдодааш сухан меравад. Аз ин маълум мешавад, ки касбу ҳунарҳо ҷузъе аз зиндагии мардуми одӣ буда, ҳамбастагии онҳо бо рубоӣ ба контексти эҷодшавии он тааллуқ мегирад.

Оҳангарӣ ҳунари мардона буда, аслан ба ин касб мардон шуғл меварзанд. Тасвири ин касб низ дар рубоӣҳои халқии тоҷикӣ хеле хуб инъикос ёфтааст. Духтари ошиқ дар мисраи якуми рубоӣ «*ёри ман оҳангар аст*» гуфта, он асбобу анҷоме, ки барои оҳангарон зарур аст як-як номбар мекунад. Давоми мисраи якум ҳар дам *ба хубон мезанад* ва дар мисраи дуюм низ ишораашро давом дода, *гоҳ бо обу гоҳ ба оташ ва гоҳ ба сандон мезанад* мегӯяд. Ҳамин тариқ, духтар ба воситаи ин ду мисраи рубоӣ унсурҳои асосие, ки дар дуқони оҳангарон мавҷуд аст як-як номбар карда, дар мисраи сеюм нисбат ба ҷавони ошиқи худ бо дилсӯзӣ *дастакои нозукаш тоқати анбур надорад* мегӯяд. Дар мисраи чорум бошад, ӯ аз дили дардманди худ, ки ҷавон гоҳ-гоҳ ба ҷони ӯ мезанад ҳарф задааст. Ин ҷо «*гоҳ-гоҳ оташ ба ҷони дардмандон*» гуфтани духтар ишора ба лаҳзаи бетафовути писар нисбати ӯ аст:

Ёри ман оҳангар аст, ҳар дам ба хубон мезанад,
Гоҳ ба **обу** гоҳ ба **оташ** гоҳ ба **сандон** мезанад.
Тоқати **анбур** надорад дастакои нозукаш,
Гоҳ-гоҳ оташ ба ҷони дардмандон мезанад.

(Норак 9457)

Мавзӯи дигаре, ки дар рубоии зерин мавриди тасвир қарор гирифтааст, даравгарӣ мебошад. Гӯянда дар ду мисраи аввал аз беди баланде, ки дар киштзор мавҷуд аст, хоҳиш менамояд, ки сояи худро ба рӯи *даравгарон* гардонад. Дар мисраи сеюм ба даравгар мурочиат карда, бо дилу ҷон якҷоя *дос кашем* мегӯяд. Аз муҳтавои мисраи чорум бармеояд, ки гӯянда зани калонсолест, ки ба даравгарон сарварӣ мекунад. Ӯ ба даравгарон бо суханони худ нерӯ бахшида «*як ҷонам дорам фидои ҳаматон*» мегӯяд:

Ин беди баланд соя гардон-гардон,
Ин соята ба рӯи **дуравгар** гардон.
Эй **дуравгарон**, **дос кашен** бо дилу ҷон,
Як ҷонам дорам фидои ҳаматон.

(Данғара, 7635)

Дар рубоии дигаре, ки варианти дигари рубоии боло буда, бо каме дигаргунӣ эҷод шудааст, ишора ба ин навъи меҳнат, яъне даравгарӣ мебошад. Дар рубоии мазкур шахси гӯянда хостааст, ки сояи бед ба

тарафи гандумдаравон раваду онҳо бо дилу чон зери сояи он кор кунанд. Мисраи чоруми ин рубоӣ «*Паропари нахчирай, чоршасти камон*» бошад, ба фикри мо ба хотири қофия истифода гардидааст.

Ин беи баланди соя ларзон-ларзон,
Сояш бурава ба рӯи **гандумдаравон**.
Гандумдаравон, доскашен бо дилу чон,
Паропари нахчирай, чоршасти камон.

(Норак, 9646)

Дар мисраҳои аввали рубоии дигар сухан дар бораи дилбаре меравад, ки зебоӣ ва хусну латофати ӯ ба гандуми сабз ташбеҳ дода шудаасту дилдодааш – марди фақир худро замини ӯ мешуморад. Вале дар мисраи сеюм гандум аллакай расидаву зард шудааст ва талабгорон ё даравгарони зиёд дорад. Яъне ин духтари зебо аллакай қадрас шудаасту ҷавонони зиёд харидори ӯянд. Хулосаи рубоӣ чунин мешавад, ки марде, ки ба маъшуқаи худ дастрасӣ надорад ва худро фақире мешуморад ва ба хотири оне, ки даравгарон зиёданд, *хушачинӣ* мекунад. Яъне, харидори ин духтар бисёр асту амри маҳол аст, ки насиби марди фақир гардад. Дар ин ҷо ибораи марди фақир маънои ҷавони камбағалро дорад, ки барои хостгорӣ намудани духтари дилдодааш дасти норасо дорад.

Э ҷӯраи чон, амин аминут бошуме,
Ту гандуми савзу ман заминут бошуме.
Дар гандуми савз **даравгарат** бисёраи,
Ман марди фақир **хушачинут** бошуме.

(Данғара, 2304)

Рубоии дигаре, ки аз мардуми даризабонони Афғонистон навишта шуда, бо каме тафовут, бо сабку лаҳҷаи афғонӣ эҷод шудааст, варианти рубоии боло мебошад. Дар ин рубоӣ низ духтар ба гандуми сабз ва харидоронаш ба даравгар ташбеҳ дода шудааст. Дар мисраи охири рубоӣ ба фикри мо хушачинӣ ба маънои агар духтар ба ӯ имкон диҳад, ҷавон як умр ба ӯ вафодор мемонад, омадааст. Вале дар рубоии варианти аввала хушачинӣ ба маънои дасти норасо доштани ҷавон ва аз дур ҳавас хӯрдани ӯро ифода мекунад.

Ай куртакавут ман камини ту шавум,
Да гандуми савз ма замини ту шавум.
Да гандуми савз **даравгарон** бисёрас,
Як бӯса буте, ки **хушачини** ту шавум.

[10, с. 71]

Порчаи суруди дигаре, ки ин ҷо мавриди таҳқиқ қарор гирифт, суруди маъмулии деҳқонон «*майдо*» мебошад. Дар мисраи аввали ин порча марди деҳқон дар бораи корҳои дунё, ки оқибат надорад кори дунё барбод гуфта, дар мисраи дувум бошад, аз умри гузаштаи хеш, ки ба тамошои ҷаҳон гузаштааст, афеӯс меҳӯрад. Дар мисраҳои сеюму чорум сухан аз *хирманкӯбиву* чудо кардани қоҳ аз дон рафта мисраи панҷум бо нақороти «*Майдо ҷонваракум майдо*» ба охир мерасад. Яъне

дар ин порча истилоҳи вобаста ба меҳнат *хирманкӯбӣ* хеле хуб истифода шуда, бори дигар собит менамояд, ки мардум дар ҳангоми кор байту тарона ва рубой эҷод карда ва касбу ҳунари худро дар мисраҳои эҷодкардашон ба таври фаровон инъикос менамудаанд.

Дунё барбод, кори дунё барбод,
Умрам ба тамошои чиёнай барбод.
Рӯзе, ки шава **хирмана** кунам **дар бод**,
Донаш ба замин резад, коҳаш бар бод.
Майдо, чонваракуме майдо.

(Норак 9321)

Гурӯҳи дуҷуми рубоӣёте, ки мавриди таҳлили мо қарор гирифт, ба ҳунарҳои дасти занона бахшида шудааст. Дар ин гурӯҳи рубоӣёт аслан намунаҳои интиҳоб гардидаанд, ки ба дӯзандагиву чеварӣ ва нақшу ниғорҳои он тааллуқ доранд.

Дар рубоии зерин дар бораи модаре, ки *чевари* хуб асту аз матоъи *атлас* ба тани ҳазору як кас куртаҳои шинаму зебо медӯзад сухан меравад. Яъне чевари хуб ҳазору як мизоч дорад. Дар баробари чевари хуб будан, инчунин ин модар маҳсули дасти худро, ки ҳам *болину бистар* аст, аз матоъҳои миллӣ, яъне *атласу лас* медӯзад. Дар ин рубоӣ дар баробари ҳунари дӯзандагиву чеварӣ, матоъҳои миллии мо низ инъикос ёфтааст:

Зебову шинам **куртаи атлас медӯхт**,
Ҳам **болину бистараша аз лас медӯхт**.
Чеварзани хуби деҳа буд модари ман,
Доим ба тани ҳазору як кас медӯхт.

(Ҳисор, 3404)

Чи тавре ки дар боло қайд кардем, мавзӯҳои асосии рубоӣҳои халқии тоҷикӣ ишқӣ-лирикӣ буда, мақсади эҷоди онҳо аз ҷониби гӯянда, ба таври рамзӣ аз ишқи худ хабар додан мебошад. Масалан, дар ду мисраи аввали рубоии зерин *боми қатор* ва қошоне, ки ба *думи мор* ташбеҳ дода шудааст, аз тарафи гӯянда бо маҳорати баланд тасвир гардидааст. Барои ифодаи мақсади худ ва нишон додани меҳру муҳаббати самимӣ духтаре ба ҷавони дилдодааш ваъдаи дӯхтани ҷомаро медиҳад. Чи тавре маълум аст, дар мисраи сеюми рубоии мазкур духтарак бо истифода аз калимаву ибораҳои марбут ба ҳунари ҳунармандӣ, яъне «*ҷома биёр, медӯзум*» мақсади хешро баён намудааст. Дар мисраи чорум ҷавондухтар кушоду равшан аз ишқи худ ҳарф зада иқрор шудааст, ки то рӯзи қиёмат дар ғами ин ҷавон месӯзад, яъне ба ӯ вафодор менамояд:

И боми қатор боми кияй ёри худум,
Қошо думи мор ёри кияй ёри худум.
Қошо думи мор, **ҷома биёр, медӯзум**,
То рӯзи қиёмат дар ғамот месӯзум.

(Норак, 9290)

Варианти дигари ин рубоӣ, ки дар шакли себайта эҷод шуда, аз шаш мисраъ иборат аст бо каме дигаргунӣ эҷод шудааст, яъне дар рубоии зерин ба ҷойи тавсифи «қошодуми мор» калимаи «ҷомабеқасаб» истифода шудааст, вале муҳтаво як аст. Дар ин рубоӣ ду мисраи дигар илова шуда, ҷавондухтар дар он аз ҳарсола зиёдтар будани сӯзиши дили худро баён мекунад. Аз ҷумла, ӯ сӯзиши дили худро аз лолаву райҳон то ба каботи дегдон бурда мерасонад. Дар ин ҷо гули лола ба таври рамзӣ истифода шуда, сурхӣ он ба оташ ташбеҳ шудааст.

Бояд қайд кард, ки яке аз сабабҳои ба вучуд омадани вариантҳо ба минтақаҳо низ вобастагӣ дорад. Масалан дар ин ду рубоие, ки мавриди омӯзиш қарор додем, якеаш аз ноҳияи Норақ ва дигараш аз ноҳияи Данғара сабт шудаанд.

И боми қатор боми кияй? Боми худум,
 Ҷомабеқасаб ёри кияй? Ёри худум.
Ҷомабеқасаб биёр, ҷомата нақш дӯзум,
 То омаданта дар ҳақакут месӯзум.
 Ҳар сол месӯхтум лолаву райҳон ворӣ,
 Имсол месӯзум каботи дегдон ворӣ.

(Данғара 2302)

Дар рубоии зерин низ гӯяндаи ҷавоне аз калимаҳои вобаста ба ҳунару ҳунармандӣ истифода намуда, аз ишқи беқарори худ, ки ҳатто як рӯз тоқати фироқи ёрашро надорад ҳарф мезанад. Ӯ аз сӯзиши дили худ «ба сӯзани баҳмалдӯз ҳалқа шудам» мегӯяд. Дар мисраи сеюм, ки ҷавондухтар «сӯзан гиру ришта гир, ҷашмонма бидӯз» мегӯяд, аз меҳру муҳаббати зиёди ӯ нисбат ба ҷавони дилдодааш дарак медиҳад. Дар мисраи чорум бошад, ӯ ҳатто омодааст, ки ҷашмони худро дӯхта кур шаваду вале тоқати як рӯз ҷудоии ёрашро набинад. Ҷунонки аз муҳтавои ин рубоӣ низ маълум аст, тасвири сӯзану ришта ва ҳунари баҳмалдӯзӣ барои ифодаи мақсади ин ҷавондухтари ошиқ истифода шуда, ошиқ будани ӯро инъикос намудааст:

Ёрум рафтаӣ, на шав қарорум, на рӯз,
 Ҳалқа шидам ба сӯзани баҳмалдӯз,
 Сӯзан гиру ришта гир, ҷашмонма бидӯз
 Ман кур шавум, бе ту нагардум яг рӯз.

(Норақ, 9320)

«Бофандагӣ пешаи анъанавиест, ки дар ҳамаи шаҳру деҳаҳои Тоҷикистон ва минтақаҳои дигари тоҷикнишин маълум аст ва аслан қорест, ки аз ҳунарманд вақти зиёд металабад, диққату майдакорӣ меҳақад. Кори бофандагӣ мушқил аст, аз ин сабаб бофандагон бо замзама кардани суруду таронаҳо овози худро бо тақ-тақи дӯкони нассочӣ ҷамоҳанг намуда, ғаму ғуссаи дили худро сабук мегардонанд:

Дилакам зардоб шуд, аз ҷақ-ҷақи бофандагӣ,
 Ҷашмакам пуроб шуд, аз риштаҳои кандагӣ.
 Аз саҳар то шом почак мезанам бар ҷақ-ҷаҳак,
 Қоматам пуртоб шуд, аз кору бори зиндагӣ».

[3, с.110]

Дар рубоии зерин духтарак хунари шерозбофиро истифода карда, аз ишки худ ба муаллим хабар медиҳад. Дар навбати худ ҷавон бо-яд, ба мактуби духтар ҷавоб гардонида, духтараки ошиқро ноумед нагардонад:

**Шероз мебофтум чормехаву чонона,
Хат мекунам муаллимчон бухона.
Бухонаву бухона ҷавоб гардона,
Маро, ки намегира дидаву руш мемона.**

(Норак, 9543)

Ҳамин тариқ аз таҳлилу баррасии байту рубоӣҳои халқии тоҷикӣ ба хулосае омадем, ки дар онҳо касбу ҳунариҳои халқӣ ба таври васеъ инъикос гардидааст. Гӯяндагони халқӣ аслан аҳли меҳнат буда, бештар дар вақти кишту кор, ҷамъоварии ҳосил, ҳангоми дӯхтани ҷомаву тоқӣ ва амсоли ин рубоӣ эҷод кардаанд. Чигунае ки дар боло қайд кардем, гӯянда ҳар он чиро мебинанд ва ё худ бевосита иштирокчиҳои ҳамон ҳолат аст, дар эҷоди рубоӣ онро тасвир мекунад.

Нақши истилоҳҳои марбут ба ҳунари ҳунармандӣ дар рубоӣҳои халқии тоҷикӣ баён намудани дарди дили ошиқон ва ба ҷавон ва ё духтари дилдодааш аз ишки худ хабар расонидан мебошад.

Адабиёт

1. Амонов Р. Қиссаи беда баланд, ҷанори пургул ва себи Самарқанд. – Душанбе: Маориф, 1981. – 116 с.
2. Амонов Р. Рубоӣҳои халқӣ ва рамзҳои бадеӣ. – Душанбе: Дониш, 1987. – 295 с.
3. Рахимов Д. Фолклори тоҷик. – Душанбе: Эҷод, 2009. – 264 с.
4. Фолклори Бухоро / мураттибон Д. Обидов, Ҷ. Рабиев, Б. Шермуҳаммадов // Фолклор. – Душанбе: Ирфон, 1989. – 304 с.
5. Фолклори водии Қаротегин / гирдоваранда ва муаллиф Г. Сафиева // Фолклор. – Душанбе: Ирфон, 1986. – 132 с.
6. Фолклори сокинони сарғаҳи Зарафшон / тартибдиҳанда Р. Амонов // Фолклор. – Сталинобод: Нашрдавтоҷ, 1960. – 414 с.
7. Фолклори тоҷик: материалҳо ва мақолаҳо // Фолклор. – Душанбе: Дониш, 1973 – 204 с.
8. Фолклори тоҷик / мураттибон Турсунзода М., Болдыров А. Н. // Фолклор. – Сталинобод, 1954. – 518 с.
9. Фолклори Уротеппа / мураттиб Ҷ. Рабиев // Фолклор. – Душанбе: Дониш, 1991. – 238 с.
10. Фолклори даризабонони Афғонистон. – Душанбе: Дониш, 1974. – 312 с.
11. Фолклори Кӯлоб / мураттибон С. Фатхуллоев, Ф. Муродов // Фолклор. – Душанбе, 2007. – 539 с.

Ниёзова М.

ОТРАЖЕНИЕ НАРОДНЫХ РЕМЁСЕЛ В ТАДЖИКСКИХ НАРОДНЫХ ЧЕТВЕРОСТИШИЯХ

Данная статья посвящается одному из самых распространенных жанров народного творчества таджиков – рубаи. Согласно сведениям автора, многими учёными были проведены исследования двустиший и четверостиший (рубаи) и опубликованы ряд научных публикаций.

Автор исследования представила краткую информацию о жанре рубаи, его тематике и содержании. Также в статье анализируются те рубаи, в содержании которых отражаются народные ремесла. В подобных рубаи лирические мысли и поэтические воображения используются в качестве символов.

Автор, анализируя народные двустишия и рубаи таджиков делает вывод о том, что в них широко отражается тема народных ремёсел. Творцы и исполнители поэтического жанра в основном были тружениками и исполняли рубаи во время посева, сбора урожая, вышивки платьев и тюбетеек. Как уже утверждалось выше, поэты в своих сочинениях описывали то что видели или то действие, в котором принимали непосредственное участие.

Ключевые слова: фольклор, жанр, народ, четверостишие - рубаи, занятие, ремесло, вышивание, ткачество.

Niyazova M.

REFLECTION OF FOLK CRAFTS IN THE TAJIK FOLK QUATRAINS

The paper is dedicated to one of the most widespread genres of the Tajik folk art – *rubai*, which is a form of quatrain. According to the literature reviewed by the author, there are many published works, which analyze folksongs and quatrains. In *rubais* lyric thoughts and ideas and poetic imagination are used symbolically, making them favorite to people.

In this paper the author tried to provide the reader with brief information about the genre *rubai*, its content and topics. Also, in this paper are analyzed those couplets and *rubais*, which reflect the folks crafts.

The author, analyzing the national couplets and the *rubais* of the Tajiks, concludes that they widely reflect folk crafts. Folk poets are mostly workers and composed *rubais* and couplets during sowing, harvesting, embroidery of dresses and skullcaps.

Keywords: folklore, people, genre, rubai, quatrain, profession, craft, needlework, weaving.

ТДУ 8точик=...915.92+008+738+39точик+37точик

Броимшоева М.

ЛЕКСИКАИ КУЛОЛӢ ДАР ЗАБОНҲОИ ШУҒНОӢ ВА РӢШОӢ

Дар мақола лексикаи кулолӣ дар забонҳои шугнонӣ ва рушонӣ мавриди таҳлилу тадқиқ қарор гирифтааст. Муаллиф калимаҳои, ки ба ҳунари кулолӣ марбутанд ҷамъовари намуда, хусусиятҳои лексикӣ ва грамматикияшонро муайян намуда, сатҳи истеъмоли онҳоро нишон додааст.

Калидвожаҳо: забонҳои шугнонӣ ва рӯшонӣ, ҳунар, лексика, кулол, зарфи гилӣ, кӯза, коса.

Пас аз имзои Созишномаи сулҳ ва истикрори сулҳу ваҳдат ба-роӣ рушди минбаъдаи илму тадқиқот, тараққиёту пешрафти ҷамъияти, шароити нав фароҳам омад ва ин марҳила боис гардид, ки таваҷҷуҳ ба арзишҳои миллӣ зиёдтар гардад. Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон солҳои 2019-2021-ро «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон намуд. Ин ташаббуси таърихӣ тамоми ҳунармандон, аҳли фарҳанг ва муҳаққиқони ба ин соҳа сарукордоштаро боз ҳам рӯҳбаланд сохта, онҳоро ба эҳё намудани баъзе аз ҳунарҳо, ки ба гӯшаи фаромӯшӣ рафтаанд, водор месозад.

Яке аз ин ҳунарҳо кулолӣ мебошад, ки замоне маъмул ва аҳамиятнок буд, вале солҳои охир дар Бадахшони мавқеи он нисбатан маҳдуд шудааст. Аз рӯйи гуфтаи муҳаққиқон дар Тоҷикистон ҳунари кулолӣ таърихи беш аз сеҳазорсола дорад. Дар ин кишвар қариб ҳамаи намудҳои санъати баланди тайёркунии ҳунари кулолӣ нигоҳ дошта шудаанду ин амалро дар замони гузашта аслан занон ба уҳда доштаанд. Аз рӯйи бозёфтҳои археологӣ маълум гардидааст, ки ашёҳои гилӣ ба ҳазорсолаҳои VI-II то мелод тааллуқ доранд [5, с. 481].

Кулолгарон дар баробари зарфҳо ба сохтани шамъдон, асбоби ресандагии дастӣ, кубурҳо, ҳайкалчаҳои гуногун машғул буданд. Дар он замон зиёдтар ҳайкалчаҳои худоён, мусикинавозон ва ҳайкалчаҳои, ки дар дасташон меваи анор доштанд, инчунин ҳайвону бутҳоро месохтанд. Дар Суғд ҳайкалчаҳои пайдо намудаанд, ки ба замони модархудоеи асрҳои I-XII-и аҳди мо дахл доранд, яъне ин ҳайкалчаҳои модархудо будаанд.

Чи тавре ки археологон муайян намудаанд, дар Кӯлоб дар назди мақбараи Сайид Алии Ҳамадонӣ кӯраи ду қабатаи кулолӣ ёфт шуд, ки ба давраи ҳахоманишҳо (асри VII то мелод) мансуб мебошад. Қабати аввал барои оташафрӯзӣ сохта шуда будааст, ки аз он ҷо гармӣ ба қисмати дуюм гузашта, онро сӯзон менамояд [2, с. 20].

Дар Помир низ аз давраҳои пешин ҳунари кулолӣ хеле паҳн шуда буд, зеро шароити зисти онвақта ба ташаккули ин ҳунар оварда мерасонд, яъне мардум ба асбобҳо ва зарфҳои гилин эҳтиёҷи махсус доштанду барои рӯзгордорӣ аз онҳо истифода менамуданд. Дар ҳамаи ноҳияҳои Бадахшон дар рӯйи ашёҳои сафолин наққошӣ менамуданд [2, с. 21].

Муҳаққиқи барҷастаи рус Андреев М. С. дар китоби «Точикони водии Хуф» оид ба масъалаи кулолӣ дар Хуф ва Шугнон маълумот дода, ҳатто расми зарфҳои глини дар давраи пеш сохташударо дар китобаш бо номҳои зикр намудааст. Вожаҳои марбут ба ҳунари кулолӣ метавонанд ҳамчун захираи бой дар забонҳои ифодаи мафҳумҳо ва ашӯҳои нав низ хидмат намоянд [1, 348]. Нақши М. Андреев дар нигоҳдории ин калимаҳо дар забонҳои бехати помирӣ хеле муҳим аст.

Мо бархе аз калимаҳои марбут ба ҳунари кулолиро мавриди чамъоварӣ ва тадқиқ қарор дода ин ҷо баррасӣ менамоем.

Чирӣ «сафол» – хоки зарчатоб аст, ки хангоми бо об омехта кардан мулоим мешавад. Ин хокаи зарчатоб, ё кабудчатоб, ки дар давраи пешин онро аз кӯҳҳо, селҷой дарёфт мекарданд ва аз рег ва сангҷаҳо ҷудо намуда истифода мекарданд. Ҷи тавре ки маълум аст, дар Шугнону Рӯшон масолеҳе, ки аз он зарфу ашӯҳои дигар сохта мешуданд, *чирӣ* меноманд, вале дар водии Бартанг, ки ба ноҳияи Рӯшон тааллуқ дорад аз замони қадим онро *сагаз меноманд*, ки то ҳол дар деҳаҳои ин водӣ (деҳаҳои Пасор ва Бопасор) маъмул аст. Аз рӯи этимология мумкин аст, калимаи *чир* аз калимаи забони шугнонӣ *жӣр* «санг» гирифта шуда, бо мурури солҳо ба табдилшавии овозҳо дучор омада бошад, зеро мумкин аст, ки он сангрзаи дар давоми асрҳои зиёд ба хока табдил ёфта асту маънояш хокаи санг бошад. Марбут ба ин решаи калима дар забони шугнонӣ калимаҳои дигар низ вучуд доранд: *чирӣҷинт* «кандани сафол», *чирӣҷукт* «кӯфтани сафол», *чирӣҷун* «макони сафол», *чирӣин* «сафолин», *чирӣдор* «сафолдор». Онро аввал бо *ҳаҷ* «об» ва баъд *дохҷ*, яъне пашми буз, ки мисли *қил* «тори мӯй» саҳт аст, омехта аз он кулҷаҳо ва пас аз он қолаби зарфҳо ва ашӯҳои дигарро тайёр мекунанд. Барои сохтан ва пухтани зарфҳои сафолин аз замони ҳамвор ва оташдони сангӣ, ки дар забони шугнонӣ *полчаки*, ё *киҷорак* меномиданд, истифода мебарданд. Зарф ё асбобҳои сохташударо бо *йоҷ* «оташ»-и баланд, ки бояд онро печонад, мепазанд ва ин оташро аз шаб то субҳ паст намекунанд, то ашӯ нимхон намонад. Аз рӯи навиштаҳои М. С. Андреев дар замони гузашта оташи барои пухтани зарфҳо гирондашуда, то қадим одам мерасид [1, с. 349]. Мардуми Шугнону Рӯшон зарфҳои глиро ҷунин ном мебарданд: *кӯза* «кӯза», *гӯҳҷак* «зарфи аз кӯза хурдтар, ки даста надорад», *бӣг* «зарфи сафолии аз кӯза кушодтар ва кутӯҳтар», *газдонбӣг* «зарфи сафолии найҷадор», *гемакдорбӣг* «зарфи сафолии сарпӯшдор», *гӯҶакдорбӣг* «зарфи сафолии гӯшакдор», *келбӣг*, *шипакбӣг* «зарфи сафолие, ки аз ҷиҳати пахноӣ хеле васеъ аст», *дастадорбӣг* «зарфи сафолии якдастадор», *хараҳинбӣг* «зарфи сафолие, ки «шукуфа» дорад», *сичакдорбӣг* «зарфи сафолие, ки дастачаи кутӯҳ дорад», *найакдорбӣг* «зарфи сафолии найҷадор», *ушап*, *паҶнӣз* «зарфи сафолии калонҳаҷм, ки барои тайёр кардани дӯғу равғани маска истифода мешавад», *гидора* «коса», *висерн* «зарфи сафолии калон, ки барои нигоҳ доштани равған истифода мешуд» ва *чойбиг* «зарфи сафолин, ки барои чойҷӯшӣ истифода бурда мешавад». Аксари ин номҳо ба гурӯҳи калимаҳои архаистӣ дохил гардида истодаанд.

Куза «кӯза» аз *чирӣ* «сафол» сохта мешуд ва яке аз намудҳои он кӯзаи якдаста *йи дастайак куза* аст, ки то 30 см баландӣ дорад. Ин

намуди кӯзаҳоро барои нигоҳ доштани равған ва об истифода мебуданд. Гоҳҳо *гӯшт* «гӯшт», *маҳ* «бокило», *кӣлат пӣлчақ* «калапоча»-ро дар кӯза гузошта, дар *Ўёз* «лаҳтча» гӯр карда шаб мемонданд, то сахар он хеле хуб мепухт ва мулоим мешуд.

Гӯҳҷақ «зарфи аз кӯза хурдтар, ки даста надорад» як гӯшаки онро *бишақ* - пистонак меномиданд, ки аз ин гӯшаашро барои доштани зарф сохтаанд ва ангуштро ба он дароварда, мебардоштанд, қисми поёнаш бошад аз қисмати болоияш васеътар аст. Ин зарф аз 8-17 см баландӣ дорад. Калимаи *гӯҳҷақ*, аз *решаи гӯҳҷақ* ва *суффикси –ақ* иборат аст.

Бӣг «зарфи аз кӯза кушодтар ва кутоҳтар» низ як намуди зарфи сафолин аст, ки ба кӯза монанд буда, вале аз ҷиҳати ғунҷоишаш аз он калонтар ва васеътар мебошад, ҳаҷмаш аз 3,5 то 7 см, баландиаш то 10 см аст. Ин зарф бештар барои нигоҳ доштани шир ва маҳсулоти моеъ истифода мегардид. Бӣғо аз ҷиҳати ҳаҷм ва андозаву шакл аз ҳамдигар фарқ доштанд. Масалан, дар водии Бартанг биги найчадорро, ки мисли чойник найча дорад, *газдонбиг* мегуфтанд, аммо дар ноҳияи Роштқалъа онро *найчадорбӣг* мегуфтанд.

Фидора ш. гудора «коса» зарфест, ки тарафи поёниаш тангтар ва қабати болоияш васеътар, кушодтар аст ва он барои хӯрдани шир, об, шӯрбо истифода шуда, баландиаш 5-8 см ва диаметраш аз 10-20 см аст, ба забони тоҷикӣ онро коса мегӯянд. *Фидора*ндӣр марӯбен вуд [4, с. 463]. Агар чашмонашонро аз ҳад зиёд кушоянд, мегӯянд чашмонашро фидора барин кушод.

Алаби «тағорача» ба коса монандӣ дошта, монанди дегча 4 гӯшақ дорад ва барои гирифтани қаймоқ ва равған истифода мешуд. *Газдонбӣг* «зарфи сафолии найчадор», яке аз зарфҳост, ки ҳаҷми нисбатан майда дошт ва дар забонҳои помири ба тарзҳои ш. *бӣг*, рушонӣ *бег*, хуф. *бог* ном бурда мешуд. Дар ҳамаи ин забонҳо маънои давраро ифода мекунад, вале *бог* чинси мардона ва *бӣг* чинси занонаро ифода мекунад. Фарқи ин ду зарф танҳо дар ғунҷоиши ғизо аст. Ҳарчанд ҳар ду ба гурӯҳи кӯзаҳои дастадор дохил мешаванд, аммо онҳо нул дошта, аз кӯза хурдтаран, 7-14 см. баландӣ доранд. Зарфҳои ба гурӯҳи бӣғо дохил гардида, қабати поёниашон нисбат қисмати болоӣ фарроҳтар аст.

Дар Хуф бӣғо ду намуд доранд, яке бадангтар, калонтар, дуҷум дастадор, вале найча дорад ин найча *мақак* гарданаи бигро ба тарафи пушти он мепайвандад. Ин кӯзачаи нисбатан калонтар газдонбиг аст, ки барои нигоҳ доштани равған истифода мешавад. Кӯзача ё биги найчадорро дар Шугнон *найчадорбӣг*, дар Хуф-найчадорбог (х.) ва дар ноҳияи Роштқалъа *найчадорбӣг* меноманд.

Кушчақ (мардона), *кузачақ*, [2, с.15], *кушчақбуҷ* зарф сафолиро мегӯянд, ки аз тарафи боло ва даҳана даста дорад ва мардуми шугнизабон онро *кушчақ* ном мебуданд ва дар ноҳияи Рушон, Хуф онро *дастадорбӣг* мегуфтанд, ки дар замони пеш барои ширдушӣ истифода мешуд.

Висёрн «зарфи сафолии калон, ки барои нигоҳ доштани равған истифода мешуд» ба чинси занона дохил шуда, зарфи калони сафолин бо девораҳои начандон баланд аст, ки дар он равғани маска гузошта

мешавад [2, 348]. Тарзи дигари истеъмоли ин калима дар давраи пеш *сӯвѐрн будааст*.

Билӯлак «кӯузача», зарфи хурдакаки гилӣ (даста ва найчадор билул ранги чигарино ифода мекунад [2, 250].

Ҳамин тавр дар забонҳои шугнонӣ ва рӯшонӣ калимаҳои марбут ба кулолӣ чунин хусусиятҳо доранд:

1. Зарфҳои гилин дар забонҳои шугнонӣ ва рӯшонӣ аз ҷиҳати тарзи талаффуз ва истифода ба ҳам монандӣ дошта, танҳо аз ҷиҳати фонетикӣ фарқ мекунанд. Масалан: *бӣг* (ш.)-*бог* (руш.) «зарфи аз кӯза кушодтар ва кутохтар», *ғӯҳҷак* (ш.)-*ғӯҳҷак* (руш.) «зарфи аз кӯза хурдтар, ки даста надорад», *гёвакдорбӣг* (ш.) - *Ҷемакдор-бег* (руш.) «зарфи сарпӯшдор», *бишакдорбӣг* (ш.)-*бешакдорбег* (руш.) «зарфи синадор», *ғӯҶак* (ш.)- *ғӯҶиҷ* (руш.) «гӯшак», *қӣч* (ш.)- *қоч* (руш.) «шикам». Дар шакли калимаҳо тафовут ба назар мерасад: *сагаз* (руш.) - *чирай* (ш.) «сафол», *найакдорбӣг* (ш.) - *газдонбег* (руш.) «зарфи найчадор», *бунак* (ш.) - *қадайкак* (руш.) «таги зарф», *қиҷор* (ш.) - *ардӯн* (руш.) «оташдон», *чинчиҷ* (ш.) - *вудак* (руш.) «лӯхтак».

2. Дар ҳар ду забон дар номи зарфҳои сафолин чинсият ба назар мерасад. Масалан: калимаҳои *гидора* «коса», *бог*, *бӣг*, *ҷога* «зарф», *ғӯҳҷак* ба чинси занона дохил мешаванд. Ва калимаҳои *кушчак*, *кузā*, *гёвак*, *гемак*, *ғӯҶен* (шуғ)-*гавобҷ* (руш.) *билӯлак* (ш.) *бикчунканд* (ш.) ба чинси мардона тааллуқ доранд.

3. Аз калимаҳои дар боло зикршуда калимаҳои нав низ ба вучуд омадаанд: *чирайин* «сафолин» *чирайҷукт* «кӯфтани сафол», *чирайҷӯн* «макони сафол», *чирайканд* «пораи сафол»; *ғӯҳи*, *ғӯҳҷак* «зарфи аз кӯза хурдтар, ки даста надорад»; *қиҷор* «оташдон», *қиҷорак* «оташдони хурд», *қиҷоргāl* «болои оташдон».

4. Дар байни мардум доир ба зарфҳои сафолин эътиқоду боварҳои зиёд мавҷуданд, аз ҷумла дар ноҳияи Роштқалъа хангоми анҷоми яке аз одатҳои қадимии мардумӣ *аловпарак* (паридан аз болои оташ) пораи сафолро, ки *бихчундканд* меномиданд, мешикастанд. Аз рӯи эътиқод, агар ин амалро иҷро намоянд, дар мурури сол зарфҳои аҳли хонавода аз шикастан эмин мемонданд. Инчунин ситирахмро дар зарфи *чирайин* «сафолин» ё *чирайканд* «сафолпора» дуд мекарданд. Барои шустани майит аз ин гуна пиёла ва аз хуми сафолин барои нигоҳ доштани тангаҳо истифода мебарданд. Гӯё маблағи дар он ҷо гузошташуда баракат пайдо карда, рӯз аз рӯз зиёд мешудааст.

Ҳамин тариқ, касбу ҳунари анъанавии тоҷикон фарогири донишу таҷрибаҳои суннатӣ буда, таҳлили калимаву истилоҳоти он моро бо тасаввуроти ҷаҳонбинии ниёгон ошно месозад.

Адабиёт

1. Андреев, М.С., Таджики долины Хуф. – Сталинобод, 1958. – 520 с.
2. Карамшоев, Д. Шугнано-русский словарь. – М.: Наука, 1991. – Т. 1. – 575 с.
3. Карамшоев, Д. Шугнано-русский словарь. – М.: Наука, 1991. – Т. 2. – 614 с.

4. Карамшоев, Д. Шугнано-русский словарь. – М.: Наука, 1999. – Т. 3. – 568 с.

5. Рахимов, Д. Кулолӣ // Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик / сармуҳаррир Н.Амиршоҳӣ. – Душанбе: СИЭМТ, 2015. – Ҷ.1. – С. 481-487.

Броимшоева М.

ЛЕКСИКА ГОНЧАРСТВА В ШУГНАНОМ И РУШАНСКОМ ЯЗЫКАХ

В данной статье подвергается анализу и исследованию гончарская лексика шугнанского и рушанского языков. Автором собранно большое количество слов, относящихся к гончарному промыслу, которым в последние годы угрожает опасность исчезновения. В исследовании, определяются грамматические и лексические особенности в шугнанском и рушанском языке.

Ключевые слова: шугнанский и рушанский языки, ремесло, гончарство, гончарные изделия, лексика гончарства, грамматические и лексические особенности.

Broimshoeva M.

POTTERY VOCABULARY OF SHUGHNI AND RUSHANI LANGUAGES

In this article, author analyzed and researched the pottery vocabulary of Shughni and Rushani languages. There has been collected a large number of words and terms related to this folk craft that in recent years are threatened with extinction. The author also shows the grammatical and lexical features of this vocabulary.

Keywords: Shughni and Rushani languages, folk craft, pottery, vocabulary, jug, pot, bowl.

УДК 02+021+023.5+024+025/027+008+681.5.015.23

Мазурицкий А.,

Кузичкина Г.

СОВРЕМЕННАЯ БИБЛИОТЕКА И ВЫЗОВЫ ВРЕМЕНИ

Представлены насущные проблемы библиотечной сферы, связанные с определением миссии библиотек, их роли и места в современном обществе. Дан краткий экскурс в историю библиотечного дела; выявлены основные факторы, оказавшие влияние на его трансформацию. Особое внимание уделено проблеме взаимоотношений библиотек и властных структур, в частности процессу так называемой оптимизации общедоступных библиотек, преимущественно сводящемуся к сокращению библиотечной сети. Отмечено отсутствие чётко обозначенной государственной политики в области библиотечного дела, что затрудняет формирование его обновлённой единой концепции. Рассматривая соотношение информационного и культурно-просветительского функционала общедоступных библиотек, авторы приходят к выводу о необходимости соблюдать определённый баланс, исходящий из социальной востребованности, целевых и ресурсных возможностей каждой библиотеки. Подняты вопросы трансформации представлений о библиотечном специалисте и проанализированы связанные с ними задачи системы библиотечного профессионального образования как основы сохранения и развития кадрового потенциала библиотечно-информационной сферы. Главное в ответах библиотек на вызовы времени – это их теоретическое обоснование, практическая апробация, мобильность и своевременность. Подчёркнуто, что библиотечная сфера нуждается в модернизации: и наука, и практика библиотечного дела, и кадровые ресурсы библиотек, и библиотечное образование.

Ключевые слова: библиотеки, социальная миссия библиотек, востребованность библиотек, библиотека и власть, функции общедоступных библиотек, библиотечные кадры.

Сегодня словосочетание «вызовы времени» употребляется очень часто: его используют журналисты, учёные и практики разных отраслей. Слово «вызов» в этом случае по значению близко к слову «требование», а не приглашение. Синонимами к сочетанию «вызовы времени» выступают «проблемы», «болевы́е точки», «кризисы», «стимулы» и т.п. Иначе говоря – это те актуальные общественные проблемы, которые нельзя игнорировать, не замечать; они требуют обязательного ответа. Попробуем определить, какие вызовы стоят перед библиотеками сегодня. Отметим, что эта тема – остроактуальна, она горячо обсуждается как теоретиками, так и практиками библиотечного дела. Вызов первый: неопределённость миссии библиотек в современном обществе. В сфере культуры у библиотеки всегда была своя ниша, своё место, незыблемое, признаваемое за ней «по умолчанию». Сам вопрос «Зачем нужна библиотека обществу?» просто не мог возникнуть ввиду очевидности ответа: «А как общество может существовать без библио-

теки?» В период поиска библиотекой своего предназначения в новых социально-экономических условиях усилилось внимание к уточнению миссии библиотеки. Известный отечественный библиотековед А. Н. Ванеев предложил определение этого понятия: «Библиотека рассматривается на уровне абстрактного мышления как символ культуры, идеальное духовное начало общества, обеспечивающее сохранение и передачу культурного наследия, духовной памяти человечества. В таком значении понятие миссия относится к любой библиотеке, независимо от формы её организации, времени и пространства её существования» [1, с. 648]. Существуют и иные определения, расширяющие взгляд на суть библиотеки, иногда – даже чрезмерно её возносящие, а иногда – отражающие функции и задачи конкретного учреждения. Наиболее последовательно и детально этот вопрос освещён в работах профессора А. В. Соколова [2, 3]. Задуматься над формулировкой миссии очень полезно, в первую очередь – для самоидентификации, построения стратегии развития, выявления круга главных ценностей и приоритетов. Но формулирование единого определения миссии ещё не означает, что социум принимает библиотеку так же, как и сама библиотека позиционирует себя, – т.е. как посредника и проводника, реализующего благо во всех отношениях цель. На наш взгляд, абсолютно прав М. Д. Афанасьев, который считает, что «смыслы деятельности» (по сути – это и есть миссия) должны быть связаны с требованиями, вызовами нынешнего, современного общества [4]. На наших глазах произошло радикальное переосмысление социального статуса библиотеки. Возникло противоречие между декларируемой миссией библиотеки и тем, как её воспринимает современное общество. Вызов второй: роль и место библиотеки в обществе. Вопрос о том, какой должна быть современная библиотека, и более того – нужна ли она в эпоху информационного изобилия, множественности форм и средств доступа к информации, волнует не только отечественную библиосферу – он имеет общемировой масштаб. Чтобы разобраться в сути этого вызова, обратимся к прошлому. На протяжении двухсот лет библиотеки играли эксклюзивную роль в жизни общества, имели определённый авторитет и постоянную востребованность, поскольку иных возможностей получить информацию, преимущественно в форме печатных книг, просто не существовало. Существующая система библиотечного обслуживания стала складываться с первых лет советской власти. Она замечательно вписывалась в концепцию образовательной и культурной политики государства, которая заключалась в создании идеологически обоснованной и контролируемой системы массового общедоступного образования и массового просвещения народа. Новые советские библиотеки включились в процессы ликвидации неграмотности, информирования населения о важнейших событиях, происходящих в жизни страны. Изменения в социально-политической ориентации государства оказали прямое воздействие и на сферу культуры. Во время перестройки, с конца 1980-х – начала 1990-х гг., библиотеки на какое-то время просто выпали из поля зрения государственных, а тем более партийных, органов. С одной стороны, это было благом, поскольку избавило библиотеки от функций проводников коммунистической идеологии и вернуло их гуманистическую основу. В раннем постсовет-

ском периоде чтение ещё занимало лидирующую позицию среди любимых занятий граждан, поэтому читальные залы не пустовали. Вступление в эру рыночных отношений поначалу оказалось выгодным для массовых библиотек: в отличие от многих других учреждений сферы культуры они продолжали оказывать свои услуги в основном бесплатно. Впрочем, вечный книжный дефицит породил первую платную услугу – «ночные абонементы». Свершилась «Великая книжная революция»: морально и идеологически устаревшая литература отправилась на свалку, благодаря усилиям негосударственных издательств появился невиданный ранее по разнообразию и доступности книжный рынок. Парадоксально, но именно тогда фонды библиотек перестали удовлетворять потребности читателей – началось недофинансирование, урезание средств на комплектование, подписку на периодику. Мы начали отставать от требований общества. Всё чаще читатели, привычно обратившись в библиотеку за новинками, получали вынужденный отказ. И авторитет библиотеки как надёжного и, безусловно, актуального источника информации начал неуклонно снижаться. «Храм знаний», как уважительно и заслуженно именовали библиотеку, пошатнулся... Изменился стиль жизни: всё больше людей было вынуждено не жить, а выживать, искать дополнительные источники дохода. В социологических опросах тех лет на вопрос «Часто ли вы читаете?» чаще всего отвечали: «На чтение нет времени». Появилось понятие «прагматичное чтение» в противовес «чтению для души». Изменилась и сама информационная среда, мест хранения и способов трансляции культурного наследия стало намного больше. Компьютеризация общедоступных библиотек далеко не всюду шла в необходимом темпе, и значительная часть из них оказалась не в состоянии обеспечить всесторонний доступ пользователей к сетевой информации. Огромная аудитория и реальных, и потенциальных читателей, обратившись в «пользователей», так никогда более и не переступила порог библиотеки, увлечённо осваивая сетевые ресурсы и повторяя девиз «В интернете есть всё!». «Храм знаний» стремительно опустел... С чем ассоциируется библиотека? С пыльными ненужными книгами. Современный прагматичный социум не ориентирован на гуманистические ценности, носителем которых является библиотека. Он отмечает её архаичность, несовременность, непривлекательную безлюдность и бедность. Означает ли это, что у библиотек нет шансов, нет никаких конкурентных преимуществ? Анализируя тезис «Библиотека не нужна в век интернета» с позиции современной теории информационного противоборства, профессор Н. И. Гендина отмечает наличие манипулятивных приёмов, формирующих негативное отношение общества к библиотекам. Такие приёмы часто используются в публичных дискуссиях, средствах массовой коммуникации, включая интернет. А вот голоса и мнения защитников библиотек звучат гораздо реже и тише. Тем не менее в ходе неизбежных перемен и реформ постепенно выявляются и становятся всё очевиднее и сильные стороны библиотек – их конкурентные преимущества. Н. И. Гендина относит к ним общедоступность, предоставление бесплатной, систематизированной и структурированной информации самого широкого профиля, культуротворческий и образовательный потенциал, социальный имидж библиотеки как нейтраль-

ного, незаинтересованного поставщика информации, свободного от коммерческих пристрастий, и подчёркивает: «Такой имидж библиотек обеспечивает социальное доверие к ним и может рассматриваться как социальный капитал, как стабилизирующий фактор в условиях нестабильного общества» [5]. Очевидно, что для ответа на вызов времени «Где место библиотеки в современном социуме, в чем её уникальность?» должна была произойти определённая революция изнутри – в сознании самих библиотекарей. Они должны были осознать, что жить как прежде нельзя, критично оценить свой потенциал, сформулировать приоритеты развития по новому пути. Постепенно сформировался образ Новой библиотеки с новыми возможностями. Появились концепции, программы, проекты, связанные с организацией особого библиотечного пространства. Проанализировав публикации не столько теоретиков, сколько практиков, мы выявили эпитеты, которыми они сопровождали понятие «библиотечное пространство»: социокультурное, общественное, открытое, вдохновляющее, обновлённое, комфортное... Одновременно шло позиционирование библиотеки во внешнем пространстве – в разных его ипостасях, на разных уровнях – как противовес идее «разбиблиотечивания». В публикациях библиотека рассматривается как активный и необходимый элемент культурного, виртуального, медиапространства, городского, природного и культурного ландшафта (этот перечень пространственных сфер можно продолжить). В любом случае попытку библиотек самоопределиваться можно оценить только положительно. Эта деятельность направлена на усиление социального имиджа библиотек как центров общественной жизни, реализации культурных, образовательных, социальных, творческих программ и проектов. В реальности же ситуация складывалась не так просто. В библиосфере возникло неравенство возможностей, особенно в отношении общедоступных библиотек: на повестке дня по-прежнему стоит не только задача их модернизации, но и вопрос о смысле их существования, необходимости для современного пользователя информации, поскольку основным критерием эффективности библиотеки остается её посещаемость. В создавшихся условиях именно общедоступным библиотекам пришлось мучительно искать своё место, доказывать общественно-полезную значимость, браться за самые различные, весьма далёкие от их миссии, роли... К чести наших библиотекарей, большинство из них, вопреки неблагоприятным обстоятельствам, спасли и продолжают спасать библиотеки от полного забвения и фактического уничтожения. Надеемся, что период стихийного выживания пройден. Опыт, полученный в постсоветскую эпоху, показал: нужна обновленная стратегия деятельности, единая концепция современного библиотечного дела, которая позволит провести необходимые реформы и восстановить былой социальный авторитет библиотек. Вызов третий: библиотеки и власть. Как бы нам ни хотелось, но окончательное решение о том, каким будет ответ на вызовы времени, принимают, как правило, не сами библиотеки, а представители власти, государственные лидеры, парламент, правительство. И вновь – очередной исторический экскурс. Напомним, что Россия очень поздно подошла к реализации идеи создания публичных библиотек. Примечательно, что в 1830 г. появился проект создания публичных библиотек в губернских

городах, – благодаря президенту Вольного экономического общества Николаю Семёновичу Мордвинову. Автором проекта стал не деятель культуры, а экономист. На это хотелось бы обратить внимание тех, от кого зависит судьба библиотек, их финансирование, тех, кто принимает не всегда обдуманные решения, подписывая документы о сокращении и слиянии библиотек в регионах. Именно экономист Н. С. Мордвинов понимал, что без развития образования и культуры невозможно развитие Государства Российского. Библиотеки в советское время занимали определённую нишу в системе идеологических учреждений (показательно в этом смысле «Положение о библиотечном деле в СССР» 1984 г.). Такое положение дел сохранялось до перестроечных времён, когда партийным органам, патронирующим библиотеки, стало не до них. В конце 1980-х – начале 1990-х гг. с исчезновением идеологической составляющей изменилась и политика государства в отношении образования и культуры. И библиотеки потеряли свою «неприкосновенность», превратившись из «бойцов идеологического фронта» в «специалистов сферы обслуживания». Появилось новое российское законодательство в области библиотечного дела с иными установками и приоритетами библиотечной деятельности. Нельзя сказать, что в настоящее время государство совершенно устранилось от проблем библиосферы. Мы видим, что на самом высоком уровне декларируются значимость и необходимость дальнейшего развития библиотек – в курсе библиотечных проблем и Президент РФ В. В. Путин. Вопросы состояния библиотек обсуждаются на заседании Правительства РФ. С другой стороны, есть и весьма тревожные факты. В 2016 г. Правительством РФ была разработана и принята «Стратегия государственной культурной политики на период до 2030 года». В части, которая касается перспектив развития культуры и её учреждений, библиотеки даже не упоминаются. Справедливости ради отметим: в 2018 г. «Стратегия...» дополнена направлением «Формирование информационного пространства знаний» (правда, развитие этого направления связано преимущественно с НЭБ). Значительная часть насущных проблем обусловлена неопределённостью организационно-правового поля деятельности библиотек. Не утверждена Концепция развития библиотечного дела в Российской Федерации. В журнале «Университетская книга» опубликованы мнения директоров областных библиотек о состоянии библиотечного дела. Почти единодушно они пришли к выводу: «Главная разрушительная сила для деятельности библиотек в современной России – это полное отсутствие государственной политики в области библиотечного дела», в связи с чем «требуется внести соответствующие изменения в Федеральный закон “О библиотечном деле”, сделав его из декларативного документа рабочим; разработать подзаконные акты, регламентирующие материально-техническое оснащение библиотек, особенно муниципальных, и позволяющие им вести работу в соответствии с задачами и требованиями информационного общества, следовать лучшим международным стандартам» [6]. А что происходит на местах? Трактовка основных положений государственной культурной политики целиком и полностью зависит от уровня социальной ответственности местной власти. К сожалению, значительная часть чиновников, формирующих и транслирующих региональную

культурную политику, не имеет представления о социальной роли библиотек, рассматривая их лишь как расходную часть местного бюджета. Право на существование библиотек стало определяться не высокими идеалами, что изначально закладывалось в библиотечное сознание, а экономическими показателями развития того или иного региона. Тревожной тенденцией стало то, что в условиях перехода на самофинансирование практически приостановилось финансирование ряда социо-культурных проектов, реализуемых библиотеками (в том числе стратегически важнейших проектов по продвижению чтения). Более того, с отнесением культуры к сфере услуг положение всегда бесплатно, бескорыстно работавших библиотек ещё более усугубилось. Едва ли не впервые в истории отечественных библиотек им пришлось вводить платные услуги (причём процесс определения границы между бесплатными и платными услугами, ценообразования шёл мучительно). Однако, как было сказано в одной из дискуссий в сетевом сообществе «Современная библиотека», библиотеки были и остаются наименее доходным сектором культурного обслуживания. В методической литературе «библиотека и информационный центр рассматриваются как сервисные организации, основной задачей которых является предоставление качественных услуг пользователям» [7].

Сторонники клиентоориентированного подхода предлагают заменить и традиционное слово «читатель», и ставшие постепенно привычными «потребитель» и «пользователь» на «клиент библиотеки». Однако пока это понятие ещё вызывает некоторое неприятие в библиотечном сообществе. Следует сказать, что в последнее время наметились тенденции изменения сложившейся ситуации. В частности, вице-спикер Государственной Думы РФ Пётр Толстой считает, что необходимо вывести культуру, образование, науку из сферы услуг [8]. Тем не менее формирование «новой» библиотечной системы идёт полным ходом. Печально, но мы все уже как-то свыклись с процессом так называемой оптимизации библиотек. Хотелось бы напомнить изначальный смысл понятия «оптимизация»: «Выбор из всех возможных вариантов использования ресурсов тех, которые дают наилучшие результаты» [9]. Однако «библиотечная оптимизация» – это исключительно сокращение штата, перевод библиотек на неполный рабочий день, их слияние или закрытие, объединение библиотек и культурно-досуговых учреждений под прикрытием благой цели – экономия бюджетных средств, борьба с устаревшим и ненужным... Очень сомневаюсь, что выбранные варианты оптимизации служат достижению «наилучших результатов» в организации библиотечного обслуживания населения и способствуют улучшению состояния культурной сферы. В 2017 г. Российская национальная библиотека провела мониторинг ситуации в нашей отрасли. Результаты свидетельствуют о том, что «продолжаются сокращение сети общедоступных библиотек и снижение обеспеченности территорий библиотеками. За последние три года сеть уменьшилась на 2,1 тыс. учреждений в целом по России. Основная доля потерь приходится на сельские библиотеки – около 1,5 тыс. (68% от общего числа утраченных библиотек)» [10]. Негативную роль сыграли и новые нормативы обеспеченности населения общедоступными библиотеками (в настоящее время действие нормативов

приостановлено, но они активно использовались для закрытия библиотек). Непродуманные действия органов власти вызывают протестное движение библиотекарей и читателей. Такие протесты проходили в Москве (когда была попытка закрыть весьма успешную и эффективно работающую библиотеку им. Данте Алигьери), в Волгограде и других регионах. Все мы были свидетелями недавних необдуманных действий по объединению РГБ и РНБ. Но особенно тревожит постепенное исчезновение детских и юношеских библиотек, их слияние с библиотеками, обслуживающими взрослое население. Декларируются ценностные приоритеты развития подрастающего поколения, а на деле нивелируются уникальные возможности и опыт системы библиотечного обслуживания детей и юношества. Важно, что руководители библиотек, да и всё библиотечное сообщество, не бездействуют, а отвечают на этот вызов. Именно благодаря их совместным усилиям были отменены федеральные нормативы обеспеченности населения учреждениями культуры (распоряжение Правительства РФ от 26 янв. 2017 г. № 95-р), которые вели к полному разбиблиотечиванию страны! И вновь сошлёмся на высказывания директоров областных библиотек: «Очевидно, что библиотечный потенциал в каждом регионе разный», но «необходимо изменить взгляд на библиотеку как со стороны власти, так и внутри профессионального сообщества, ...нужно сначала научиться доносить свою позицию до тех активных агентов современного общества, от кого зависит финансирование библиотек в частности и их существование в целом. Это значит, что необходимо научиться разговаривать и с властью, и с законодателями, и с читателями» [6].

Вызов четвёртый: библиотека – информационный центр или культурно-досуговое учреждение? Мы уже неоднократно обращались к этой проблеме – в дискуссиях и докладах, статьях – позиция наша известна [11, 12]. На наш взгляд, этот вызов имеет прямую связь с вопросом «Какие библиотеки нужны социуму?». Поскольку место библиотек (особенно общедоступных) в едином региональном и общероссийском информационном пространстве определяется весьма призрачно, а основная роль отведена Национальной электронной библиотеке (которая, несмотря на все споры относительно её контента, по своему замыслу является одним из важнейших факторов в организации библиотечного обслуживания населения), библиотеки всё чаще берут на себя функции культурно-досугового центра, по сути реализуя концепцию «третьего места». Подробный анализ сложившейся ситуации даёт И. В. Бабич [13]. Оценивая развитие социокультурной деятельности общедоступных библиотек как форму «борьбы за выживание», автор приходит к следующему выводу: «Отмечая успехи на пути превращения библиотек в центры местного сообщества, исследователи “вынуждены были признать”, что плотное окружение книг и информационных ресурсов лекциями, выставками, театральными инсценировками постепенно ведёт к тому, что собственно чтение замещается развивающимися кружками, досуговыми мероприятиями, а зачастую прямыми социальными услугами. Иными словами, в библиотеке хорошо, но библиотека ли это?» [13, с. 41]. Получается, что мы вновь вернулись к проблеме: что такое современная библиотека? Чем она отличается от иных культурно-досуговых учреждений? Неслучайно «эффективные менеджеры»,

оптимизаторы увидели возможность репрофилирования библиотек в «культурно-досуговые учреждения библиотечного типа». А это – ещё один способ разбиблиотечивания. Очень точно эту тенденцию оценила директор Санкт-Петербургской библиотеки им. В. В. Маяковского, президент Петербургского библиотечного общества Зоя Васильевна Чалова: «Министерство культуры РФ в некоторой растерянности: что делать в этой ситуации с библиотеками? Давайте им разрешим петь и плясать, при этом не выделяя денег на комплектование фондов. На мой взгляд, это порочная практика. Библиотеки следует развивать, поддерживая именно книжные и образовательные проекты, а превращать нас в досуговые центры – это путь в никуда» [14]. Да, конечно, посещаемость очень важна, но важны и цель этой посещаемости, и её результат. Нельзя допустить, чтобы библиотеки постепенно превратились в досуговые центры, которые делают упор на «удовлетворение», а не на «развитие» потребностей людей. Нельзя допустить, чтобы книги и информационные ресурсы библиотек рассматривались только как «приправа к досугу». Для сохранения своего лица, своей миссии нам надо научиться соблюдать разумный баланс функционала библиотеки, исходя из её целевых и ресурсных возможностей. Возвращаясь к внедрению принципа клиентоориентированности, приведём мнение С. А. Басова, которое мы полностью разделяем: «Востребованность парка, клуба и библиотеки имеет разную природу. Публику надо ещё и поднимать над собой, а не только идти у неё на поводу. Познавательнo-гуманистическая (а не развлекательно-потребительская) сущность библиотеки – и есть основа её востребованности. На неё и должны работать все функции библиотеки. Очень хочется, чтобы действия общества, власти и библиотекарей складывались, усиливая, а не ослабляя друг друга» [15]. Мы понимаем, что спрос рождает предложение, но и предложение может рождать и формировать спрос. Это подтверждает опыт отечественных библиотек.

Вызов пятый: необходимость библиотечной профессии и профессионального образования. В массовое сознание активно внедряется идея о том, что бурное развитие информационных технологий приведёт к исчезновению библиотеки и, соответственно, библиотечной профессии. Известно, что в «Атласе новых профессий» она указана в числе «профессий-пенсионеров» – в связи с оцифровкой библиотечных фондов и организацией всестороннего доступа к информации. На наш взгляд, «похороны» профессии преждевременны.

В новой информационной среде сохранятся функции библиотекарей как информационных посредников, оказывающих услуги по информационному консультированию, поиску, качественному отбору и оценке информации. Сохранятся и создаваемые ими информационные продукты, синтезирующие библиографию и вебблиографию. Для реализации функций информационных посредников, организаторов досуга, социальных коммуникаторов и т.д. нужен совершенно новый тип универсального библиотечного специалиста, способного мобилизовать имеющиеся знания и готового к профилизации на определённом рабочем месте. Возможно ли это? Это вызов и для системы отраслевого образования. Мы убеждены: особенность требований к библиотекарю – это постоянное повышение эрудиции, квалификации. Непре-

рывное (само) образование – образ жизни современного информационного специалиста. Библиотекари никогда не прекращают учиться, изучать и исследовать и помогают делать это своим читателям, пользователям. Следовательно, необходима единая система непрерывного профессионального образования. Прямая дискуссия между теоретиками – представителями отраслевых вузов и сузов – и практиками, развернувшаяся в 2018 г. на Всероссийском библиотечном конгрессе, показала, что преобладает негативное или скептическое отношение к выпускникам библиотечных школ. Библиотечная практика изобилует примерами, когда более инициативными, креативными и ценными работниками оказываются не библиотекари «по диплому», а специалисты с иным базовым образованием. Мы не видим в этом особой трагедии, однако считаем, что необходимо направлять подобных специалистов на хотя бы минимальную профессиональную переподготовку, обращая их, так сказать, в библиотечную веру. Ресурс для этого есть – как в магистратуре, так и в системе дополнительного профессионального образования. Необходимы продуктивный диалог, организация целенаправленной деятельности по сохранению и библиотек, и библиотечно-информационного образования.

Особо следует подчеркнуть, что до сих пор не утверждён Профессиональный стандарт на библиотечно-информационную деятельность; его проект уже изрядно устарел. Нужен глубокий и всесторонний анализ кадровой ситуации на местах (состояние по параметрам образования и возраста, потребности в кадрах), что позволит определить перспективы подготовки профильных кадров по заказу библиотек. Решать обозначенные и многие другие проблемы необходимо очень быстро, пока не утрачены накопленные опыт и потенциал вузов. Вузовским работникам, как и библиотекарям, свойственно стремление к инноватике и оперативному реагированию на вызовы времени. Вопросы трансформации библиотечного профессионального образования находятся в центре внимания педагогического сообщества [16]. В завершение хотелось бы сказать, что мы прекрасно понимаем реалии нашего времени и те вызовы, которые стоят перед нами. Библиотечная сфера, безусловно, нуждается в модернизации: и наука, и практика библиотечного дела, и кадровые ресурсы библиотек, и библиотечное образование. Чтобы библиотеки не исчезли, необходимы не только намерения Президента РФ по их сохранению. Мы должны отвечать на вызовы времени. И наши ответы должны быть не только теоретически обоснованными и апробированными на практике, но и своевременными, иначе они могут оказаться не только неэффективными, но и несоответствующими духу времени. В заключение приведём ироничный афоризм из сетевого пространства: «Есть несколько типов людей: одни катят мир, другие бегут рядом и кричат: “Боже, куда катится этот мир?!”», третьи: “Остановлюсь – задавят!”, четвёртые: “Остановлюсь, обдумаю и начну что-то делать, иначе задавят”». Мы полагаем, что наиболее продуктивен четвёртый подход. Реалии быстро меняющегося мира требуют от специалистов библиотечной сферы обдуманной стратегии, гибкости и мобильности в осуществлении своей миссии.

Литература

1. Ванеев, А. В. Миссия библиотеки / А. В. Ванеев // Библ. энцикл. – Москва, 2007. – 1299 с. Vaneev A. V. Missiya biblioteki / A. V. Vaneev // Bibl. entsikl. – Moskva, 2007. – 1299 s.

2. Соколов, А. В. Миссии и мутации библиотек: раздумья интеллигента-книжника / А. В. Соколов // Библ. дело. – 2009. – № 14 (104). – С. 2–10. Sokolov A. V. Missii i mutatsii bibliotek: razdumya intelligentaknizhnika / A. V. Sokolov // Bibl. delo. – 2009. – № 14 (104). – S. 2–10.

3. Соколов, А. В. Библиотечный гуманизм и гуманистическая миссия библиотек в информационном обществе / А. В. Соколов // Там же. – 2011. – № 17 (154). – С. 8–15. Sokolov A. V. Bibliotechnyy gumanizm i gumanisticheskaya missiya bibliotek v informatsionnom obshchestve / A. V. Sokolov // Tam zhe. – 2011. – № 17 (154). – S. 8–15.

4. Мещерякова, В. Вызовы времени для публичных библиотек / Виктория Мещерякова // Унив. кн. – 2016. – № 1. – С. 35–39. Meshcheryakova V. Vyzovy vremeni dlya publichnyh bibliotek / Victoriya Meshcheryakova // Univ. kn. – 2016. – № 1. – S. 35–39.

5. Гендина, Н. И. Интернет и библиотеки: апокалипсис или ренессанс? [Электронный ресурс] // Там же. 28.03.2015. – Режим доступа: <http://www.unkniga.ru/biblioteki/bibdelo/4277-internet-i-biblioteki-apokalipsis-ili-renessans.html> Gendina N. I. Internet i biblioteki: apokalipsis ili renessans? [Elektronnyy resurs] // Univ. kn. 28.03.2015.

6. Библиотечное завтра: от кризиса системы к эффективной модели управления проектами. Ч. 1 // Там же. – 2018. – № 4. – С. 44–53. Bibliotechnoe zavtra: ot krizisa sistemy k effektivnoy modeli upravleniya proektami. Ch. 1 // Tam zhe. – 2018. – № 4. – S. 44–53.

7. Оценка эффективности и качества работы публичной библиотеки : пакет методических материалов в помощь внедрению «Модельного стандарта деятельности публичной библиотеки» / РБА ; Секция публичных библиотек ; сост. Куликова Л. В. – Санкт-Петербург, 2008. – 18 с. Otsenka effektivnosti i kachestva raboty publichnoy biblioteki : paket metodicheskikh materialov v pomoshch vnedreniyu «Modelnogo standartar deyatelnosti publichnoy biblioteki» / RBA ; Sektsiya publichnyh bibliotek ; sost. Kulikova L. V. – Sankt-Peterburg, 2008. – 18 s.

8. Пётр Толстой считает необходимым вывести культуру и образование из сферы услуг [Электронный ресурс] // Вести образования. – 2017. – 21 сентября. – Режим доступа: https://vogazeta.ru/articles/2017/9/21/edpolitics/281-petr_tolstoy_schitaet_neobhodimym_vyvesti_kulturu_i_obrazovanie_iz_sfery_uslug Petr Tolstoy schitaet neobhodimym vyvesti kulturu i obrazovanie iz sfery uslug [Elektronnyy resurs] // Vesti obrazovaniya. – 2017. – 21 sentyabrya.

9. Оптимизация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/10470.

10. Общедоступные библиотеки: мониторинг сети и ситуация в регионах [Электронный ресурс] // Унив. кн. – 2018. – 5 июля. – Режим доступа: <http://www.unkniga.ru/biblioteki/bibdelo/8484-obschedost-biblioteki-monitoring-seti-i-situatsiya-v-regionah.htm>. Obshchedostupnyye biblioteki: monitoring seti i situatsiya v regionah [Elektronnyy resurs] // Univ. kn. – 2018. – 5 iyulya.

11. Мазурицкий, А. М., Калегина, О. А., Кузичкина, Г. А. «Витязи на распутье»: библиотеки и библиотечно-информационное образование в поисках вектора совместного развития / А. М. Мазурицкий, О. А. Калегина, Г. А. Кузичкина // Науч. и техн. б-ки. – 2017. – № 4. – С. 61–76. Mazuritskiy A. M., Kalegina O. A., Kuzichkina G. A. «Vityazi na raspute»: Biblioteki i bibliotechno-informatsionnoe obrazovanie v poiskah vektora sovместного razvitiya / A. M. Mazuritskiy, O. A. Kalegina, G. A. Kuzichkina // Nauch. i tehn. b-ki. – 2017. – № 4. – S. 61–76.

12. Мазурицкий, А. М., Кузичкина, Г. А. Библиотека: «храм знаний» или «досуговая площадка»? / А. М. Мазурицкий, Г. А. Кузичкина // Б-ка в школе. – 2018. – № 3. – С. 13–16. Mazuritskiy A. M., Kuzichkina G. A. Biblioteka: «hram znaniy» ili «dosugovaya ploshchadka»? / A. M. Mazuritskiy, G. A. Kuzichkina // B-ka v shkole. – 2018. – № 3. – S. 13–16.

13. Бабич, И. В. У истоков борьбы за выживание: Социокультурная деятельность российских библиотек на рубеже XX–XXI веков / Ирина Бабич // Библ. дело. – 2017. – № 21. – С. 39–43. Babich I. V. U istokov borby za vyzhivanie: Sotsiokulturnaya deyatelnost rossiyskih bibliotek na rubezhe XX–XXI vekov / Irina Babich // Bibl. delo. – 2017. – № 21. – S. 39–43.

14. Чалова, З. В. «Превращать нас в досуговые центры – это путь в никуда» // Унив. кн. – 2018. – 15 марта. – Режим доступа: <http://www.unkniga.ru/biblioteki/biblworld/8100-zoya-chalovaprevraschat-nas-v-dosugovye-tsentry-eto-put-v-nikuda.html>. Chalova Z. V. «Prevrashchat nas v dosugovye tsentry – eto put v nikuda» // Univ. kn. – 2018. – 15 marta.

15. Басов, С. А. Московские библиотеки в режиме мотоцикла «Дукати» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://regnum.ru/news/cultura/2145302.html>. Basov S. A. Moskovskie biblioteki v rezhime mototsikla «Dukati» [Elektronnyy resurs].

16. Калегина, О. А., Кузичкина Г. А., Кормишина Г. М. Потенциал библиотечноинформационного образования в условиях модернизации общедоступных библиотек / О. А. Калегина, Г. А. Кузичкина, Г. М. Кормишина // Вестн. КазГУКИ. – 2018. – № 2. – С. 110–115. Kalegina O. A., Kuzichkina G. A., Kormishina G. M. Potentsial bibliotechno-informatsionnogo obrazovaniya v usloviyah modernizatsii obshchedostupnyh bibliotek / O. A. Kalegina, G. A. Kuzichkina, G. M. Kormishina // Vestn. KazGUKI. – 2018. – № 2. – S. 110–115.

Мазуритский А.,
Кузичкина Г.

КИТОБХОНАИ МУОСИР ВА ТАҚЗОИ ЗАМОН

Дар мақола масоили мубрами соҳаи китобдорӣ, ки ба вазифаҳои муайяни китобхонаҳо, нақш ва мавқеи онҳо дар ҷомеа марбутанд, баррасӣ шудааст. Муаллифон ба фаъолияти китобдорӣ сайри таърихӣ намуда, омилҳои асосии ба пешрафти он таъсиррасонро ошкор намудаанд. Доир ба масъалаи муносибатҳои байни китобхонаҳо ва сохторҳои ҳукумати, аз ҷумла раванди мутобиқкунонии дастрасии умум ба китобхонаҳои ҷамъиятӣ, ки ба хоҳиш ёфтани шабакаи китобхонаҳо оварда мерасонад, эътибори махсус дода шудааст. Ишора шудааст, ки дар сурати набудани сиёсати дақиқи давлатӣ дар соҳаи фаъолияти китобдорӣ ташаккули концепсияи ягонаи таҷдидгардида душвор аст. Муаллифон мувофиқати функсияҳои иттилоотӣ, фарҳангӣ ва маърифатии китобхонаҳои ҷамъиятиро баррасӣ намуда ба хулосае меоянд, ки зарурияти риояи арзиши муайяни аз ҳисоби имкониятҳои умумӣ ва захираҳои ҳар як китобхона бадастомада ҳатмист. Масъалаҳои тағйирёбии таассурот доир ба мутахассиси китобхонаҳо ва вазифаҳои марбут ба системаи маърифтию касбии китобхона ҳамчун асос барои нигоҳдорӣ ва рушди нерӯи кадрӣ соҳаи китобдорӣ - иттилоотӣ таҳлил карда шуданд. Масъалаи асосии ба талаботи замони ҷавобгӯ намудани китобхонаҳо асосноксозии назариявӣ, татбиқи амалӣ ва дастрасии саривақтӣ арзёбӣ мешавад. Таъкид гардидааст, ки соҳаи китобдорӣ ҳам аз нигоҳи илм ва ҳам амалияи фаъолияти китобдорӣ, захираҳои кадрӣ ва таҳсилоти китобдорӣ ба навсозӣ ниёз дорад.

Калидвожаҳо: китобхонаҳо, вазифаи иҷтимоии китобхонаҳо, талаботи китобхонаҳо, китобхона ва ҳокимият, функсияи китобхонаҳои дастраси умум, кадрҳои китобдорӣ

Mazuritsky A.,
Kuzichkina G.

MODERN LIBRARIES AND THE CHALLENGES

The authors discuss the main challenges for the libraries related to the libraries' mission, their role and place in the modern society. The brief historical review of librarianship is given; the key factors of its transformation are revealed. The focus is made on the libraries – government authorities interaction and, in particular, on the so-called optimization of public libraries which primarily means the decreasing library network. The well-shaped state policy in librarianship is lacking today which impedes development of an upgraded unified concept. By examining the ratio of information and cultural and educational functions of the public libraries, the authors conclude on the need for some balance based on social demand, target and resource potential of each library. The transformation of the concept of the

library profession and related problems of library education as the foundation for preservation and development of human resources in the library sphere, are also discussed. The libraries' principal response to the challenges lies in the theoretical substantiation, testing in practice, mobility and relevance. Keywords: libraries, libraries' social mission, libraries relevance, libraries and government, functions of public libraries, library staff. We will try to identify the challenges to libraries. The first challenge is library mission uncertainty in modern society. In culture, the library has always had its own niche, recognized "by default". The question "Why does a society need a library?" simply could not arise, in view of the obvious answer: "How can a society exist without a library?" Dr. M. Afanasyev says that the "meanings of activity" must be associated with the demands and challenges of the modern society. There is a contradiction between the declared mission of the library and how the modern society perceives the library. The second challenge: the role and place of the library in society. The question of what a modern library should be, and moreover, whether a library is needed in an era of information abundance, has a global scale. A huge audience of both real and potential readers, turning into "users", never again enter the library, enthusiastically repeating "There's everything in the Internet!". Third challenge: libraries and power. No matter how much we would like, but the final decision on the nature of the response to the challenges of the time is taken, not by the libraries themselves, but by the government, parliament. In the late 1980's – early 1990's the concept of the state for the development of education and culture has changed. The libraries lost their "immunity", having turned from "fighters of the ideological front" into "specialists in the service sector". In 2016, the Government approved the "Strategy of the state cultural policy for the period until 2030", there are no libraries at all. Fourth call: is library – information center or cultural and leisure institution? Since the place of libraries in all-Russian information space is defined very illusively, the main role is played by the National Electronic Library. Fifth Challenge: the need for the library profession and vocational education. The idea is that the rapid development of information technologies will lead to the disappearance of the library and, accordingly, the elimination of library profession. The "Atlas of new professions" librarian is listed among the "retired professions". We need a completely new type of universal library specialist.

ТДУ 655/5(575/3)+655(47+57)

Буризода Қ.

ТАРҒИБИ ФАЪОЛИЯТИ НОШИРӢ ДАР ОЗМУНИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ «САНЪАТИ КИТОБ»

Таҳқиқоти мазкур мушиклоти асосии ноширони тоҷикро дар омодагӣ ва иштирок ба Озмуни байналмилалӣ «Санъати китоб», ки аз ҷониби Шӯрои байнидавлатӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи матбуоти даврӣ, наишр, савдою тавзеи китоб ва умури ноширии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва дастгирии Фонди байналмилалӣ ҳамкориҳои гуманитарии

кишварҳои ИДМ созмон дода шудааст, дар бар мегирад. Дар Озмуни XVI байналмилалии «Санъати китоб», ки дар шаҳри Бокуи Ҷумҳурии Озорбойҷон 30-юми майи соли 2019 баргузор гардид, Ҷамағӣ ду муассисаи наириавӣ: ҶДММ «Ношир» ва Сарредаксияи илмӣ Энциклопедияи миллии тоҷик бо пешниҳоди 8 китоби сифатан баланд ширкат варзиданд. Бо хунукназарии роҳбарони муассисаҳои наириавӣ наириёти дигар дар Озмуни байналмилалӣ ширкат надоштанд. Таҳқиқот нишон дод, ки мушкилоти асосии наириётҳо дар кишвар, пеш аз ҳама, дар набудани фармошиҳои бо теъдоди калон интишиор намудани адабиёт мебошад, ки он эҳтиёҷоти китобхонаҳо ва китобдӯстонро қонеъ карда наметавонад. Мушкилии дигар, мувофиқати теъдод бо нархгузори аст, ки аз он бештар сифат ва нархи китоб таъйир меёбад. Наириётҳое, ки бо теъдоди кам китоб наиш мекунад, маҷбуранд нархи онро баланд бардоранд. Дар дигар ҳолатҳо наириҳои теъдодашон камро бо маводи сифатан паст интишиор менамоянд. Ба ақидаи муаллиф роҳи баромад аз ин ҳолат вучуд дорад. Аввал дар назди Вазорати фарҳанг Кумитаи омӯзиши ва пешниҳоди номгӯи адабиёти заруриро барои китобхонаҳои кишвар омода сохта, адабиёти интишиориавандаро зери назорат гирад. Дар кишвар зиёда аз 6 ҳазор китобхонаи оммавӣ, мактабӣ, илмӣ ва соҳавӣ фаъолият доранд, ки қисми зиёди онҳо дар деҳотанд ва барои хариди китобҳои тозанаишр маблағгузориҳои кофӣ наметавонанд. Агар Кумитаи мазкур рӯйиҳати маҳсулоти чопии барои китобхонаҳо ҳатмиро омода сохта, онро ба Ҳукумат пешниҳод намояд бо дастгирии Ҳукумат теъдоди китобҳои тозанаишр зиёд гардида, мушкилии асосӣ бартараф мешавад. Имконияти наири китоб бо теъдоди зиёд пайдо шуда, мутаносибан фаъолияти наириёт пурқувват гардида, сифати маҳсулоти чопӣ беҳтар ва нархи он паст шуда, дастрасии китобхонаҳо ва китобдӯстон ба он осон мегардад. Ҳамин тариқ шароити мусоид барои фароҳам овардани фазои иттилоотию фарҳангӣ дар минтақаҳо муҳайё гардида, дастрасии аҳоли ба сарчашмаҳои дониш меафзояд ва ҷаҳонбинии сокинони кишвар тавсеа меёбад.

Калидвожаҳо: озмун, наири, наириёт, китоб, китобхона, китобдӯст, ҳалли мушкилот.

Аз соли 2004 инҷониб, бо ибтикори Шӯрои байнидавлатӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи матбуоти даврӣ, нашр, савдою тавзеи китоб ва умури ноширии Иттиҳоди Давлатҳои Муствақил ва дастгирии Фонди байналмилалии ҳамкориҳои гуманитарии кишварҳои ИДМ Озмуни байналмилалии «Санъати китоб» бо иштироки ноширон ва намояндагони кишварҳои узв ҳамасола баргузор мегардад. Мақсади асосии Озмун дарёфти лоиҳа ва дастовардҳои беҳтарин дар соҳаи таъбу нашр ва тарғиби он дар доираи кишварҳои ИДМ мебошад. Соли 2018 Озмуни XV байналмилалии «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ дар шаҳри Душанбе баргузор шуд ва дар он китоби «Донишномаи фарҳанги мардумии тоҷик», иборат аз 2 ҷилд дар радифи китобҳои Ҷумҳурии Белорус ва Федератсияи Россия сазовори «Шоҳҷоиза» гардид.

Имсол Озмуни XVI байналмилалии «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ 30-юми майи соли 2019 дар шаҳри Бокуи Ҷумҳурии Озорбойҷон баргузор гардид. Дар ин аз ҷумҳуриҳои Бело-

рус, Озорбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон, Федератсияи Россия ва Туркменистон китобҳои тозанашир пешниҳод гардиданд. Намояндагони кишварҳои ИДМ, аз ҷумла ҷумҳуриҳои Беларус, Озорбойҷон, Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон, Федератсияи Россия шахсан иштирок доштанд, ба ғайр аз Ҷумҳурии Туркменистон, ки дар озмун ғоибона иштирок дошт.

Дар Озмун аз 7 кишвари узв 81 китоб ворид гардид. Аз ҷумла, аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ду муассиса: Сарредаксияи илмии Энциклопедияи миллии тоҷик ва ҚДММ «Ношир» китобҳои тозанашири хешро манзури ҳакамони Озмуни XVI байналмилалӣ «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ гардониданд.

Озмуни XVI байналмилалӣ «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ-ро Раиси Шӯрои байнидавлатӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи матбуоти даврӣ, нашр, савдою тавзеи китоб ва умури ноширӣ ҳусни ифтиҳ бахшида, кулли иштирокдоронро ба кишвари офтобии Озорбойҷон хайра мақдам гуфт ва сухани табрикоти ба намояндаи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Озорбойҷон дод, то ин ки ӯ сухани табрикотии Вазири фарҳанги Ҷумҳурии Озорбойҷонро қироат намояд. Сипас, риштаи сухан ба Директори Китобхонаи миллии Озорбойҷон дода шуд ва ӯ ҳамчун мизбони чорабинӣ иштирокдоронро ба ин диёри таърихӣ ва маҳзани китобии кишвар хуш омадед гуфта ба кори Озмун муваффақиятҳо орзу намуд.

Намояндагони кишварҳои узви ИДМ миннатдории хешро ба ташкилкунандагони Озмун ва меҳмоннавозии онҳо баён карда, пас аз он китобҳои беҳтарини кишвари хешро ба ҳозирин муаррифӣ намуданд.

Бо пешниҳоди Раиси Шӯрои байнидавлатӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи матбуоти даврӣ, нашр, савдою тавзеи китоб ва умури ноширӣ ҳайати гурӯҳи корӣ аз намояндагони кишварҳои узви ИДМ ташкил дода шуд ва тариқи овоздиҳии кушод Раиси гурӯҳи корӣ намояндаи Федератсияи Россия, Мудири шӯбаи намоишҳои китобӣ, тарғибот ва хониши Раёсати матбуоти даврӣ, наشري китоб ва полиграфияи Агентии Федералии матбуоти даврӣ ва иртибот бо омма Воропаев Александр Николаевич интихоб гардид. Намояндагони дигари гурӯҳи корӣ ҳамчун аъзои комилҳуқуқ аз кишварҳои узви ИДМ таъйин шуданд. Бо ҳамин кори Озмун оғоз гардид.

Дар назди ҳакамони Озмун вазифаи муҳим: муайян ва интиҳоби китобҳо аз рӯи номинатсияҳои «Иттиҳод», «Кишвари ман», «Китоб барои кӯдакон ва ҷавонон», «Муколамаи фарҳангҳо», «Илм ва инноватсия», «Адабиёти таълимӣ ва омӯзишӣ», «Китоби мунаққаш (Арт-книга)», «Китоби дар Иттиҳод нашршуда», «Санъати ороиш», «Ғалаба» ва «Шоҳҷоиза» меистод. Гарчанде тибқи нақша чорабинӣ дар як рӯз бояд ба итмом мерасид, бо сабаби мавриди таҳлили ҳама тарафа қарор гирифтани теъдоди зиёди китобҳои ба номинатсияҳо пешниҳодшуда, кори гурӯҳи корӣ дар рӯзи 31.05.2019 то соати 17:00 идома ёфт. Ҳангоми баҳодихӣ ҳайати ҳакамони кӯшиш ба харҷ доданд, то ин ки ягон китоб аз назари онҳо берун намонад. Намояндагон баҳои хешро дар варақаҳои алоҳида сабт намуда, онҳоро бо ҳам муқоиса ва китобҳое, ки сазовори ҷойи муайян мегардид ба протоколи Озмун ворид карда мешуд. Бахсҳо тариқи манзурнамоии далелу бурҳони қотъ

аз ҷониби намояндагони кишварҳои узви ИДМ [намояндаи кишварҳои алоҳида китобҳои хешро аз рӯи номинатсия муаррифӣ ва арзёбӣ менамуд] баргараф карда мешуд.

Асарҳои манзурнамудаи ноширони тоҷикро дар Озмун Буризода Қ. Б. муаррифӣ намуд ва теъдоди онҳо ба 8 номгӯй, аз ҷумла ду донишномаи Сарредаксияи илмӣ Энсиклопедияи миллии тоҷик ва 6 китоби ҶДММ «Ношир» ташкил меод.

Баъд аз баҳсу талошҳои зиёд китобҳои, ки аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Озмуни XVI байналмилалӣ «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ пешниҳод гардида буданд, дар номинатсияи «Кишвари ман» **ҷойи аввал** ба китоби Северный Таджикистан / Сост. Р.Ахмадзода и др. – Худжанд: Ношир, 2018, дар номинатсияи «Муколамаи фарҳангҳо» **ҷойи аввал** ба китоби «Наврӯз ва чашнҳои дигар», ҷилди 3-и Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик (Сарредаксияи илмӣ Энсиклопедияи миллии тоҷик. – Душанбе: Эр-Граф, 2018.), бо **дипломи махсуси номинатсияи «Муколамаи фарҳангҳо»** китоби Есенин С. Гулафшони шеър (бо ду забон: русӣ, тоҷикӣ ва ҳуруфи арабӣ, ҶДММ «Ношир», 2018), дар номинатсияи «Илм ва инноватсия» **ҷойи дуум** ба китоби ДДБҲСТ Боргоҳи муқаддаси маърифат (ҶДММ «Ношир», 2018), дар номинатсияи «Адабиёти таълимӣ ва омӯзишӣ» **ҷойи дуум** ба китоби «Асосҳои web-дизайн» (ҶДММ «Ношир», 2018), дар номинатсияи «Ғалаба» **ҷойи дуум** ба китоби «Хистеварз дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватани (1941-1945)» (ҶДММ «Ношир», 2018) ва дар номинатсияи «Иттиҳод» **ҷойи сеюмро** китоби Мирзоюнус М. Творческое взаимодействие писателей Центральной Азии. – Худжанд: Ношир, 2018 насиб гардид.

Ҷамъулҷамъ аз 8 китобе, ки аз ноширони Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳоди Озмуни XVI байналмилалӣ «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ гардида буд 7 китоб соҳиби ҷоизаҳои гуногун гардиданд. Танҳо як китоби Сарредаксияи илмӣ Энсиклопедияи миллии тоҷик, зери унвони «Донишномаи донишмандони Тоҷикистон дар ибтидои қарни XXI», ки дар Озмуни XV байналмилалӣ «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ дар шаҳри Душанбе сазовори **дипломи махсус** дар соли 2018 гардида буд, аз рӯйхати озмун хориҷ карда шуд. Боқӣ тамоми китобҳои, ки аз Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод шуда буданд, аз ҷониби ҳайати ҳақамон сазовори ҷоизаҳо гардониданида шуданд.

Мутаассифона, имсол ягон китоби ноширони тоҷик дар номинатсияҳои «Китоб барои кӯдакон ва ҷавонон», «Китоби мунаққаш (Арт-книга)», «Китоби дар Иттиҳод нашршуда», «Санъати ороиш» ва «Шоҳҷоиза» пешниҳод нагардид.

Маросими тантанавии мукофотонидани ғолибони Озмуни XVI байналмилалӣ «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ бо диплом ва ҷоизаҳои Кумитаи Иҷроияи ИДМ дар рафти маросими тантанавии мукофотонидани ғолибони Намоишгоҳ-ярмаркаи байналмилалӣ китоби Москва ба нақша гирифта шудааст.

Озмуни XVI байналмилалӣ «Санъати китоб» на танҳо яке аз минбарҳои муҳим барои муаррифӣ ва шиносӣ бо фаъолияти ноширони кишварҳои узви ИДМ мебошад, балки имрӯз онро дар сатҳи ҷаҳонӣ низ эътироф менамоянд. Аз ин рӯ, хуб мешуд, ки ноширони

точик ба ин Озмун бо тайёрии ҷиддӣ бинанд ва китобҳои чопнамудаи худро на танҳо манзури хонандаи тоҷик, балки ба хонандагони тамоми кишварҳои ИДМ пешкаш намоянд ва дар оянда сазовори ҷоизаҳои гуногун гарданд.

Таваччуҳи беинтиҳо бузурги Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба рушди фарҳанг ва таъбу наشري кишвар моро вазифадор менамоянд, ки китобҳои аз лиҳози мазмуну муҳтаво волоро, бо сифати арзанда ва ба талаботи замони муосир ҷавобгӯ омода, нашр ва ба хонандагони хушзавқ манзур намоем.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон як зумра қарору қонун ва сандҳои меъёриву ҳуқуқиро қабул ва роҳандозӣ намуд, ки он барои рушду такомули соҳаи таъбу нашр шароити хуби фаъолиятро муҳайё сохтааст. Ҳамзамон бо ибтикори шахсии Сарвари муаззам ба силсила-китобҳои «Ахтарони адаб», «Китобхонаи мактаб», «Энциклопедияи миллии Тоҷик» ва ғайра ҳамасола маблағҳои бузург ҷудо мегардад, ки он дар сатҳу сифати китобҳои милли таъсири мусбат мерасонад. Инчунин, барои рушди соҳа барномаҳои давлатӣ қабул ва маблағгузорӣ шуда истодаанд, ки таъсири онҳо дар сифату самаранокии фаъолияти ноширӣ, полиграфӣ ва бунёди нашриётҳои наву замонавӣ қобили таваччуҳ аст. Мутаассифона, Озмуни XVI байналмилалии «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ нишон дод, ки ноширони мо бо вучуди дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои иштирок дар чорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ хунукназарӣ зоҳир менамоянд, ки сабабҳои он ба мо норавшан аст. Хуб мешуд, ки вазъи таъбу наشري кишвар аз ҷониби муассисаҳои илмию таҳқиқотӣ ва Раёсати таъбу наشري Вазорати фарҳанг мавриди омӯзиш, таҳқиқ ва натиҷагирӣ қарор гирад ва мушкиливу масоили ҳалталаби он муайян ва роҳҳои ҳаллаш мавриди баррасӣ қарор дода шавад. Тибқи маълумоти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси бақайдгирии давлатӣ ва баҳисобгирии ташкилотҳои таъбу нашр дар соли 2017 дар ҷумҳурӣ 71 нашриёт (10 адад давлатӣ ва 61 адад ғайридавлатӣ) дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ» фаъолият мекунанд. Хуб мешуд, ки аз ин теъдоди нашриётҳо аққалан 10 нашриёт маҳсулоти хешро ба 11 номинатсияи Озмуни «Санъати китоб»-и Шӯрои байнидавлатӣ оид ба ҳамкорӣ дар соҳаи матбуоти даврӣ, нашр, савдою тавзеи китоб ва умури ноширии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил пешниҳод менамуд, то ин ки имконияти бадастоварии «Шоҳҷоиза» бештар мегардид.

Масъалаи дигари ташвишвар, ки ба рушди таъбу наشري кишвар алоқаи ногустастанӣ дорад, вазъи таъминоти китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо китобҳои тозанаشر аст. Мутаассифона, имрӯз ба аксари китобхонаҳои минтақавӣ, ғайр аз вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ барои харидории китоб ва матбуоти тозанаشر маблағ ҷудо намегардад. Аз ин рӯ, теъдоди китобҳое, ки имрӯз нашриёт ва чопхонаҳои мо интишор менамоянд 100 то 300 нусхара ташкил медиҳад. Ҳол он ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз 6000 китобхонаҳои гуногун амал мекунад ва теъдоди китобҳое, ки ҳамагӣ 100-300 адад нашр мегарданд барои китобхонаҳо нокифоя ва аксари китобхонаҳои мо аз он бебаҳра мемонанд. Дар сурати кам нашр шудани китоб дар бораи сифат ва ороиши полиграфии он, ки ба нархи китоб таъсири бевосита

мерасонад, чизи хуб гуфтан ғайриимкон аст ва нархи ҳар нусхаи он барои китобхонаҳо ва китобдӯстон хеле гарон мегардад. Аз ин рӯ, он китобҳое, ки бо сифати баланди полиграфӣ интишор мегарданд бо нархи гарон мавриди фурӯш қарор мегиранд, ки хонандаи мо қодир нест онро харидорӣ намояд. Бинобар ин, ноширон барои баланд нашудани нархи китоб аз қоғазу маҳсулоти сифатан пасттар истифода намуда, манзури бозори китоб мегардонанд, то ин ки хонанда онро харидорӣ карда тавонад. Албатта, яке аз сабабҳои асосие, ки ноширони мо дар Озмуни XVI байналмилалии «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ иштирок надоштанд сифати китобҳои тозанашири онҳо мебошад.

Барои беҳтар шудани вазъи таъбу нашри кишвар ва таъмини ҳадалимкони пурраи талаботи хонандагон дар ғушаву канори ҷумҳурӣ, пуррагардонии фазои иттилоотӣ ва фарҳангии замони муосир моро мебояд, ки имрӯз сиёсати китобдорӣ ва ноширии кишварро таҷдиди назар намоем ва теъдоди муайяни номгӯи китобу маҷалла ва рӯзномаҳоеро, ки ҳатман дар китобхонаҳои оммавӣ, мактабӣ, илмӣ ва соҳавӣ дар ташаккули фазои маънавӣ ва фарҳангии кишвар муҳим арзёбӣ мегарданд бояд бо пешниҳоди Вазорати фарҳанг омода ва ҳамасола аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гарданд. Дар назди Вазорати фарҳанг Кумитаи салоҳиятдор аз ҳисоби мутахассисони таъбу нашр, Раёсати фарҳанг, китобхона, Иттифоқи нависандагон, намояндаи Вазорати маориф ва илм ва дигар идораҳои ба мавзӯ алоқаманд созмон дода шавад ва омоданамой, мазмуну мухтаво, сифат ва теъдоди нашр ва таъминоти китобхонаҳои кишварро зерин назорати вижа қарор диҳад. Китобхонаҳои деҳот, ки ба бештар аз 70%-и аҳоли хизмат мерасонанд ва аксари насли навраси ояндасози миллат аз онҳо истифода бурда, сатҳи дониш ва ҷаҳонбинии худро ташаккул медиҳанд, аз мадди назари мо бояд пинҳон набошанд. Чунки имрӯз аксари китобхонаҳои оммавӣ, илмӣ, мактабӣ ва соҳавӣ ба дастгирии ҳукуматҳои маҳал ниёздоранд ва аксаран онҳо ба маводи тозаҷод ва маҷаллаву рӯзномаҳои марказие, ки сиёсати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро тарғиб менамоянд эҳтиёҷдоранд ва норасоии маводи тозанашир ба ташаккули инсонӣ нав дар ҷумҳурӣ таъсири манфӣ хоҳад расонид.

Пешниҳоди дигар он аст, ки ҳангоми баргузориҳои «Намоиши байналмилалии китоби Душанбе» ба тамоми ноширони ҷумҳурӣ варақаи иттилоотӣ оид ба талаботҳои Озмуни байналмилалии «Санъати китоб»-и кишварҳои узви ИДМ тақсим карда шавад, то ин ки онҳо то баргузориҳои чорабинӣ дар соли дигар омодагии хуб бинанд ва китобҳои беҳтарини хешро ба он пешниҳод намоянд. Назорати доимии омодагии нашриётҳоро Раёсати таъбу нашри Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зима гирад. Иштирок дар ин Озмун барои ноширони тоҷик ниҳоят бузург арзёбӣ мегардад, чунки тавассути он шароит барои муаррифии китобҳои тозанашир, пайдо кардани бозорҳои нави китобфурӯшӣ, омӯзиши таҷрибаи пешқадам дар соҳаи таъбу нашр ва ҳамқадами замон буданро муҳайё месозад.

Озмуни «Санъати китоб» минбарест, ки тавассути он мо дастовардҳои таъбу нашри кишвари худро муаррифӣ менамоем ва сазовори баҳои арзандаи намояндагони кишварҳои узви ИДМ

мегардем. Мо бояд ин минбарро самаранок барои тарғиби дастовардҳои замони соҳибистиклолии хеш истифода барем, то ин ки ҷаҳониён бо нависандагону шоирони тоҷик ва симоҳои шинохтаи эҷодиёти онҳо аз наздик ошно гарданд. Ин минбар воситаи муҳиммест барои тарғиби фарҳанги пурғановати миллати мо дар арсаи ҷаҳонӣ.

Ҳамзамон дар доираи Озмун оид ба баргузориҳои ҷорабиниҳои гуногун вобаста ба интишори китоб, омӯзиши таҷрибаи яқдигар, ташкили курсҳои кӯтоҳмуддати такмили ихтисос, конференсия, семинар, мизҳои мудаввар, мубодилаи афкор оид ба тақвияти муносибатҳои дучониба ва бисёрҷониба дар ҳалли масоили мавҷудаи бозори китоб байни кишварҳои ИДМ ва амсоли он қорҳои зиёде анҷом мегирад ва барои ноширони тоҷик ин самти ҳамкорӣ муфиду созгор ва манфиатовар хоҳад буд.

Буризода К.

ПРОПАГАНДА ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНКУРС «ИСКУССТВО КНИГИ»

В статье исследуются основные существующие проблемы таджикских издателей в подготовке и участии в Международном конкурсе «Искусство книги», ежегодно проводимой Межгосударственным советом по сотрудничеству в области периодической печати, книгоиздания, книгораспространения и полиграфии при поддержке Межгосударственного фонда гуманитарного сотрудничества государств – участников СНГ. В XVI Международном конкурсе «Искусство книги», проходившем в городе Баку Республики Азербайджан 30 мая 2019 года участвовали всего 2 издательские организации: ОАО «Ношир» и Главная научная редакция Таджикской национальной энциклопедии, предоставившие для участия в конкурсе 8 наименований книг высокого качества. Из-за халатности руководителей учреждений остальные издательства не предоставили свои новые печатные издания для участия в Международном конкурсе. Исследование показало, что основной проблемой издательств в стране, является, прежде всего, нехватка больших заказов на издания многотиражных книг. В основном издательствами, практикуется издание малых тиражей от 100 до 300 экземпляров, которое недостаточно для удовлетворения потребностей библиотек и книголюбов. Другая проблема связана с количеством и ценообразованием изданных книг, от которого, по сути изменяется качество и цена. Издательствам, выпускающим малые тиражи, приходится поднимать цену за единицу издания, то есть книги. В остальных случаях они выпускают малотиражные издания из низкокачественных материалов, не соответствующие качеству выпускаемых книг. По мнению автора, существует выход из создавшейся ситуации. Во-первых, при Министерстве культуры необходимо создать Комитет по изучению и предложению списка необходимой востребованной литературы, важной для библиотек страны, и надзору за выпускаемой литературой. В стране действуют более 6 тысяч массовых, школьных, научных и отраслевых библиотек, большая часть из них находится в сельской местности которые, по сути недостаточно финансируются, вследствие чего

не имеют возможности для приобретения новых книг. Если данный Комитет подготовит список печатных изданий, подлежащих приобретению и пополнению фондов библиотек, то основная проблема издательств будет решена. Появится возможность выпуска многотиражных изданий книг, что, соответственно, укрепит деятельность издательств, улучшится качество выпускаемой литературы, снизится себестоимость и книги станут доступны как библиотекам, так и книголюбам. Тем самым будут созданы благоприятные условия для пополнения информационного и культурного пространства в регионах, что существенно повысит уровень доступа населения к источникам знания и расширит их мировоззрение.

Ключевые слова: Конкурс, издание, проблемы, издательства, тиражи, книга, библиотека, книголюб.

Burizoda K.

PROPAAGANDA OF PUBLISHING ACTIVITIES IN THE INTERNATIONAL COMPETITION "BOOK ART"

The article dedicated to the main problems of Tajik publishers in the preparation and participation in the International competition of "Book Art" held annually by the Interstate Council for Cooperation in the field of periodicals, publishing, book distribution and printing with the support of the Intergovernmental Foundation for Educational, Scientific and Cultural Cooperation of the CIS (IFESCO). In the XVI International Competition "Book Art" held in the city of Baku, Azerbaijan, May 30, 2019, from Tajikistan only 2 publishing organizations participated: "Noshir" OJSC and the Main scientific edition of the Tajik National Encyclopedia, which provided 8 titles of high quality books for participation in the competition. Due to the negligence of the heads of organizations, the remaining publishers did not submit their new print publications to participate in the International Competition. The study showed that the main problem of publishers in the country is, first of all, the lack of large orders for the publication of long-run books. Mostly by publishers, the practice of publishing small runs of 100 to 300 copies, which is not enough to meet the needs of libraries and book lovers. Another problem is related to the quantity and pricing of published books, from which, in fact, the quality and price change. Small publishers have to raise the price per unit of publication, that is, books. In other cases, they produce low-volume editions from low-quality materials that do not correspond to the quality of the books produced. According to the author, there is a way out of this situation. Firstly, under the Ministry of Culture, it is necessary to create a Committee to study and propose a list of the required literature, which is important for the country's libraries, and to supervise the published literature. The country has more than 6 thousand mass, school, scientific and industry libraries, most of them located in rural areas, which, in fact, are underfunded, as a result of which they are not able to purchase new books. If this Committee prepares a list of print media subject to acquisition and replenishment of library funds, the main problem of publishers will be resolved. It will be possible to issue large-volume editions of books, which, accordingly, will strengthen the activities of publishers,

improve the quality of published literature, reduce production costs and books will be available to both libraries and book lovers. Thus, favorable conditions will be created for replenishing the information and cultural space in the regions, which will significantly increase the level of access of the population to the sources of knowledge and expand their worldview.

Keywords: International competition, publication, problems, publishing houses, circulations, book, library, bibliophile.

ТДУ 02+021+021.7+023+621.3.038+581.3.06+37точик

Комилов М.

ТАЪМИНИ КИТОБХОНАҲОИ ТОЧИКИСТОН БО ТЕХНОЛОГИЯИ МУОСИРИ ИТТИЛООТӢ- КОММУНИКАТСИОНӢ

Дар таҳқиқот масоили таъмини китобхонаҳои ҷумҳурӣ бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф дар таъки ба маводи ҷопиву бойгонӣ вазъи воқеии татбиқи барномаҳои давлатиро дар самти компютеркунонии китобхонаҳои мамлакат таҳлил намуда, роҷеъ ба дастовардҳо ва норасоӣҳои қор дар ин самт андешаронӣ қардааст. Дар ин робита бо истифода аз натиҷаи таҳқиқотҳои доирнамудаи Пажӯҳишигоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот ҳолати таъмини китобхонаҳои мамлакат бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва истифодаи мақсадноки онро дар фаъолияти китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ мавриди омӯзиши қарор додааст. Ҳамзамон муаллиф оид ба нақши технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар бунёди захираҳои ҳуҷҷатҳои электронӣ, тақмили захираи китобхонаҳои электронӣ ва беҳтар намудани фаъолияти сомонаҳои интернетӣ андешаҳои ҷолиб баён намудааст.

Калидвожаҳо: китобхона, китобхонаи электронӣ, технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, барномаи давлатӣ, компютеркунонӣ, Интернет, сомона, таҳқиқот.

Воридшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷомеаи иттилоотӣ тақозо кард, ки тамоми муассисаву ташкилотҳо бо технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таъмин гарданд ва дар фаъолияти онҳо истифодаи босамари ҷунин технология ба роҳ монда шавад. Дар ин ҷараён китобхонаҳо ҳамчун муассисаҳои иттилоотӣ, фарҳангӣ ва омӯзишӣ муваззаф шуданд, ки ҷиҳати иҷрои рисолати хеш – ҷамъовариву қоркард, гурӯҳбандиву феҳристнигорӣ, ҳифзу нигоҳдорӣ, тарғибу таъшиқи маҷмӯи нисбатан комили ҳуҷҷатҳои гуногунмазмуну гуногунсоҳа ҳарчи бештар технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсиониро мавриди истифода қарор диҳанд. Баҳри татбиқи ин вазифаҳои муҳим ва ҳамзамон тақвияти раванди иттилоотонӣ ва таъмини амнияти иттилоотии кишвар, қабл аз ҳама, таҳия ва қабул шудани як зумра санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, аз қабил қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотонӣ» (с.2001), «Дар бораи ҳифзи иттилоот» (с.2002), «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» (с.2003),

«Стратегияи давлатии технологияи иттилоотию коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон» (с.2003), «Консепсияи амнияти иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (с.2003) ва дигар санадҳои қонунгузорӣ шароитҳои мусоид фароҳам оварданд.

Бояд зикр намуд, ки бунёди заминаи ҳуқуқӣ, албатта, оғози ҳамагуна иқдомот дар татбиқи нақшаҳои тарҳрезӣшуда мебошад. Аммо татбиқи воқеии ҳадафу вазифаҳои гузошташуда сараввал таҷҳизотонидани китобхонаҳои мамлакат бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ва бо донишҳои марбут ба ин технология мусаллаҳ гардонидани китобдоронро тақозо мекунад. Барои татбиқи ин иқдомот қабул шудани қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи беҳтар намудани вазъи Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ» ва дар ин робита ба тасвиб расидани ду барномаҳои давлатӣ дар соҳаи китобдорӣ мусоидат намуданд.

2 июли соли 2005, таҳти рақами 238 қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 ва Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015» қабул гардид, ки мутобиқи он қадамҳои нахустин чихати компютеркунонии китобхонаҳои мамлакат гузошта шуд. Аҳамияти қабули ин барномаҳои давлатӣ аз ҷониби Президенти мамлакат дар Паёми наватӣ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин арзёбӣ гардид: «Масъалаи дигаре, ки мазмуну муҳтавои тарбияи наслҳои имрӯзу оянда ба ҳалли он иртиботи ногузастанӣ дорад, баланд бардоштани сатҳи маърифати мардум аст. Нақши китоб ва китобхонаҳо барои ин мақсад хеле муҳим аст. Бинобар ин Ҳукумати Тоҷикистон ду барномаро барои рушди фаъолияти китобдорӣ барои солҳои 2006-2015 қабул намуд, ки маблағи умумии онҳо ҳашт миллион сомонӣ мебошад» [10].

Ҳадафи «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» аз он иборат буд, ки «функсияҳои иттилоотӣ, иҷтимоию фарҳангӣ ва маърифатии китобхонаҳо тақвият дода, ба рушди шабакаи китобхонаҳо дар шароити муносибатҳои бозори мусоидат намуда, дастрасии фонди китобхонаҳо барои ҳамаи табақаҳои ҷомеа таъмин карда, **ба воридсозии технологияҳои нави иттилоотӣ дар фаъолияти китобхонаҳо кӯмак расонида**, механизмҳои молиявӣ ва иқтисодии фаъолияти китобхонаҳо муайян сохта, заминаи моддию техникаи онҳо таҳким бахшида, тарбияи кадрҳои баландихтисосро тақвими дода, эътибори иҷтимоии кормандони китобхонаҳо боло бардорад» [3, с.6]. Ҳамзамон дар Барнома ишора шуда буд, ки заминаи моддию техникаи китобхонаҳои оммавӣ ба таҷҳизонидан бо технологияи муосири иттилоотӣ ва навсозии кулӣ ниёздоранд. Ақибмони назарраси ҷумҳурӣ аз мамолики мутараққии саноатӣ аз ҷиҳати донишу малақаҳои информативии ҷомеа барои татбиқи васеъ ва истифодаи самараноки технологияи иттилоотию коммуникатсионӣ дар фаъолияти китобхонаҳо ва таъмини дастбӣ ба шабақаҳои телекоммуникатсионӣ ва иттилоотии гуногун, аз ҷумла Интернет, монета эҷод мекунад [3, с.8]. Барои рафъи камбудҳои ҷойдошта дар сархатҳои 3, 6 ва 9-и банди 5-и Нақшаи чорабиниҳо оид ба татбиқи Барномаи рушди фаъолияти ки-

тобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 «Муштақкам намудани заминаи моддию техникии муассисаҳои китобдорӣю иттилоотӣ» тӯли солҳои 2006-2015 барои зина ба зина компютеронидани тамоми китобхонаҳои давлатии оммавӣ аз ҳисоби маблағҳои бучети ҷумҳуриявӣ 140000 сомонӣ, барои таҷҳизонидани тамоми китобхонаҳои марказӣ бо воситаи ҳозиразамони нусхабардор, аудивизуалӣ, интишорӣ, мутолиотӣ ва василаҳои коммуникатсионӣ 330000 сомонӣ, барои таъсиси китобхонаҳои электронӣ дар назди китобхонаҳои калони шаҳрӣ 225000 сомонӣ пешбинӣ шуданд [3, с.16-17].

Бо мақсади таҳкими заминаи моддиву техникӣ, таъмир ва таъмини коршоямии биноҳои китобхонаҳои мамлакат, харидорӣю асбобу анҷом, таҷҳизоти техникӣ, барномаҳои компютерӣ, чопи маводи илмӣ-методӣ ва таълимӣ барои китобдорон, аз ҳисоби маблағҳои «Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015» то соли 2015 дар маҷмӯъ 4 млн. 230 ҳазору 32 сомонӣ масраф гардидааст [13].

Мутобиқи «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015» чихати автоматонии равандҳои китобдорӣю иттилоотӣ, компютеронӣ ва ҷорӣ намудани технологияи нави иттилоотӣ дар маҷмӯъ 169200 сомонӣ пешбинӣ шуда буд [2]. Татбиқи амалии Барномаи мазкур имкон дод, ки мазмуну мундариҷаи фондҳои Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ такмил ёбад, дар фаъолияти китобхона низоми нисбатан комили худкори равандҳои китобдорӣ-иттилоотӣ ҷорӣ шавад ва сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣю библиографӣ беҳтар гардад. Дар робита ба ин дастрасии хонандагони анъанавӣ ва маҷозӣ ба манобеи ҷопию электронии марказҳои иттилоотӣ ва китобхонаҳои ватанию хориҷӣ таъмин гардад. Бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таъмин гардидани Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ имкон дод, ки дар китобхона тавассути барномаи соҳавии «Ирбис» феҳристҳои электронӣ ташкил карда шаванд. Аз ҷумла, беш аз 50 ҳазор номгӯӣ китобҳои тозанаشر тавассути феҳристи электронӣ барои истифодаи хонандагон пешниҳод гардид. Дар китобхона аз моҳи сентябри соли 2006 толори нави хониши электронӣ бо 20 ҳазор нусха нашрияҳои электронӣ ба фаъолият шурӯъ кард. Толор бо технологияи замонавӣ: 8 компютер, 3 сканер, 3 принтер, 3 дастгоҳи нусхабардорӣ таҷҳизонида шуда, ба шабакаи байналмилалӣ Интернет пайваст гардид ва истифодаи Интернет барои хонандагони китобхона бо таври роӣгон пешниҳод шуд. Илова бар ин, 648 матни электронии китобҳои дарсӣ барои хонандагони китобхона харидорӣ карда шуда, матни беш аз 1500 китобҳои нодиру камёб, ки бо теъдоди 1 нусха дар китобхона мафҳуз буданд, рақамӣ гардонид шуд ва барои истифодаи хонандагон пешниҳод гардид. Китобхона сомонаи худро (www.nlrt.tj) созмон дод, ки тавассути он дар радифи нашрияҳои электронии китобхона, боз китобҳои электронии марбут ба таъриху фарҳанги миллати тоҷик бо забонҳои тоҷикиву русӣ ва англисӣю форсӣ барои эҳтиёҷмандони ватанӣ ва хориҷӣ пешниҳод шуданд. Истифодаи ин манбаъ имкон дод, ки теъдоди хонандагони маҷозӣ зиёд шаванд ва фондҳои электронии

Китобхонаи миллӣ бештар мавриди истифода қарор гиранд. Ҳамкориҳои китобхона бо китобхонаҳои милливу давлатии дигар кишварҳо густариш ёфт ва шартномаҳои тарафайн ба имзо расиданд, ки тибқи онҳо мубодилаи байналмилалӣ китобҳои ҷопӣ ва электронӣ, созмондиҳии толорҳои хониши маҷозӣ, баргузориҳои чорабиниҳои муҳими соҳавӣ (конфронсу форумҳо, семинар-тренингҳо, мизҳои мудаввар, курсҳои тақмили ихтисос), бунёд ва инкишофи низоми электронии пахши иттилоот, омӯзишу тарғиби таҷрибаи китобдорӣ ҷоннок ва роҳандозӣ қарда шуданд. Дар маҷмӯъ баҳри татбиқи нақшаи чорабиниҳои Барномаи мазкур дар самти автоматикунории равандҳои китобдорӣ иттилоотӣ, компютеркунонӣ ва ҷорӣ намудани технологияи нави иттилоотӣ дар фаъолияти Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавӣ аз ҳисоби маблағҳои пешбинигардида 24 адад компютер, 21 адад принтери ранга ва сиёҳу сафед, 11 адад таҷҳизоти ҳифзи амнияти компютерҳо (УПС), 4 адад сканер, 2 адад мизи компютерӣ, 1 адад видеокамера, 1 адад проектор, 1 адад факс, 2 адад видеоплейер ва 1 адад дастгоҳи аккосӣ харидорӣ қарда шудааст [7].

Раванди асосии компютеркунонии китобхонаҳои мамлакат баъд аз қабули «**Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013**» оғоз ёфт. Барнома бо мақсади муҳайё намудани шароит баҳри баланд бардоштани самаранокии фаъолияти китобхонаҳои давлатию оммавӣ, эътибори иҷтимоии онҳо тавассути ҷорӣ намудани технологияи иттилоотию коммуникатсионӣ, таъмини дастёбии озодона, баробар ва васеи истифодабарандагон ба захираҳои китобдорӣ иттилоотии мамлакат ва тамоми ҷаҳон, ташаққули фарҳанги иттилоотии китобдорон ва истифодабаранда-гони китобхонаҳо, бунёди фазои ягонаи китобдорӣ иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардид ва баҳри ноил гардидан ба ин мақсад ҳалли чунин вазифаҳо зарур шуморида шуданд: дастрас намудан, насб қардани таҷҳизоти компютерӣ ва таъминоти барномавӣ дар китобхонаҳо; муҳайё сохтани замина барои таҳияи феҳристи ҷомеи (ҷамъбасти) электронии миллӣ; тадриҷан интиқол додани фонди китобхонаҳо ба шакли электронӣ рақамӣ; пайваст намудани китобхонаҳо ба шабакаҳои дохилӣ (вилоятӣ, минтақавӣ) ва интернет; таҳияи веб-сайтҳо дар китобхонаҳои вилоятӣ, системаи китобхонаҳои марказонидашудаи шаҳрӣ ва ноҳиявӣ; ташкил ва гузаронидани озмунҳои ҳамасолаи вилоятӣ, минтақавӣ "Китобхонаи беҳтарин дар соҳаи технологияи иттилоотию коммуникатсионӣ"; таълими кормандони китобхона ва истифодабарандагон бо технологияи нави иттилоотӣ; муҳайё сохтани замина барои ба таври оммавӣ ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, тадриҷан гузаштан ба азнавсозии сохтҳои китобхонаҳо ва автоматикунонии пурраи равандҳои китобдорӣ иттилоотӣ; бунёди мониторинг ҷиҳати таҳлили самаранокии истифодабарии технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар китобхонаҳо ва татбиқи Нақшаи чорабиниҳои Барномаи мазкур [1].

Барои татбиқи «Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» 5544,82 ҳазор сомонӣ, аз ҷумла аз ҳисоби маблағҳои Вазорати фарҳангӣ

Ҷумҳурии Тоҷикистон 2280,2 ҳазор сомонӣ, аз ҳисоби маблағҳои мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии вилоятҳо, шаҳрҳо ва ноҳияҳо 431,72 ҳазор сомонӣ, грантҳои соҳмонҳои байналмилалӣ 2832,9 ҳазор сомонӣ, пешбинӣ шуд [1].

Мутобиқи Барнома ҳамагӣ барои китобхонаҳо 592 компютер, 222 принтер, 74 сканер, 592 мизи компютерӣ, 592 курсии компютерӣ, аз ҷумла барои Китобхонаи давлатии бачагонаи ҷумҳуриявии ба номи М. Миршакар 8 компютер, 3 принтер, 1 сканер, барои 8 китобхонаи вилоятӣ, аз ҷумла китобхонаҳои бачагонаи вилоятӣ, Китобхонаи марказии шаҳрии ба номи А. Лоҳутии шаҳри Душанбе 72 компютер, 27 принтер, 9 сканер, барои 64 китобхонаи марказии шаҳрию ноҳиявӣ 512 компютер, 192 принтер, 64 сканер, пешбинӣ гардид [1].

Соли 2012 аз ҳисоби маблағҳои «Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» китобхонаҳои вилояти Хатлон бо 50 адад компютер, 15 принтер, 4 сканер ва мизу курсиҳо ба маблағи умумии 211350 сомонӣ, китобхонаҳои вилояти Суғд бо 34 адад компютер, 10 принтер, 4 сканер, ба маблағи умумии 143725 сомонӣ, китобхонаҳои ВМКБ бо 16 адад компютер, 8 принтер, 3 сканер, ба маблағи умумии 71147 сомонӣ таъмин карда шуданд [14].

Соли 2013 Вазорати фарҳанг аз ҳисоби маблағҳои буҷети ҷумҳуриявӣ тибқи муқаррарот пас аз баргузории тендер дар ҳаҷми 500 ҳазор сомонӣ китобхонаҳои марказии шаҳру ноҳияҳои ҷумҳуриро дар маҷмӯъ ба 114 адад компютер, 42 адад принтер, 14 адад сканер, 114 адад миз ва 114 адад курсиҳои компютерӣ таъмин намуд. Аз ҷумла, ба китобхонаҳои вилояти Хатлон 50 адад компютер, 17 адад принтер, 6 адад сканер, 50 адад миз ва 50 адад курсиҳои компютерӣ, ба вилояти Суғд 34 адад компютер, 11 адад принтер, 3 адад сканер, 34 адад миз ва 34 адад курсиҳои компютерӣ, ба китобхонаҳои ВМКБ 16 адад компютер, 6 адад принтер, 3 адад сканер, 16 адад миз ва 16 адад курсиҳои компютерӣ, ба китобхонаҳои шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурий 14 адад компютер, 8 адад принтер, 2 адад сканер, 14 адад миз ва 14 адад курсиҳои компютерӣ тақсим карда шуданд. Дар маҷмӯъ аз ҳисоби маблағҳои «Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» барои китобхонаҳои марказии шаҳру ноҳияҳои мамлакат 229 адад компютер, 84 адад принтер, 24 адад сканер, 229 миз ва 229 курсиҳои компютерӣ харидорӣ гардиданд [4].

Мутаассифона, чуноне ки таҳлилҳо нишон медиҳанд на ҳамаи бандҳои Нақшаи чорабиниҳои Барномаи мазкур бинобар сабаби ҷудо нагардидани маблағҳои пешбинишуда иҷро гардиданд. Иҷро нагардидани нишондодҳои Нақшаи чорабиниҳои «Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии вилоятҳо боиси нигаронии мақомоти ваколатдори соҳаи фарҳанг гардид, ки ин матлаб дар ҳисоботи Вазорати фарҳанг чунин арзёбӣ шудааст: «нишондоди бандҳои 2, 3, 5, 6, 8, 9-и Нақшаи чорабиниҳои «Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013» дар вилоятҳои Хатлон, ВМКБ ҷиҳати ҷудо

намудани маблағ барои харидории 8 адади компютер, 3 адади принтер ва 1 адади сканер барои китобхонаҳои вилоятии калонсолон ва бачагона то ханӯз иҷро нагардидаанд» [12].

Бинобар сабаби норасоии маблағ ин Барнома дар ноҳияи Рашт ҳам иҷро нашудааст [8].

Бо мақсади омӯзиш ва муайян сохтани вазъи воқеии таъминот ва истифодаи технологияи муосир дар фаъолияти китобхонаҳои мамлакат, ходимони илмии шӯъбаи китобшиносӣ, китобхонашиносӣ ва библиографияшиносии Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот (ПИТФИ) дар шаҳри ноҳияҳои ҷумҳурӣ таҳқиқоти сотсиологӣ баргузор намуданд. Баҳри ҷамъоварии мавод 2 пурсишнома, яке барои китобдорон таҳти унвони «Сатҳи таъминоти китобхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо технологияи иттилоотӣ – коммуникатсионии муосир ва истифодаи он дар фаъолияти китобдорӣ» ва дигаре бо унвони «Вазъи дастрасии хонандагон ба технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионии муосир дар китобхонаҳо ва сатҳи истифодаи он» барои истифодабарандагони китобхонаҳо таҳия шуда буд. Масалан, таҳқиқот собит сохт, ки дар шаҳри Исфара як китобхонаи марказӣ ва 21 шӯъба (филиал)-и он фаъолият мекунанд. Фонди китобхонаҳо аз нигоҳи мазмун хело кӯҳна буда, зиёда аз 70 дарсади онро китобҳои русии замони шӯравӣ ташкил медиҳанд. Камбудии дигар ин таъмирталаб будани биноҳои китобхонаҳо мебошад. Аз 22 китобхонаи амалкунанда 18-тоаш муҳтоҷи таъмиранд. Дар шароити ҷаҳонишавии фазои иттилоотӣ талабот ба истифодаи воситаҳои нави иттилоотӣ иртиботӣ афзуда, таъмини он дар китобхонаҳо муносибати устуворро тақозо мекунад. Дар ин радиф муайян сохтани талаботи хонанда ба истифодаи технологияи муосир – ҳадафи дигари таҳқиқоти баргузоршуда махсуб ёфт. Чунончи таҳқиқ нишон дод, хонандаи имрӯза бештар эҳтиёҷ ба истифодаи манобеи электронӣ, сомонаҳои интернетӣ ва китобхонаи электронӣ дорад ва мехоҳад, ки ҳарчи бештар аз ин воситаҳо барои қонеъ намудани эҳтиёҷи худ истифода намояд. Аммо, мутаассифона, на ҳамаи китобхонаҳои шаҳри Исфара ба технологияи нави иттилоотӣ иртиботӣ таъмин гаштаанд. Масалан, фақат дар китобхонаи марказӣ ҳамагӣ 4 адад компютер, 1 адад принтер ва 1 сканер мавҷуд аст ҳалос. Он ҳам бошад бо шабакаи Интернет пайваст нест. Назарсанҷӣ нишон дод, ки аз китобхонаҳои шаҳри Исфара 40% мактаббачагон, 20% омӯзгорон, 25% нафақахурон, 15% шахсони касбу кори гуногун истифода мекунанд. Натиҷагирӣ аз таҳқиқоти баргузоршуда ва ҳулосаву тавсияҳои мушаххас перомуни бештар намудани вазъи хизматрасонии китобдорӣ дар шаҳри Исфара дар мақолаи 3. Муҳиддинов «Технологияи муосир ва истифодаи он дар фаъолияти китобхонаҳо [9] мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст. Ба андешаи муаллиф набудани технологияи муосир дар фаъолияти қорӣ китобхонаҳо, аз як ҷониб, мушкилии зиёдеро ба миён оварда бошад, аз ҷониби дигар, китобхонаҳо, ки аз тарафи хонандагон дархост карда мешаванд дар фонди китобхонаҳо маҳфуз нестанд. Мушкилоти дигар сари вақт дастрас нагардидани китобҳои тозанаشر ба китобхонаҳои музофотӣ ва суст фаъолият намудани абонементи байни китобхонаҳо дар низоми хизматрасонии ғайримуқимӣ ба хонандагон мебошад. Дар

охир муаллиф барои мувофику мутобиқ намудани самтҳои асосии фаъолияти китобхонаҳо ба шароити ҷаҳонишавии фазои иттилоотӣ истифодаи дастгоҳи Wi-Fi, Modem (интернети беноқил), ки дар ҳама ҷо дастрас мебошад, барои китобхонаҳои ҷумҳурӣ зарур шуморидааст.

Чунин таҳқиқот дар китобхонаҳои шаҳри Ҳисор ва ноҳияи Рӯдакӣ низ баргузор шуданд. Муҳаққиқон сараввал бо китобдорон доир ба мавзӯи «Вазъи дастрасии хонандагон ба технологияи иттилоотӣ-коммуникатсионии муосир дар китобхонаҳо ва сатҳи истифодаи он» семинари омӯзишӣ баргузор намуданд. Ҳамзамон тавассути пурсишномаҳо муайян карданд, ки бо технологияи нави иттилоотӣ иртиботӣ танҳо китобхонаҳои марказӣ таҷҳизонида шудаанд. Масалан дар Китобхонаи марказии шаҳри Ҳисор – 36 компютер, 3 ксерокс, 4 принтер, 1 телевизор, 1 сканер, 2 телефон ва дар Китобхонаи марказии ноҳияи Рӯдакӣ – 2 компютер, 1 ксерокс, 2 принтер, 1 телевизор, 1 сканер, 1 телефон барои истифода пешниҳод шудаанд. Мутаассифона, вазъи таъмини китобхона-филиалҳо бо технологияи муосири иттилоотӣ иртиботӣ ташвишвар буда, ба талабот ҷавобгӯй нест. Чуноне ки таҳқиқот нишон дод китобхона-филиалҳои №№1, 2, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 14-16, 19, 20-22-и шаҳри Ҳисор ва китобхона-филиалҳои №№ 2, 3, 5-7, 9, 10-14, 17, 19, 20, 26-36-и ноҳияи Рӯдакӣ бо ягон намуди воситаҳои муосири иттилоотӣ иртиботӣ таъмин нагаштаанд [6]. Чунин вазъият дар китобхонаҳои низоми марказонидашудаи ноҳияи Айнӣ низ ҳукмфармост. Ба истиснои китобхонаи марказии ноҳия (як компютер ва як адад принтер) дигар китобхона-филиалҳои ноҳия бо технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таъмин нестанд. Аз ҷумла, дар китобхонаи бачагонаи ноҳия, китобхона-филиали №3-и деҳаи Дар-Дар, китобхона-филиали №6-и деҳаи Урметан, китобхона-филиали №9-и деҳаи Сангистон, китобхона-филиали №29-и деҳаи Томин ва дигар китобхона-филиалҳои ноҳияи Айнӣ ягон намуди технологияи нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ вучуд надорад. Дар ҳудуди шаҳри Панҷакент бошад танҳо Китобхонаи низоми марказонидашуда дорои 2 компютер, 2 принтер ва 1 сканер мебошад [5].

Таҳқиқоти дар ноҳияи Рашт баргузоршуда нишон дод, ки дар фонди Китобхонаи марказии ноҳия китобҳо бо тартиби алифбо, аз рӯйи номи китоб ҷобачо гузошта шудаанд. Ин низоми гурӯҳбандӣ барои пажӯҳиш ва пайдо намудани адабиёт аз китобдор ва хонанда вақти зиёдро тақозо менамуд. Ҳамзамон маълум гардид, ки дар Китобхонаи марказӣ ва дигар китобхона-филиалҳо ягон намуди феҳрист амал намекунад ва хонандагон барои ҷустуҷӯи адабиёт вақти зиёд сарф мекардаанд ва чунин вазъият дар тамоми 38 китобхона-филиалҳои минтақа ҳукмфармост. Бо дарназардошти вазъи вучуддошта ходимони илмии ПИТФИ зарур донистанд, ки қабл аз ҳама, барои ошно намудани кормандони китобхонаҳои ноҳия ба нозуқиҳои ташкили фонди китобхона ва тақмили он, бақайдгириву коркарди адабиёт, барасмиятдарории китобҳои тозанашири ба фонд воридшуда, феҳристнигорӣ ва дигар масоили марбут ба фаъолияти китобдорӣ, семинари омӯзишӣ баргузор намоянд. Семинар бо иштироки 38 нафар мудирони китобхонаҳои шаҳраку ноҳия дар

Китобхонаи марказии шаҳраки Фарм баргузор гардид. Дар семинар андешаҳои ҷолиб перомунӣ ташкили китобхонаҳои электронии анъанавӣ, таҳияи феҳристҳои электронии алифбой ва мурағабӣ барои хонандагон, тарзу усулҳои истифодаи сомонаҳои интернетӣ барои дарёфти адабиёти электронӣ ва истифодаи он дар раванди хизматрасонӣ, ҷорӣ намудани технологияи нави иттилоотӣ иртиботӣ дар таҷрибаи китобхонаҳои деҳот баён ёфта, оид ба нақшу мақом ва вазифаву аҳамияти дастгоҳи маълумотдихӣ-библиографии китобхона ва қисмҳои асосии он: захираи нашрҳои маълумотӣ-библиографӣ, системаи феҳристу картотекаҳо ва захираи маълумотномаҳои иҷрошуда дар пажӯҳишу дастрас намудани адабиёти дархостшаванда ва омӯзишу тарғиби фонди китобхона, мубодилаи афкор сурат гирифт. Ба ақидаи муҳаққиқон, барои беҳтар намудани фаъолияти китобхонаҳои ноҳияи Рашт, сараввал, чунин корҳоро ба анҷом расонидан ба мақсад мувофиқ аст:

- сатҳи дониши касбии китобдорони ноҳияро тавассути дар назди филиали Донишгоҳи давлатии педагогии шаҳраки Фарм ташкил кардани шуъбаи китобдорӣ ва ташкил намудани курсҳои кутоҳмуддати такмили ихтисос такмил дод;

- тамоми фонди китобхонаҳои ноҳияро тибқи ҷадвали ТҚБ рақамгузорӣ карда, ба соҳаҳои дониш ҷудо намуд;

- тибқи талабот барои омӯзиш, истифода ва муаррифии фонди китобхонаҳо навъҳои гуногуни феҳристу картотекаҳоро тартиб дод;

- ҷиҳати бунёд ва такмили фонди нашрҳои маълумотдихӣ-библиографӣ тадбирҳои мушаххас андешид ва ҳарчи бештар бо ворид сохтани донишномаҳову луғатҳо, маълумотномаҳову тақвимҳои мазмуну мундариҷаи фондро мукамал намуд;

- аз имконияти воситаҳои нави иттилоотӣ иртиботӣ васеъ истифода карда, ҷиҳати ташкили китобхонаҳои электронии анъанавӣ ва маҷозӣ тадбирҳо андешид [11].

Компютеркунонии китобхонаҳои мамлакат, албатта, дар раванди пайвастшавии китобхонаҳо ба шабакаи байналмилалӣ Интернет ва созмондихӣ сомонаҳои интернетӣ мусоидат намуд. Аз ҷумла, китобхонаҳои вилояти ба номи Садриддин Айнӣ ва Шамсиддин Шохини вилояти Хатлон, китобхонаҳои марказии шаҳри Турсунзода, ноҳияҳои Спитамен ва Панҷ, Китобхонаи илмӣ ДДФСТ ба номи Мирзо Турсунзода ва дигар китобхонаҳо ба шабакаи глобалии Интернет пайваст шуданд. Пайваст шудани китобхонаҳо ба шабакаи Интернет на танҳо барои қонеъ намудани эҳтиёҷоти ба иттилоот доштаи хонандагон мусоидат намуд, балки барои бунёди захираҳои ҳуҷҷатҳои электронӣ ва дар ин замина беҳтар намудани фаъолияти китобхонаҳои электронӣ ва сомонаҳои интернетӣ шароити мусоид фароҳам овард.

Ташаккули захираҳои ҳуҷҷатҳои электронӣ, қабл аз ҳама, бояд тибқи муқаррарот дар асоси нишондоди қонунҳои амалкунадаи Ҷумҳурии Тоҷикистон: «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ», «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ», «Дар бораи иттилоотӣ», «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», «Дар бораи ҳифзи иттилоот» ва дигар санадҳои меъёриву ҳуқуқии вазорату идораҳо, роҳандозӣ шавад.

Барои татбиқи ин иқдом китобдоронро зарур аст, ки дар баробари хубу ҳамаҷониба донишони мазмуну муҳтавои қонунҳои амалкунанда, боз бештар усулҳои самарабахши истифодаи воситаҳои нави иттилоотӣ-коммуникатсиониро аз худ намуда, ҷиҳати ҷамъоварӣ, коркард, ҳифзу нигоҳдорӣ ва тарғибу истифодаи ҳуҷҷатҳои электронӣ саҳмгузор бошанд.

Воситаҳои нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ бештар барои бунёди се гурӯҳи захираҳои ҳуҷҷатҳои электронӣ: захираи нашрҳои электронии дар CD-ROM ва дигар ҳомилҳои электронӣ сабтшуда; захираи ҳуҷҷатҳои электронии дар шабакаҳои дурдаст ҷойгиршуда; захираи ҳуҷҷатҳои электронии китобхонаи электронӣ, шароитҳои заруриро фароҳам меоранд.

То ба имрӯз 8 манбаи маъмули такмили захираи китобхонаҳо бо истифода аз воситаҳои нави иттилоотӣ-коммуникатсионӣ арзи вучуд доранд, ки ҳар кадоме аз онҳо метавонад барои мукамалгардонии захираи китобхонаҳо бо адабиёти зарурӣ мусоидат намояд.

Манбаи якуми такмили захираи китобхонаҳо, қабл аз ҳама, гирифтани нусхаҳои ҳатмӣ тибқи муқаррарот аз муассисаҳои таъбу нашр.

Манбаи дуюм – харидорӣ намудани ҳуҷҷатҳои электронӣ аз шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ.

Манбаи сеюм – гирифтани ҳуҷҷатҳои электронӣ ба сифати тухфа аз шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ.

Манбаи чорум – рақамгардонии нашрҳои ҷопии китобхона, ки одатан аз ҷониби ҳуди китобхона ба роҳ монда мешавад.

Манбаи панҷум – нусхабардории ҳуҷҷатҳои электроние, ки дар саҳифаҳои Интернет ҷой дода шудаанд.

Манбаи шашум – гирифтани ҳуҷҷатҳои электронӣ аз муаллифон ва ё ноширон.

Манбаи ҳафтум – гирифтани ҳуҷҷатҳои электронӣ аз бунёдгузори китобхонаҳои электронӣ ва коллексияҳои мавзӯӣ.

Манбаи ҳаштум – гирифтани ҳуҷҷатҳои электронӣ мутобиқи лоиҳаҳо ва барномаҳои таҳассусӣ.

Яке аз воситаҳои муҳими иттилоотӣ-коммуникатсионии муосир сомонаҳои интернетӣ маҳсуб меёбанд. Дар шароити ҷаҳонишавии ҷаҳони иттилоотӣ нақш ва мақоми сомонаҳои интернетӣ барои бештар намудани сатҳу сифати хизматрасонии китобдорӣ беандоза калон мебошанд. Бахусус истифодаи бамавриди сомонаҳои интернетӣ метавонад дар такмили захираи китобхонаҳо ва таъмини онҳо бо адабиёти дилхоҳ мусоидат намояд.

Имрӯз дар сомонаҳои интернетӣ китобҳо доир ба соҳаҳои мухталифи дониш барои мутолиаи мавриди истифодаи ҳамагон қарор дода мешаванд. Хурсандибахш аст, ки бештари китобҳои пешниҳодшударо метавон на танҳо мутолиа кард, балки бе ягон мамониат тасвирбардорӣ намуда, барои истифодаи минбаъда нигоҳ дошт.

Ин тамоюл бахусус дар фаъолияти китобхонаҳои ноҳиявӣ деҳот ҷиҳати бо таври роӣгон такмил додани захираи онҳо муҳим арзёбӣ гардида, бахусус барои такмили захираи китобхонаҳои анъанавӣ ва

электронӣ шароит фароҳам меоварад. Қабл аз ҳама, имкони такмили захираи китобхонаҳои электронӣ пайдо мешавад ва китобдор метавонад бо истифода аз сомонаҳои интернетӣ чамъовариҳои китобҳои электронӣ ва дар заминаи он бунёди китобхонаи электрониро ба роҳ монад. Илова бар ин, китобдор метавонад нусхаи матни электронии китобҳои дар захираи китобхона мавҷуднабударо чоп намуда, фонди анъанавии китобхонаро ғанӣ гардонад. Ҳамзамон бо истифода аз сомонаҳои интернетӣ китобдор метавонад дар радиои китобҳои электронӣ китобҳои гӯё ва ё садодорро (аудиокитобҳо) ба хонандагон пешниҳод намояд. Масалан, дар сомонаи sattor.com/tojiki.html таҳти унвони «Адабиёти ниёгон» оид ба адабиёти қадим ва нави тоҷик, осори адибони классик ва муосири адабиёти тоҷик маълумот таҳия гашта, матни электронии адабиёти илмӣ, таълимӣ ва бадеӣ дар шакли PDF ва ҳамзамон китобҳои гӯё (аудиокитобҳо) барои истифодаи омма пешниҳод шудаанд. Дар қисмҳои русӣ ва англисии сомона матни электронии ашъори классикони адабиёти тоҷик интихобан ворид шудаанд, ки онҳоро низ китобдор метавонад барои истифодаи доимии хонандагон тасвирбардорӣ намояд.

Тавассути сомонаи **kitobhona.tj** китобдор имкон дорад, ки барои такмили захираи китобхона маводи пешниҳодшударо бо таври ройгон истифода намояд. Масалан дар қисми «Китобҳои дарсӣ» матни электронии 103 китоби дарсӣ ва дар қисми «Китобҳои бадеӣ» матни электронии 88 номгӯй китобу маҷаллаҳо барои истифодаи пешниҳод шудаанд.

Дар сомонаи «Китобхонаи электронӣ» (**mavod.tj**) матни электронии 165 китобҳо доир ба соҳаҳои мухталифи дониш бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ пешниҳод карда шудааст, ки онҳоро низ китобдор метавонад ба захираи электронии китобхонаи худ ворид созад.

Дар маҷмӯъ истифодаи бамавриди сомонаҳои интернетӣ ба китобдорон имкон медиҳад, ки барои дарёфти маводи зарурӣ ва дар заминаи он ташаккули захираи китобхонаҳо қорҳои шоёнӣ таҳсину назаррасро ба анҷом расонида, ба ҳамин васила дар рушди соҳаи китобдорӣ саҳм гузоранд.

Албатта, дар баробари пажӯҳишу чамъовариҳои ҳуҷҷатҳои электронӣ китобдорон муваззаф мегарданд, ки ҷиҳати қорқарду гурӯҳбандӣ ва танзими истифодаи ҳуҷҷатҳои электронӣ тибқи муқаррароти соҳавӣ тадбирҳои мушаххас андешанд.

Ҳамин тавр, таҳлили вазъи таҷҳизотонидани китобхонаҳои мамлакат бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ нишон дод, ки новобаста аз қабул шудани барномаҳои давлатӣ дар соҳаи китобдорӣ ва ҷалби дигар воситаҳо дар самти таъмин намудани китобхонаҳо бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ то кунун камбудӣҳо ҷой доранд. Аз ҷумла, то имрӯз на ҳамаи китобхонаҳои мамлакат бо компютерҳо ва дигар технологияи муосир таҷҳизотонида шудаанд. Илова бар ин компютерҳои насбшуда мутобиқи таъйиноташон ва имконияташон таҷдидро тақозо мекунанд. Барои таъмини комили китобхонаҳо бо технологияи муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ таҳия ва қабули «Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои Тоҷикистон» барои даҳ соли минбаъда мувофиқи мақсад мебошад.

Адабиёт

1. Барномаи компютеркунонии китобхонаҳои давлатию оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2013 [Матн]: Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2010, №384 тасдиқ шудааст [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: www.adlia.tj

2. Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015 [Матн]: Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2005, №238 тасдиқ шудааст [Манобеи электронӣ]. – Низоми дастрасӣ: www.adlia.tj

3. Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 [Матн]: Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2005, №238 тасдиқ шудааст // Китобдор. – 2007. – №1(2). – С.6-17.

4. Бойгонии ҷорӣ Вазорати фарҳанги ҚТ: Маводҳои ҷаласаҳои ҳайати мушовараи ВФҚТ барои соли 2015. Гузориш оид ба рафти иҷрои нишондодҳои қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2005, №238 “Дар бораи тасдиқи Барномаи рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015”. – С.13.

5. Комилзода, Ш., Зубайдов, А. Вазъи фаъолияти муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ноҳияи Айнӣ ва шаҳри Панҷакент (натиҷаи экспедитсияи илмӣ ва таҳқиқоти сотсиологӣ) // Паёмномаи фарҳанг. – 2018. – №3 (43). – С.49-56.

6. Комилов, М., Комилзода, Ш. Истиқлолият ва рушди фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон [Матн] // Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон. Китоби VII. Маҷмӯаи мақолаҳо. – Душанбе: Аржанг, 2018. – С. 138-139.

7. Маълумот оид ба татбиқи «Барномаи рушди Китобхонаи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абулқосим Фирдавсӣ барои солҳои 2006-2015» // Бойгонии ҷорӣ Китобхонаи миллии Тоҷикистон. – 2012. – С.2.

8. Мирзо, Д. Барои равнақи муассисаҳои фарҳангӣ тадбирҳои муассир бояд андешид // Садои мардум. – 2018. – 18 октябр.

9. Мухиддинов, З. Технологияи муосир ва истифодаи он дар фаъолияти китобхонаҳо (дар мисоли китобхонаҳои ноҳияи Исфара) // Паёмномаи фарҳанг. – 2016. – № 4 (36). – С.60-64.

10. Раҳмон, Э. Паём ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 30 апрели соли 2007 [Матн] // Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. – Душанбе: Ирфон, 2007. – Ҷ. 7. – С. 442 – 460.

11. Раҳмонова, Г., Ҳикматов, Н. Вазъи хадамоти китобдорӣ дар ноҳияи Рашт // Паёмномаи фарҳанг. – 2016. – № 4 (36). – С.64-67.

12. Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорат дар соли 2013 ва самтҳои афзалиятноки соҳа дар соли 2014 [Матн]. – Душанбе: Истеъдод, 2014. – С.15-16.

13. Ҳисобот оид ба фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2015 ва самтҳои афзалиятноки рушди соҳа дар соли 2016 [Матн]. – Душанбе: Истеъдод, 2016. – С.31.

14. Ҳисоботи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба фаъолият дар соли 2012 ва самтҳои минбаъдаи пешрафти он дар соли 2013 [Матн]. – Душанбе: Матбуот, 2013. – С.8-10.

Комилов М.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БИБЛИОТЕК ТАДЖИКИСТАНА СОВРЕМЕННЫМИ ИНФОРМАЦИОННО- КОММУНИКАЦИОННЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ

В исследовании рассматриваются проблемы обеспеченности библиотек республики современными информационно-коммуникационными технологиями. Автор на основе печатных и архивных материалов анализирует процесс внедрения государственных программ в области компьютеризации библиотек страны и отмечает достижения и недостатки в данном направлении. Используя результаты социологических исследования, проводимых Научно-исследовательским институтом культуры и информации, автор проанализировал состояние обеспечения библиотек страны современными информационно-коммуникационными технологиями и его целенаправленного использования в деятельности городских и районных библиотек республики. Также, в исследовании обобщается роль современных информационно-коммуникационных технологий в создании фондов электронных документов, комплектовании фонда электронных библиотек и улучшения деятельности web-сайтов.

Ключевые слова: библиотека, электронная библиотека, современная информационно-коммуникационная технология, государственная программа, компьютеризация, Интернет, web-сайт, исследование.

Komilov M.

SUPPLYING THE LIBRARIES OF TAJIKISTAN WITH MODERN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

The article deals with the problems of providing libraries of the Tajikistan with modern information and communication technologies. The author on the basis of published and archival materials analyzes the process of implementing state programs in the field of computerization of libraries in the country and outlines achievements and shortcomings in this area. Using the results of sociological research conducted by the Research Institute of Culture and Information, the author studies the state of providing the country's libraries with modern information and communication technologies and their targeted use in the activities of the city and district libraries of the country. The study also summarizes the role of modern information and communication technologies in creating electronic document collections, manning the electronic library stock and improving the performance of Internet websites.

Keywords: library, electronic library, modern information and communication technology, government programs, computerization, Internet, web site, research.

ТДУ 001(092)+008+78точик+9точик+37точик

Зубайдов А.

БУЗУРГТАРИН ХУНЁГАРИ ЗАМОНИ СОСОНИЁН

Дар мақола дар бораи рушди ҳунари мусиқӣ дар давлатдори Сосониён (224-651), ки зиёда аз чорсад сол марзҳои Эрону Хуросони осӣиёмиёнагиро муттаҳид месохт ва ҳамзамон дар бораи Борбад, ки зодаи Марв буда, анъанаҳои бою қадимаи мусиқии Шарқи Миёнаро аз худ намудааст, сухан меравад. Борбад ба пойтахти давлатдори Сосониён шаҳри Тайсафун (Мадоин) ҳамчун устои комилу шуҳратёр ворид шуда, мақоми аввали ҳунармандон (Сархуррамбош)-и дарбори Хусрави Парвизро соҳиб гардид.

Борбади Марвазӣ бузургтарин хунёгари замони Сосониён ва Шарқи асримиёнагӣ ба ҳисоб меравад. Аз рӯи таомули замони бостон Борбад дар худ ҳунари сарояндагӣ, эҷодгари асарҳои адабӣ-мусиқӣ ва ромшигариро ба ҳам омехта буд. Ӯ сози дӯстдоштаи барбатро моҳирона навохта, бо садои худодои суруд мехонд. Матни сурудҳояшро «насири мусачҷаъ» (шеъри ҳичоӣ) ташиқ мекард.

Баъзе лаҳзаҳои ҳунарнамоии Борбад дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ва достони «Хусрав ва Ширин»-и Низомӣ инъикос гардидааст. Дар ин асарҳо симои бузурги ҳофиз, шоир ва наовари мусиқии ҳамузамонаи пеши назари мо ҷилвагар мешавад. Ин шоирони бузурги шеъри классикии тоҷик дар нигоштаҳои худ доир ба ин ҳунарманди нотақрор маълумоти пурқиммат додаанд.

Муаллиф ақидаеро ҷонибдорӣ намудааст, ки ҳафт дастони «Хусравонӣ»-и Борбад асоси «Дувоздаҳмақом» ва меросбари вай «Шаҳмақом» аст.

Борбад тавассути истеъдоди нотақрораи тавонистааст дар рушди мусиқии мардуми эронтабори замони Сосониён ва минбаъд, ҳамзамон мусиқии арабӣ ва дигар мардумони Машиқзамин таъсири ногустурданӣ ва мондагор гузорад.

Калидвожаҳо: *Сосониён, барбат, ромшигар, Борбад, суруд, оҳанг, парда, шеър, Машиқ, калом мавзун.*

Борбади Марвазӣ бузургтарин хунёгари давраи салтанати Сосониён (замони ҳукмронии Хусрави Парвиз) ва асосгузори мусиқии ҳирфавии Шарқ ба ҳисоб рафта, дар рушди нумои фарҳанги мусиқии мардуми эронинаҷод ва минбаъд халқҳои дигари Машиқку Мағриб хизмати босазо ва мондагор кардааст. Ӯ санъати навозандагиву сарояндагиро ба пояи баланди иҷроӣ расонида, дар рушди илму амали мусиқии устодонаи халқҳои Машиқзамин нақши муассир барҷой гузоштааст.

Сулолаи Сосониён аждодони гузаштаи мардуми тоҷик буданд. Давлати Сосониён (222-651) аз ҷиҳати сиёсату иқтисодӣ, иҷтимоӣ хело тараққӣ намуда, илму фарҳанг низ хело пеш рафта буд. Асосгузори он Ардашери Бобакон (Ардашер писари хурдии Попака), ки ҳокими вилояти Истахр (дар Форс) буд, соли 220 милодӣ ҳукмрони тамоми Форс гардид. Соли 224 ӯ пас аз шикаст додани намояндаи охири ашкониён Ардавони I вилоятҳои фарбии империяи Парфияро ба мамлакати худ ҳам-

роҳ карда, худро «шоҳаншоҳ» эълон намуд. Ӯ баъди муҳорибаҳои хунин сарзамини Эрони Шарқиро низ забт намуд ва дар сохти давлатдорӣ тағиротҳои зиёд ворид сохт. Барои мустақкам гардидани ҳокимияташ чораҳои зарурӣ андешида, аз ҳисоби ба мамлакаташ ҳамроҳ намудани мулкҳои дигар як давлати мутамарказу пурқувватро ташкил дод ва онро ба хоҷагии бобояш Бобакон Сосон, ки коҳини маъбади Анаҳит буд, номгузорӣ намуд. Ба ҳамин тариқ дар таърих як сулолаи нави давлатдорӣ бо номи Сосониён арзи ҳастӣ намуд, ки масоҳати он хело фарох буда, пойтахташ шаҳри қадимаи Хуросону Мовароуннаҳр Тайсафун (Мадоин, Истаҳр, Перси-полис) интихоб гардид [7, с. 257].

Чунончи аз сарчашмаҳои таърихӣ дармеёбем, тӯли садсолаҳои мавҷудияташ империяи Сосониён (асрҳои III-VII милод) аз ҷиҳати сиёсӣ-иқтисодӣ мавқеи худро мустақкам намуда, илму фарҳанг рушд меёбад ва ҳунарҳои шахрсозӣ, меъморӣ, наққошӣ, хотамкорӣ, ҳайкалтарошӣ, мусиқӣ ва амсоли инҳо ҳамачониба тараққӣ карда, пеш мераванд. Бахусус дар ин давра ёдгориҳои меъморӣ муҳташами «Тахти Чамшед», «Тахти Рустам», маҷмааҳои меъморӣ «Бесутун», «Қасри Доро» сохта мешаванд, ки дар асоси анъанаҳои меъморӣ мардумони Мовароуннаҳру Хуросон бунёд гардида буданд. Деворнигораҳои рангоранги ин биноҳо аз пешрафти санъати ҳайкалтарошӣ, кандакорӣ, наққошӣ дарак медиҳанд. Китобу зарфҳо ва дигар ашёи рӯзгор, ки аз ин давра то замони мо расидаанд, гувоҳ бар онанд, ки санъати нақшу нигораофаринӣ ва хотамкорӣ ба дараҷаи баланди рушд расида будааст.

Дар сарчашмаҳои хаттӣ то замони Сосониён дар бораи сатҳи баланди фарҳанги мусиқӣ мардумони эронинаҷод, бахусус давраи ахеменидӣ ва ҳахоманишиён маълумоти ночиз дода шудааст, вале мутаассифона, ягон маъҳази хаттӣ дар бораи илму амали мусиқӣ он давра то имрӯз пайдо нагардидааст.

Аз маъҳазҳои таърихӣ аз замони Сосониён ба мо расида, амсоли «Қорнамек Ардашер Папакан» (Қорномаи Ардашери Бобакон), «Хусрав Каватан ут ризак» (Хусрави Қубодон ва надими ӯ), «Андарзи Бузургмеҳр», «Фарҳанги пахлавик», «Дарики хварсандих» (Ойини хурсандих) – китоб дар бораи қоидаҳои илмӣ-амалии санъати мусиқӣ, «Троникномак» (Китоби таронаҳо), «Менуи Хирад», «Дарахти Ассурик», «Точномак» ва ғайра мушоҳида менамоем, ки соҳаҳои гуногуни илм, бахусус илму амали мусиқӣ, санъати навозандагиву сарояндагӣ дар ин давра хело рушд намуда, аҳли ҳунари мусиқӣ дар дарбор ва берун аз он соҳиби шухрату мақоми хос буданд.

Дар яке аз сарчашмаҳои хело муҳимми замони Сосониён «Хусрави Қубодон ва надими ӯ» дар бораи мавқеъ ва муҳимияти мусиқӣ дар ҷомеа, саҳми бузурги тарбиявӣ доштани он, соҳаҳои гуногуни мусиқӣ ва моҳияти онҳо, табақабандии овозҳои сарояндагии мардонаву занона, шунавоии мусиқӣ, тавъамии мусиқӣ бо суҳан ва ғайра андешаҳои ҷолибу ҳикматомез баён гардидааст.

Дар китоби «Ойини хурсандих» бошад суҳан дар бораи санъати мусиқӣ, касби ромишгариву сарояндагӣ, соҳаҳои мусиқӣ танбӯр, чанг, барбат, шоирони ромишгар, сурудҳои анъанавӣ-русумӣ, шаклу васоити иҷроӣ, тарзи дастаҷамъона сурудан, одоби ҳунарварони дарборӣ, мақому вазифа ва уҳдадорӣҳои сардори дастаи ҳунармандон – хуррам-

бош, тарбия намудани ҳунармандони ҷавон, мавзӯот ва истилоҳоти гуногуни мусиқӣ меравад.

Ба забони паҳлавӣ тарҷима гардидани як қатор асарҳои илмии олимони Юнони Қадим Афлотун, Арасту, Файсоғурс ва дигарон дар пешрафт ва нашъу нумуи илмҳои гуногуни замони Сосониён, аз ҷумла таърих, риёзиёт, ситорашиносӣ, фалсафа, мусиқӣ ва ғайра такони бузург бахшид. Олимону ҳунармандон дар ҷодаи илму фарҳанг, аз ҷумла илму амали мусиқӣ ба дастовардҳои назаррас ноил мегардиданд, зеро бевосита дар зери Ҳимояту сарпарастии шоҳони сосонӣ қарор доштанд.

Санъати мусиқӣ, бахусус дар замони салтанати Ардашери Бобакон (222-251), Шопури I (242-272), Баҳроми Гӯр (421-438), Хусрави Анушервон (531-579), Хусрави Парвиз (590-628) ба авҷи аъло расида буд, зеро ин шоҳон худ бехтарин донандагони шеърҳои мусиқӣ буданд. Бехуда нест, ки муҳаққиқону мусиқишиносон замони ҳукмронии Хусрави Парвизро (590-628-38) бо дарназардошти рушди мусиқии хирфай «асри заррин (тиллоӣ)-и мусиқӣ» донистаанд. Аз ҳисоби ҳунармандони дарбори Хусрави Парвиз чандин гурӯҳҳои калони мардона ва занонаи касбии мусиқӣ, аз ҷумла гӯяндагон-ичроқунандагони дostonҳои халқӣ, ҳофизон, ромишгарон, гурӯҳи рақсӣ ва амсоли инҳо таъсис дода шуда буданд, ки дар ҷамъомаду маросимҳои муҳимми дарбор иштирок ва ҳунарнамоӣ мекарданд.

Чунонки Аскаралӣ Раҷабов қайд менамояд: «Табақабандии касбии мусиқинавонон дар даврони Сосониён ташаккул ёфта ва ин анъана дар давоми асрҳои баъдӣ давом кардааст» [13, с. 41].

Мусиқӣ ҷузъи асосии онҳое дарборӣ ба ҳисоб рафта, ҳунармандон сазовори мақоми баланд буданд. Танҳо ҳунармандони варзида ва мусиқии сатҳи баланд ба дарбор роҳ меёфт. Аҳли ҳунар дар эҷодиёти касбӣ баландмазмуни худ бехтарин дастовардҳои шоҳони сосонӣ ва тарзу сохти давлатдорӣ онҳоро васфу тараннум менамуданд. Амалӣ-ётҳои мусиқӣ дар дарбор, баромади ҳунармандон бо тартиботи муайян, зери назар ва тавсияи роҳбари гурӯҳҳои ҳунарии дарбор – хуррамбош ва Ромишсарой (академияи санъат) сураат мегирифтанд.

Дар «Китоб-ут-тоҷ...»-и Ибни Қоҳиз, ки яке аз маъхазҳои қадим ба ҳисоб меравад омадааст, ки асосгузори давлатдорӣ Сосониён Ардашери Бобакон ҳунармандонро мақоми хело баланд дода, онҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо карда буд. Масалан як дастаи ҳунармандон барои гузаронидани базму ҷашнҳои дарборӣ, маросими тоҷгузорӣ, дастаи дигар барои гусели шоҳ ба шикор ва пешвоз дар бозгашт, сеидигар дар майдони ҳарб ва ба инҳо монанд ҳунарнамоӣ мекарданд. Ҳар як даста ба худ сардори махсус дошт, ки онро хуррамбош (пардадор) мегуфтанд ва ӯ фаъолияти ҳар як ҳунарманд ва иштироки ӯро дар гузаронидани ҷорабинҳои дарборӣ таҳти назорати ҷиддӣ қарор медод.

Дар ин давра илму амали мусиқӣ рушд ёфта, силсилаи пардабандии ҳафтзинаӣ ҷорӣ мегардад. Ибни Хурдодбех (асри IX) дар рисолааш «Ал-лавҳ вал малохӣ» доир ба лаҳнҳои машҳури замони Сосониён маълумот дода, миқдори онҳоро ҳашт гуфтааст: Баҳор, Бандистон, Моҳ дар бӯстон, Насим, Гоҳ, Абрин, Обзана ва Асброс. [11, с. 49].

ӯ дар замони Баҳроми Гӯр (а. V) ба вучуд омадани dostonҳои силсилавино таъкид намудааст.

Хусейналии Маллох, низ дар замони Сосониён вучуд доштани ҳашт «Хусравонӣ»-и асосиро ишора намуда, онҳоро чунин номбар кардааст: Бандистон, Баҳор, Моҳ бар бӯстон, Насим, Гавашт, Асброс, Меҳргонӣ ва Нимрӯзӣ.

Яъқуб ибни Исҳоқ ал-Киндӣ (801-866) низ силсилаи сурудҳои «Хусравонӣ»-ро маҳсули замони Баҳроми Гӯр медонад. Дар ин бора дар «Ҳафт пайкар»-и Низомӣ ва «Равзат-ус-сафо»-и Мирхонд низ маълумот дода шудааст. Инчунин аз маъхазҳо дармеёбем, ки бо амри Баҳроми Гӯр аз қавми лӯҳриён (бо гузашти айём лурӣ ва баъд лӯлӣ шудааст)-и музофоти Мӯлтони Ҳиндустон якҷанд ҳазор ҳофизону навозандагон ва раққосаҳои хушхиром ба сарзамини Сосониён оварда шудаанд, ки дар манотиқи гуногуни кишвар хунарнамоӣ мекарданд. Муаррихону муҳаққиқони мусиқӣ (аз ҷумла Н. Ҳакимов, А. Низомӣ) ҷонибдори он ақидаанд, ки «аз ҳамон давра сар карда як намуд пайвандии хос миёни суннатҳои мусиқии ҳиндӣ ва тоҷикӣ падидаи гардид» [11, с. 52].

Низомии Ганҷавӣ дар достони «Хусрав ва Ширин» овардааст, ки шоҳи сосонӣ Хусрави Парвиз (абераи Баҳроми Гӯр) барои боз ҳам баланд бардоштани шукуҳу шуҳрати давлатдориаш аз Ҳиндустон шаш ҳазор навозандагон, сарояндагон, раққосаҳо, ширинкорон, лухтакбозон ва амсоли инҳоро оварда, ба гурӯҳҳо тақсим менамояд ва ба ҳар кадоми онҳо маоши махсус таъйин мекунад. Албатта ин гуна чорабиниҳо дар рушду нумуи санъати мусиқии Ҳирфай нақши амиқ мегузоштанд.

Метавон гуфт, ки ба тарзи силсилави эҷод кардану иҷро намудани сурудҳои дастонҳо ва танзиму таснифи ин шакли оҳангбандӣ (композитсия) аз замони Баҳроми Гӯр оғоз ёфта, эҷодиёти Борбади Марвазӣ, Накисои Чангӣ, Ромтину Бомшод, Саркабу Саркаш (Саркис), Гесӯ (Кесван)-и Навоғар, ки дар замони ҳукмронии Хусрави Парвиз доди хунарро дода буданд, аз ин сарчашма об хӯрдааст [4, с.11].

Низомии Ганҷавӣ дар достони «Хусрав ва Ширин» 30 лаҳн (оҳанг, парда, мақом)-и Борбадро номбар кардааст: Ганҷи бодовард, Ганҷи гов, Ганҷи сӯхта, Шодирвони марворид, Тахти тоқдиси, Ноқусӣ, Аврангӣ, Хуққайи Ковус, Моҳ бар кӯҳон, Мушқдона, Ороиши хуршед, Нимрӯз, Сабз дар сабз, Қуфли румӣ, Сарвистон, Сарви сикӣ, Нӯшинбода, Ромиши чон, Нози Наврӯз, Мушқуя, Меҳргонӣ, Марвои нек, Шабдиз, Шаби фарруҳ, Фарруҳрӯз, Гунҷайи кабкӣ дарӣ, Нахчиргон, Кини Сиёвуш, Кини Эраҷ, Боғи Ширин [13, с. 83-85].

Чи тавре ки Низомии Ганҷавӣ дар достони «Хусрав ва Ширин» овардааст:

Даромад Борбад чун булбули маст,
 Гирифта барбате чун об дар даст.
 Зи сад дастон, ки ўро буд дар соз,
 Гузида карда сӣ лаҳни хушовоз.
 Зи белаҳнӣ бад-он си лаҳни чун нӯш,
 Гаҳе дил додиву гаҳ бистадӣ хуш.

Ҳар яке аз лаҳнҳои борбадӣ таърихи эҷод ва мазмуну мундариҷаи хоси худро доранд ва номи баъзеашон дар шакли оҳангу номи мақом то замони мо расидааст, ки гувоҳи сарчашмаи мусиқии касбӣ-классикии тоҷик будани мусиқии аждодист ва Борбаду ҳамкасбонаш сарчашмадори

он мебошанд. Масалан: Дилангез, Наврӯзи Хоро, Рост, Бузург, Раҳовӣ, Сарандоз (Сарахбор), Сипохон (Исфохон), Ироқ ва ғайра.

Дар замони давлатдорӣ Сосониён (224-651), бахусус дар давраи ҳукмронӣ Хусрави Парвиз (590-628-38) илму адабу фарҳанг ва санъати овозхониву ромишгарӣ ба авҷи аъло расида, суннати овозхонӣ занон ривоч ёфт. Дар дарбори шоҳ – Хусрав хунармандоне чун Борбади Марвазӣ, Озодвари Чангӣ, Саркаш (Саркис), Саркаб, Накисои Чангӣ, Ромтин, Бомшод ғабӯлият доштанд, ки ҳар кадом дар хунарварӣ ва донишони илму иҷрои амалии мусиқӣ ягонаи даврон буданд.

Сардори дастаи ромишгарони дарбори Хусрави Парвиз Борбади Марвазӣ сурудӯ оҳангҳои зиёд эҷод намудааст. Ӯ пас аз расидан ба Тайсафун (Мадоин, Истаҳр, Персеполис) – пойтахти давлати Сосониён муғаннии аввал ва роҳбари дастаи хунармандони дарбори Хусрави Парвиз таъйин мегардад. Борбад дар базму маросимҳои дарбор сурудҳои мусаччаъро (матни ин таронаҳо насри мусаччаъ, яъне ора аз вазн ва дигар таносубҳои шеърӣ будааст), ки ҳодисоти ҳамонлаҳза рухдода-ро тасвир менамуданд, бадохатан эҷод менамуд. Ин таронаҳо дар оянда заминаи боэътимоди ба ҳам омадану тавбаам гардидани шеърӯи мусиқии халқии мардуми тоҷик гардидаанд. Маҳз дар ин давра аз ҷониби Борбад ва ҳамкасбонаш маҷмӯи силсиласурудҳои «Хусравонӣ» эҷод шудаанд, ки дар онҳо шоҳаншоҳ Хусрави Парвиз ва гузашташгони ӯ васф гардида, ин таронаҳо дар байни мардум хело машҳур будаанд ва таъсири онҳо дар рушди минбаъдаи мусиқии бисёр кишварҳо ва мардумони Машриқзамин хело бузург аст.

Таҳмин намудан мумкин аст, ки дар асоси «Фаҳлавиёт»-и Борбад мусиқии Фалаки имрӯза ва сурудҳои фалакӣ ба вучуд омадаанд. Силсиласурудҳои «Хусравонӣ»-и ӯ, ки ба Хусрави Парвиз бахшида шуда буданд, аз 7 дастон ва 30 суруд иборат буда, шояд заминаи асосии пайдоиши «Ҳафт дастгоҳ»-и Эронӣ гардида бошанд.

Ҳафт дастон ифодагари рӯзҳои ҳафта буда, 30 лаҳни Борбадӣ, ки аз 30 сурудӯ оҳанг иборатанд, ба 30 рӯзи моҳ бахшида шудаанд. 360 сурудӯ таронаҳои ӯ, ки асоси тақвими мусиқии Борбади-ро ташкил меод, таҷассумгари рӯзҳои сол буд. Ҳафт дастони «Хусравонӣ»-и Борбадро донандагони илми мусиқӣ асоси санъати мақом ва мақомсароӣ донистаанд. Ҷунончи мусиқииносии асрҳои XI-XIII Муҳаммади Нишопурӣ дар асараш «Рисола дар илми мусиқӣ» овардааст: «ҳафт пардаи аввал аз ихтирооти Борбад буда, панҷ пардаи дигарро устодони баъдӣ тасниф намуда...» [8, с. 404].

Аз ин рӯ ҳулоса кардан ҷоиз аст, ки Ҳафт дастони Борбад бунлод ва яке аз манобеи асосии «Дувоздаҳмақом», 6-овоза (Наврӯз, Моя, Шаҳноз, Салмак, Гардуния, Гавашт), 48-гӯша, 24-шӯба ва «Шашмақом» низ будааст.

Силсиласурудҳои Хусравонӣ (Сроти Хусравонӣ), Уроманӣ, Лоскавӣ, Каркукӣ, Авамтурик, ки асосан бахшида ба Хусрави Парвиз эҷод мешуданд, хело машҳур буданд. Ин силсиласурудҳо боиси ба вучуд омадани як қатор жанрҳои маъмули овозхонӣ гардидаанд, ки ба воситаи қонунҳои хунари мусиқӣ дар таркиби асарҳои ҳаҷман бузургтари минбаъдаи мусиқӣ силсилабандӣ шудаанд. Дар «Шашмақом» ин силсилаҳо Сафт (сафтхонӣ) меноманд.

Фарҳангу ҳунари мусиқии давраи Сосониён ба рушди минбаъдаи мусиқии сарзаминҳои дуру наздик Андалусия (вилоят дар Испания), Ҳиндустон, Чин, мамӯлики араб ва дигар кишварҳо таъсири бузург гузоштааст.

Борбади Марвазӣ (Паҳлапат, Фаҳлбад, Фаҳлиз – 589-628-38) бузургтарин донандаи илму амали мусиқӣ, ҳофиз, шоир, хунёгар ва роҳбари дастаи ромишгарони дарбори шоханшоҳи сосонӣ Хусрави Парвиз буд.

Боиси ифтихор аст, ки соли 1990 дар Душанбе ва саросари кишвар бо қарори ташкилоти бонуфузи байналмилалии фарҳангии ЮНЕСКО 1400-солагии асосгузори мусиқии Ҳирфавии мардумони Шарқ Борбади Марвазӣ, ки зодаи ин сарзамини муқаддас ва ҳамватану аجدоди мост, дар сатҳи ҷаҳонӣ, бо шукуҳу шаҳомати хос таҷлил гардид.

Дар бораи ҳаёт ва осори эҷодии Борбади Марвазӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ ва достони «Хусрав ва Ширин»-и Низомии Ганҷавӣ маълумоти пурқиммат дода шудааст. Ин шоирони бузург саҳнаҳои ҳунарнамоии Борбадро дар дарбори шоҳи сосонӣ Хусрави Парвиз бо назорату обу ранги барҷастаи шоирона ба қалам дода, чеҳраи комили эҷодии ӯро ба хати тасвир кашидаанд.

Ҳамзамон олим ва қомуснигори маъруф Абулқосим ибни Хурдодбех (820-913) дар рисолааш «Ал-лавҳ вал-малоҳӣ» чандин силсиласурӯҳҳои Борбадро ёдовар шуда, ба эҷодиёти ин ҳунарманди бузург баҳои сазовор додааст. Аз гуфтаҳои ӯ маълум мешавад, ки матни сурудҳои Борбадро насри мусаччаъ (каломи мавзун) ташкил меодааст.

Ин масъала дар осори Насриддини Тӯсӣ низ тасдиқи худро ёфтааст.

Тавре ки дар сарчашмаҳои гуногуни хаттӣ, аз ҷумла нигоштаҳои Ал-Ҷоҳиз, Ибни Хурдодбех, Масъудӣ, Ибни Муқоффаъ, Абулфараҷи Исфаконӣ омадааст, Борбад дар Нисо (Нусай)-и Марв, дар оилаи шахси фозилу ҳунарманд чашм ба олами ҳастӣ кушодааст. Маънои вожаи «борбад» аз паҳлавӣ «бузургмартаба» мебошад. Борбад асосҳои илму амали шеър мусиқиро дар хурдӣ аз падар омӯхтааст. Дар айёми ҷавонии вай хонаводашон ба яке аз марказҳои бузурги илмӣ-фарҳангии давраи Сосониён – шаҳри Марв кӯч мебандад ва Борбад маълумоти мусиқӣ ва маҳорати ромишгариву овозхониашро дар ин ҷо такмил дода, ҳамзамон чун барбатнавози моҳир, сарояндаи мумтоз ва шоири соҳибистеъдод ном мебарорад. Ӯ пеш аз он, ки ба пойтахти давлати Сосониён шаҳри Тайсафун ояд, дар асоси «Готҳо» ва «Яшту» «Ясно»-и Авесто таронаҳои марғубу дилрас эҷод намуда, дар бисёр шаҳру марокизи фарҳангии кишвар ҳунаромӯзиву ҳунарнарварӣ мекунад ва таҷрибаи бузург андӯхта, ҳамчун ҳунарманди варзидаву камолёфта дар кӯлбори эҷодиаш сурудҳои оҳангҳои зиёди омӯхтаву таснифнамудаашро ҳифз месозад. Сипас ҳама ин созу наворо бо анъанаи иҷрои сурудҳои таронаҳои пойтахти кишвари Сосониён шаҳри Тайсафун омезиш дода, силсиласурудҳои оҳангҳои машхури худро ба вучуд меорад ва дар як муддати кӯтоҳ машхур гардида, ба унвони роҳбари дастаҳои хунёгарони дарбори Хусрави II Парвиз, яъне Сархуррамбош сазовор мешавад, зеро сардори ҳар як дастаи алоҳидаи ромишгаронро Хуррамбош меномиданд.

Дар бораи ҷи тавр ба дарбори шоҳ роҳ ёфтани Борбад дар сарчашмаҳо (Абулқосим Фирдавсӣ дар «Шоҳнома» ва Абӯмансури Саолибӣ дар таърихи подшоҳони эронӣ бо номи «Ғурар ахбор мулук ал-фурс ва сияриҳим») ба таври назмиву насрӣ ҳикояти аҷибӣ оварда

шудааст. Яъне Борбад замоне, ки аз Марв ба пойтахти Эрони сосонӣ Тайсафун меояд, сардори дастаи хунармандони дарбори Хусрав – мутриб ва ҳофизи машҳури арманитабор Саркаш (Саркис) буд. Ӯ дар бораи истеъдоди фавқуллодаи ромишгариву овозхонии Борбад маълумот дошт ва бо ҳар роҳу васила мекӯшид, ки вай ба дарбори шоҳаншоҳ роҳ наёбад, дар акси ҳол мақому манзалати Саркаш дар байни аҳли дарбор паст мегардид. Борбад аз ин рафтори ӯ огаҳӣ ёфта, барои дар ягон маҷлиси шоҳ ширкат намудан фурсати муносиб мечуст.

Рӯзе хабар расид, ки бахшида ба чашни «Наврӯз» дар боғи дарбор бо иштироки шоҳаншоҳ Хусрави Парвиз зиёфат ва базми хунарварон барпо мегардад. Борбад дили муҳофизи боғ Мардӯйро ба даст оварда, пеш аз оғози базм, либос аз шоҳии сабз дар бару барбате сабз дар даст ба он ҷой ворид шуд ва дар байни шоҳу баргҳои анбуҳи дарахте аз дарахтони сарв, ки базмгоҳи шоҳаншоҳ дар зери он буд, пинҳон гардид. Ҳангоме ки дар оғози базм Хусрав аввалин қадаҳро нӯшид, Борбад таронаи «Яздонофарид» (дар Шоҳнома «Додофарид»)–ро суруд. Вақте ки шоҳ ҷоми дувуми майро бардошт, Борбад суруди «Партави Фарҳор» (дар Шоҳнома «Пайкори гурд»)–ро сароид. Пас аз қадаҳи сеюми шоҳаншоҳ, хунарманди мумтоз бо навои пуршӯр ва овози фораму махмалинаш таронаи «Сабз андар сабз» (дар Шоҳнома «Сабз дар сабз»)–ро чунон бо маҳорати хос иҷро намуд, ки орому қарори Хусравро рабуд ва ӯ фармон дод, ки зудтар соҳиби ин созу овози ғайриодиро ёфта, назди ӯ биёранд:

Бичӯед дар боғ то ин кучост,
Ҳама боғу гулшан чапу дасти рост.

Даҳону бараш пур зи гавҳар кунам,
Бар ин рӯдсозон-ш меҳтар кунам».

Борбад бо шунидани ин суҳанҳои шоҳ аз байни шоҳу баргҳои дарахт баромада, ба назди ӯ омад ва таъзим намуда, боз якчанд таронаро бо маҳорати баланд иҷро намуд ва аҳли маҷлисро моту мабхут сохт. Хусрави Парвиз ҳамон лаҳза ӯро сарвари шоирону хунармандони дарбор таъйин кард.

Дар ташаккули фаъолияти эҷодии мусиқӣ ва касбияти Борбад суннатҳои пешқадами мусиқӣ-адабии Варорӯд (Самарқанд, Бухоро, Марв) ва Тайсафун сахми бузург доштаанд. Бо истифода аз истеъдоди модарзодиаш ӯ заҳмати пайваста кашида, силсиласуруду навоҳои «Хусравонӣ», «Суруди хусравонӣ» (Сроти Хусравоник)–ро ба Хусрави Парвиз ва аجدоди ӯ, яъне шоҳони пешини сосонӣ) эҷод мекунад, ки дар сарчашмаҳои адабиву таърихӣ ва мусиқӣ бо номҳои «Дастони Хусравонӣ», «Роҳи Хусравонӣ» ва дар арабӣ бо номи «тарикат-ал-мулукия» машҳур аст. Ин силсиласуруду навоҳо аввалин маҷмӯи муҳташами мусиқии ҳирфавии созию овозӣ дар таърихи тамаддуни мусиқии мардумони эронинаҷод ва умуман халқҳои Машриқзамин мебошад.

Ҳамзамон Борбад сурудҳои тақвими 7 дастони «Хусравонӣ», 30 лаҳни борбадӣ, 360 суруду таронаҳо, ки ифодагари ҳафта, моҳ ва сол буданд, эҷод менамояд. Ӯ инчунин маҷмӯи суруду навоҳои тавсифиро бо номи «Сраишник» эҷод менамояд, ки зебоиҳои табиат, сарнавишти инсон, қаҳрамонию паҳлавонию тараннум менамоянд. Дар «Китоб-ут-

точ»-и Усмон ибни Ҷоҳиз ин маҷмӯъ зери номи «Сарвад ҳунавак», яъне суруду замзамаҳои хушоҳанги ситоишӣ ёдоварӣ шудааст.

Муסיқишиносон Борбадро бунлодгузори сабку равияи иҷроии «Марвисраишних» (марвихонӣ), танзимгари «тақвими муסיқӣ», тадвингари аввалин мактаб, равияи ҳирфавии иҷроӣ дар фарҳангу тамаддуни муסיқии мардумони Шарқи Миёнаву Наздик донистаанд.

Шухрату овозаи ҳунарвари Борбад дар як муддати кӯтоҳ дар Шарқ то Ҳинду Чин, дар Ғарб то Руму Юнон ва мамолики Араб паҳн мегардад, ки ҳунармандони дарбори Сосонӣ бо ҳамкасбони худ дар ин кишварҳо алоқамандии ҳунари доштанд.

Ҳаммаслақону ҳамзамонони Борбади Марвазӣ – Озодвари Чангӣ, Нақисои Чангӣ, Ромтину Бомшод, Саркабу Саркаш (Саркис), Гесӯи Навогар (Касван Навкар) ҳар қадам дар хунёгариву овозхонӣ ягонаи даврон буда, дар рушди илму амали муסיқии замонашон ва минбаъд саҳми амиқи худро гузоштаанд. Онҳо дар дарбори Хусрави Парвиз, ки дини Зардуштӣ ба таври расмӣ ҷорӣ буд, новобаста аз миллату наҷод ва эътиқодашон – зардуштиву яҳудиву насоро бо ҳам дӯстонаву бародарона ҳамкориҳои эҷодӣ менамуданд.

Қаҳрамонҳои асарҳои муסיқӣ-адабии Борбад «Хусравонӣ», «Мозандаронӣ», «Гурдонӣ», «Паҳлавонӣ» ва ғайра бофтаву хаёли набуда, балки шахси воқеии таърихӣ, ба монанди Зардушт (пайгамбар), подшоҳон – Кайковус, Хусрави Анушервон, Хусрави Парвиз, Бузургмехр, паҳлавонон – Эраҷ, Рустам, Сиёвуш, Исфандиёр, Кова ва дигарон буда, тавассути образи онҳо ҳодисот ва симоҳои ҳаққонии таърихӣ инъикоси худро ёфтааст [13, с.112].

Борбад дар рафи офаридани системаи мукаммали муסיқии классикӣ дар симои «Хусравонӣ», ҳамзамон силсилаҳои муסיқӣ-адабии «Каркукӣ», «Лоскавӣ», «Уроманӣ», «Мозандаронӣ», «Гурдонӣ», «Замзам» ва «Авомтурик»-ро эҷод менамояд, ки на танҳо номи ӯро дар саросари империяи Сосонӣ ва берун аз он машҳур мегардонанд, балки шавқату шони давлатдорӣ Сосониёнро бо шукуҳу шахомати хос ба назари аҳли олам ҷилвагар месозанд.

Асарҳои Борбади Марвазӣ таҷассумгари воқеоти таърихиву фарҳангӣ, ҷашну маросимҳои бошукуҳи дарборӣ, корнамоиҳои родмардонии он давраи замон, кишваркушоии шохони Сосонӣ буданд ва дар сафҳои адабиёту таърихномаҳои гузашта, таъкираву дostonҳо, қомусу фарҳангҳои муътабар, рисолаҳои муסיқӣ ва амсоли инҳо қаламдод шудаанд. Ҳафт дастони хусравонии Борбад бо номҳои «Ганҷи арӯс», «Ганҷи Афросиёб», «Ганҷи бодовард», «Ганҷи сохта», «Ганҷи сӯхта», «Ганҷи Қорун» ва «Қуфли румӣ», ки устодона эҷод шудаанд, самту дараҷаи санъати муסיқиву эҷодии даврони Сосониёнро дар замони ҳукмронии Хусрави Парвиз ба пуррагӣ инъикос менамуданд.

Эҷодиёти ӯ минбаъд асоси шуъба, ғӯша ва шоҳаҳои созию овозии Дувоздаҳмақом, меросбари вай Шашмақом, Ҳафт дастгоҳи эронӣ ва дигар мақомҳои мардумони Шарқ гардидааст.

Чи тавре ки дар боло зикр намудем аввалин манбаи хаттии муסיқӣ, ки Борбади Марвазиро ҳамчун асосгузори ҳафт пардаи мақомҳо муаррифӣ намудааст, «Рисола дар илми муסיқӣ» мебошад, ки муаллифи он Муҳаммади Нишопурӣ (асри XII) дар асари мазкур муסיқиро илми шариф донистааст ва силсилаи Дувоздаҳпардаро шарҳ дода, дар бораи

ба вучуд омадани системаи мақомҳо ақидаи ҷолиб баён кардааст ва Борбадро асосгузори ҳафт пардаи аввал аз Дувоздахмақом донистааст.

Силсиласурӯдҳои «Наврӯзӣ»-и Борбад, ки оҳангу таронаҳои «Навбахор», «Найрез», «Гулзор», «Гули сурх», «Сабзаи баҳор», «Сабз андар сабз», «Равшанҷароғ», «Наврӯзи муғон», «Наврӯзи Ховарон», «Наврӯзи Сабо», «Наврӯзи Хоро», «Наврӯзи Аҷам», «Боғи Ширин», «Сарвистон», «Ромиши чон», «Бӯстонафрӯз», «Сайри лола», «Гулафшон» ва ғайраро дар бар мегиранд, васфи Баҳору Наврӯзи оламафрӯз ва зебоиҳои табиати афсункорро тавсиф намудаанд [13, с.137].

Борбад дар фарҳангистони хунари дарбори Хусрави Парвиз «Ромишсароӣ хунёкорон» ба ҳайси Устои Комил фаъолият намуда, дар тарбияи истеъдодҳои замони худ саҳми бузург гузоштааст. Дастаҳои хунари дарборро гуруҳбандӣ карда, барои ҳар кадом мусиқӣ ва суруду таронаҳои махсус эҷод менамудааст. Барои овозҳои иҷроии занона (зананик) ва мардона (нарикавач) суруду таронаҳо тасниф менамудааст. Дар ин баробар таъсири эҷодиёти созишу овозии ӯ ба вусъати хунари дастаҳои касбии иҷроӣ ва хунармандони касбии берун аз дарбор, яъне “тавасан”-ҳо низ назаррас будааст.

Ҳикояти дигар дар бораи Борбад, ки дар баъзе сарчашмаҳо омадааст, гувоҳи маҳорати баланди ромишгарии ӯст. Мазмуни мухтасари он чунин аст:

«Хусрави Парвиз аспӣ чобуку бодпое дошт бо номи Шабдиз (яъне сиёҳмушқин) ва онро бениҳоят дӯст медошт. Боре ҳангоми сархуш будан қасам ёд кард, ки «қасе хабари мурдани Шабдизро ба ман расонад, ӯро чормех намуда, ҳалок хоҳам сохт. Аз қазо шабе аспӣ шоҳ – Шабдиз бемор шуд ва мурд. Мирохур (сардори аспбонон) ҳодисаро ба вазир расонид. Вазир, ки марди ботадбир буд, аз Борбад хоҳиш намуд, ки ин хабари шумро ба шоҳаншоҳ расонад, зеро Хусрав хунарварии Борбадро хело дӯст медошт ва шояд ба ин васила ӯро зиёне нарасонад. Борбад, ки хунарманди оқилу зирак буд, пас аз дар як гӯшаи зебоманзари боғ субҳона хӯрдани шоҳ ба назди ӯ омада, таъзим намуд ва барбатро чӯр сохта, дар оғоз якҷанд навоҳои фораму рангомезро иҷро намуд. Сипас равиши оҳангро тағир дода, садои шиҳакашӣ, роҳ гаштан, давидан ва дигар ҳаракоти аспро тавассути садои барбат моҳирона тасвир менамуд. Шоҳ ба ваҷд омада, хитоб мекард:

–«Ин шиҳаи Шабдиз аст!»

–«Ин тарзи роҳгардии Шабдиз аст!»

–«Ин чобукона давидани Шабдиз аст!»

Якбора Борбад суръати мусиқиро суст намуда, бо оҳанги маҳзун садои бемадорона поймонии аспро тасвир месозад. Шоҳ аз зарбҳои шиҳакаста ва садои хузнангезу канда-кандаи оҳанг дар изтироб афтада мепурсад: «Магар Шабдиз бемор шуд?». Ин дам Борбад поймонии бемадорона ва ногаҳон афтодани аспро тавассути сози барбат менавозад. Шоҳаншоҳ Хусрави Парвиз

– «Шабдиз мурд?!» – гӯён фарёд мекашад.

Борбад дастҳо пеши бар, муаддабона мегӯяд: «шоҳам, ин шумхабарро аввалин шуда худи Шумо гуфтед».

Шоҳаншоҳ аз зиракиву ҳозирҷавобӣ ва маҳорати баланди хунарварии ромишгари бузург ба ваҷд омада, ӯро хилъат мефармояд ва касеро ба мурдани Шабдиз гунаҳкор намесозад».

Пас аз давлатдории сулолаи Сосониёнро шикаст додану аз байн бурдани аъроби бодиянишин дар набарди фикриву фарҳангие, ки дар байни Арабу Аҷам зиёда аз дусад сол идома дошт, суруду тарона ва навоҳои борбадӣ ҳамоҳангу ҳамсафари аҷамиён буданд. Дар ин набард ном ва осори Борбад нисбат ба ному корномаҳои ҷумла шоҳони Сосонӣ пештару бештар истифода шудааст. Ба гуфти А. Орёнур «Метавон гуфт, ки Анӯшервон ба адолат, Хусрави Парвиз ба азамат, Бузургмеҳри Бахтакон ба ҳикмат, Рустам ба шуҷоат ва Айвони Мадоин ба шукӯҳ дертар аз Борбади ромишгар ба ҳукми мояи ифтихор ва ҳуччати бартари аҷамӣ бар арабӣ ворид шудаанд» [12, с. 25].

Зикри як нукта бамаврид аст, ки дар ҷумла осори бешумори бо хатти алифбои арабӣ иншогардида танҳо номи се тан аз бузургони тамаддуни сосонӣ – Бузургмеҳри ҳаким, Барзӯяи табиб ва Борбади ромишгар маҳфуз мондааст, ки ҳар се зодаи хоки фарҳангпарвари Хуросон буданд.

Дар нигоштаҳои бахшида ба илму амали мусиқӣ эҷоднамудаи Абӯнастри Форобӣ, Котибии Хоразмӣ, Ибни Зайла, Насриддини Тӯсӣ ва чанде дигар олимони мусикидон маҷмӯи силсилавии суруду навоҳои Борбад бо номҳои «тарикат-ул-қадимия», «тарикат-ал-фаҳлизия», «форсивонсуруд», «форсиёт» ёдоварӣ гардида, бехтарин намунаи таснифоти мусиқии устодона ҳисобида шудаанд.

Борбади Марвазӣ бастакор, таронасаро, мусиқииносо, ҳофиз ва хунёгари машҳур буда, дар рушди мусиқии замони худ ва асрҳои баъдии Арабу Аҷам ва сарорсари Машрикзамин нақши ногустурданӣ гузоштааст. Эҷодиёти ӯ дар инкишофи минбаъдаи анъанаҳои мусиқии касбӣ, тафаккури назариявии мусиқӣ, чун манбаи асосиву боэътимоди сохторӣ, эстетикӣ ва бадеӣ хизмат намудааст. Аҳамияти таърихии осори ӯ на танҳо дар бунёди силсилаҳои мусиқии классикӣ, балки дар рушду тарғиби онҳо ва таъсири бузург гузоштан ба фарҳанги мардумони ғайриэронӣ (бахусус дар замони хилофати араб) низ мебошад. Аз ин рӯ ин хунарманди мумтоз дар микёси байналмилал чун асосгузори мусиқии касбӣ-классикии мардумони Шарқ эътироф гардидааст.

Ҳар қадар вақт моро аз замони зиндагӣ ва фаъолияти эҷодии ин нобиғаи фарҳангу хунар дур месозад, чехраи ӯ дар олами фарҳанги мусиқии Машрикзамин боз ҳам дурахшонтар ва хунари волову истеъдоди нотакораш намоёнтар чилвагар мешавад.

Адабиёт

1. Арбобзода, А. Таърихи фарҳанги халқи тоҷик / А. Арбобзода – Душанбе, 2003. – 267 с.
2. Истад, А. Ҳикояҳо аз рӯзгори Борбад / А. Истад. – Душанбе: Адиб, 1990. – 192с.
3. Истад, А. Борбад / А. Истад. – Душанбе: Адиб, 1991. – 88 с.
4. Борбад, эпоха и традиции культуры / Отв. Ред. Н. Негматов. – Душанбе: Дониш, 1989. – 337 с.
5. Борбад и художественные традиции народов Центральной и Передней Азии: история и современность / тезисы докладов и сообщений. – Душанбе 1990. – 487 с.
6. Борбаднома / мураттиб А. Раҷабов. – Душанбе: Маориф, 1989. – 127 с.

7. Фафуров, Б. Точикон. Ҷ. I / Б. Фафуров. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 702 с.
8. Донишномаи Шашмақом. – Душанбе, 2009. – 422 с.
9. Унсурмаоли Қайковус. Қобуснома. – Душанбе, 1979. – 192 с.
10. Низомов, А. Таърих ва назарияи Шашмақом А. Низомов. – Душанбе, 2003. – 334 с.
11. Низомов, А. Таърихи мусиқии тоҷик / А. Низомов. – Душанбе: Адабиёти бачагона, 2014. – 382 с.
12. Орёнур, А. Рӯзгори Борбади ромишгар / А. Ориёнур. – Душанбе: Ирфон, 1989. – 88 с.
13. Раджабов, А. Актуальные проблемы истории и теории таджикской музыкальной культуры / А. Раджабов. – Душанбе, 2017. – 566 с.
14. Раҷабов, А. Афкори мусиқии тоҷик дар асрҳои XII-XV / А. Раҷабов. – Душанбе: Дониш, 1989. – 236 с.
15. Раҷаб, А. Сарнавишти хунёгар / А. Раҷаб. – Душанбе: Адиб, 1990. – 192 с.
16. Таджикская музыка / Ред. коллегия / Таджикская музыка. – Душанбе, 2003. – 296 с.

Зубайдов А.

ВЕЛИКИЙ МУЗЫКАНТ ЭПОХИ САСАНИДОВ

В данной статье рассматривается история развития музыкального творчества во времена государства Сасанидов (224-651) которое более чем на четыре столетия объединяло территории Ирана и Хорасана. Борбад Марвази, был одним из известных представителей музыкального искусства, который воплощал в своем творчестве богатые музыкальные традиции, сложившиеся на Среднем Востоке. Борбад был приглашен в столицу Сасанидского государства, город Ктессифон (Тайсафун), где занял место первого придворного музыканта (Сархуррамбош) Хосрова Парвиза.

Борбад Марвази является одним из самых выдающихся музыкантов эпохи Сасанидов и восточного средневековья. В соответствии с издревле сложившейся традицией Борбад совмещал в себе певца, создателя новых поэтико-музыкальных произведений и исполнителя-инструменталиста. Любимым музыкальным инструментом Борбада был - барбат (лютня). Он исполнял свои стихотворные произведения божественным голосом. Текстовую основу его произведений составляла «настри мусаджа» (рифмованная проза).

В «Шахнаме» Фирдоуси и поэме «Хосрав и Ширин» Низами освещаются некоторые моменты деятельности Борбада. В произведениях предстаёт образ великого певца, творца и реформатора музыки своего времени. Последующие знаменитые литераторы таджикской классической поэзии в своих музыкально-поэтических творениях использовали творчество музыканта.

Автор предполагает, что семь макомов «Хусравони» Борбада является основой «Двенадцати макомов» и «Шашмакома».

Благодаря своему многогранному дарованию Борбад оказал громадное влияние на иранскую музыку эпохи Сасанидов, а также на арабскую музыку времён ислама и музыку других народов Востока.

Ключевые слова: Сасанидское государство, Борбад Марвази, творчество, музыкант, барбат, песня, мелодия, лад, стихотворение, Восток, рифмованная проза.

Zubaidov A.

A GREAT MUSICIAN OF SASANIDS EPOCH

Author of this article tells that musical creativity of the Tajik ancestors was especially developed during the times of the Sasanids' state (224-651), which united the territories of Iran and Khorasan for more than four centuries. Borbad, who was born in Merve, has learned the rich musical traditions of the Middle East since ancient times. He came to the city of Taysafun, the capital of the Sasanids' state by a renowned virtuoso, where he took the place of Khosrau Parviz, the first court musician (Sarkhurambosh).

Borbadi Marvasi is one of the most prominent musicians of the Sasanids and Eastern Middle Ages. In accordance with the old tradition, Borbad combined the singing, the creating of new poetic-musical works and the performing. He played on his favorite instrument *barbat* (lute) and sang his poems in a divine voice. The textual basis of his works was called *nasre musajja'* (rhymed prose).

In "Shahnama" of Firdousi and poem "Khosrau and Shirin" of Nizami, some aspects of Borbad's musical activities are described. In these works the image of the great singer, songwriter and reformer of the music of his time appears before us. These famous poets of Tajik classical poetry used many sources of information about Borbad in the development of this theme.

The author suggests that the seven *maqams* (musical works) "Khusravoni" of Borbad is the basis for the «Duvozdahmaqom» (Twelve *maqams*) and «Shashmaqom» (Six *maqam*).

Due to the power of his multifaceted talent, Borbad had a tremendous impact on Iranian music of the Sasanids epoch, as well as on Arabic music in the time of Islam and the music of other peoples of the East, including Tajiks.

Keywords: Sasanids state, Borbad, *barbat*, musician, song, melody, mode, poem, "Khusravoni", East.

ТДУ 002+07+37точик+002.702.36+050

Муродов М.

ЧАНБАҲОИ МАВЗӢИВУ ПРОБЛЕМАВИИ ТАҲҚИҚИ ВАО

Мақола хусусияти методологӣ дошта, дар он қонунмандиҳои таҳқиқи вижагиҳои мавзӯиву мундариҷавии матнҳои гуногуни ВАО мавриди омӯзиши қарор гирифтааст.

Дар таҳқиқи журналистӣ таҳлил ва баррасии хусусиятҳои мундариҷавию мавзӯӣ аз парадигмаҳои асосӣ маҳсуб меёбад. Мақсади асосии ин самти таҳқиқ ошкор намудани қонунмандиҳои инъикоси ин ё он соҳаи ҳаёти иҷтимоӣ дар ВАО, муайян кардани проблематикаву мундариҷаи он ва нишон додани сатҳу дараҷаи инъикоси мавзӯву масъалаҳои мубрам дар ВАО аст.

Дар мақола ҷанбаҳои методологии таҳқиқи ин парадигмаи назарияи журналистика таҳлил шуда, зимни он пажӯҳишҳои дар ин соҳа аз ҷониби муҳаққиқони тоҷик баанҷомрасида баррасӣ шудааст. Омӯзиши сохтори мавзӯӣ имкон медиҳад, ки хусусиятҳои милливу фарҳангии манотиқи гуногун, кишварҳои мухталиф муайян карда шавад.

Дар фарҷоми мақола баъзе қонунмандиҳои таҳқиқи хусусиятҳои мундариҷавии матнҳои типҳои гуногуни ВАО ва навъҳои таҳлили чунин матолиб нишон дода шудааст.

Калидвожаҳо: мавзӯъ, мундариҷа, проблематика, ВАО, таҳлил, инъикос, муносибат, хусусият, сохтор, таҳқиқ.

Дар таҳқиқи ВАО ҳамчун объекти омӯзиш таҳлил ва баррасии хусусиятҳои мавзӯиву мундариҷавӣ ва проблемавии матолиби журналистиву публитсистӣ аз парадигмаҳои асосӣ маҳсуб меёбад. Ин аст, ки доир ба проблемаҳои мубрами давру замон, проблематикаи соҳаҳои асосии ҳаёти иҷтимоӣ (сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва ғайра) ва инъикоси онҳо дар ВАО, бахусус матбуоти даврӣ таҳқиқоти зиёде ба анҷом расидаву, имрӯз низ чунин пажӯҳишҳо идома доранд.

Мақсади асосии ин гуна пажӯҳишҳо ошкор намудани қонунмандиҳои инъикоси ин ё он соҳаи ҳаёти иҷтимоӣ дар воситаҳои ахбори омма, муайян кардани проблематикаҳои ВАО-и гуногун, мундариҷаи онҳо ва нишон додани сатҳи инъикоси соҳаҳои асосии ҳаёти иҷтимоӣ (мавзӯву масъалаҳои мубрами давру замон) дар расонаҳои хабарӣ мебошад.

«Дар таҳқиқоти муосир мафҳумҳои маъмулшудаи «проблематикаи ВАО» ва «сохтори мавзӯӣ» аксар маврид дар шакли мафҳумҳои «ваколатдори расонаӣ» (медиярепрезентация) проблемаҳои актуалӣ, контент (иттилоот, матн), матнҳои расонавии муҳим истифода мешаванд» [1, с.47].

Имрӯз дар таҳқиқоти илмии фарогирандаи иттилооти расонаӣ (медиаконтент) ба ду ҷанба бештар эътибор дода мешавад. Ҷанбаи аввал, таҳқиқоти эмпирикие мебошанд, ки объекти омӯзиши онҳоро матнҳои журналистиву публитсистӣ ташкил медиҳанд. Дар ин гуна

тахқиқотҳо ҳақиқати воқеаву рӯйдод ва инъикоси он дар ВАО таносубан бо таҳлилу арзёбиҳо мавриди муқоиса қарор мегирад. Чунин таҳқиқот барои муайян кардани механизмҳои иртибот бо ҷомеа мусоидат мекунад, ба шарте ки дар онҳо нақл ва гурӯҳбандии одии далелҳо бартарӣ пайдо накунад.

Чанбаи дигар, таҳқиқоте мебошанд, ки предметашонро соҳаҳои асосии ҳаёти иҷтимоӣ: сиёсат, иқтисод, иҷтимоиёт, фарҳанг, дин, экология ва амсоли ин ташкил медиҳанд. Дар ин гуна таҳқиқот кӯшиш мешавад, ки ҷараёнҳои ғайриҷаҳидии журналистиву публицистӣ дар заминаи маърифати мақсадноки бахшҳои ҳаёти иҷтимоӣ: гузориши мақсад, диди таърихӣ ҳамчун яке аз заминаҳои ташреҳи воқеияти иҷтимоӣ, баррасии таҷрибаи ҷорӣ бо назардошти хусусиятҳои типологӣ, коркарди тактикаҳои иртиботӣ ва амсоли ин ба низом дароварда шавад.

Ин самти таҳқиқ дар илми журналистикаи чи ватанӣ ва чи хориҷӣ зиёд бошад ҳам, дар аксари онҳо таҳлили тавсифӣ бартарӣ дорад. Яъне дар омӯзиши мавзӯ на қонуниятҳои таҳқиқи илмӣ, балки маърифати субъективӣ (шахсӣ) афзалият пайдо мекунад. Маърифати субъективӣ бошад ба ғояҳои иҷтимоии давру замон саҳт марбут аст. Аз ҷумла, дар таҳқиқотҳои диссертатсионии Саъдуллоев А. «Мавзӯи ҳозиразамон ва проблемаҳои инкишофи публицистикаи советии тоҷик (дар мисоли эҷодиёти М. Турсунзода (Душанбе, 1976. – 178 с.), Шоев М. Хусусиятҳои жанрии мавзӯии очеркҳои Фазлиддин Муҳаммадиев (Душанбе, 2003. – 165 с.), Қудбуддинов А. Ҳ. «Публицистикаи Мирсаид Миршакар (Душанбе, 2004. – 158 с.), Салихов Н. Н. «Проблемы формирования общественного сознания в таджикской публицистике периода государственного суверенитета» (Душанбе, 2010. – 349 с.), Раҳмонова Ҷ. «Воқеият ва публицистикаи Мутеулло Начмиддинов» (Душанбе, 2010. – 64 с.), Маҳкамова Д. Ю. «Инъикоси муқовиматҳои сиёсӣ ва ҷараёни сулҳофарӣ дар дар публицистикаи китобии Тоҷикистон» (Душанбе, 2012. – 160 с.), Усмонова Н. «Ҳақиқати таърихӣ ва оҳанги публицистии романи Ҷумъа Одина «Гузашти айём»: (Душанбе, 2012. – 161 с.), Абдуллаев М. «Таджикская публицистика и национальная идентичность» (Душанбе, 2014. – 309 с.), Азимов А. «Таджикская журналистика в период культурной революции (1929-1940)» (Душанбе, 2014. – 313 с.) ва дигарон хусусиятҳои мавзӯӣ ва проблемавии осори гуногуни публицистӣ бештар дар навъи таҳлили анъанавӣ баррасӣ шудааст.

Чунончи, аз унвони ин рисолаҳо бармеояд, объекти таҳқиқи аксари онҳоро маҷмӯи матнҳои публицистӣ ва ё расонавие ташкил медиҳанд, ки ба як мавзӯ ва ё силсилаи мавзӯҳои ба ҳам алоқаманд иртибот доранд. Предмети таҳлили онҳоро, аз як тараф, инкишофи мундариҷавии мавзӯҳо (сабабҳои иттилоотӣ, интихоби фактҳо, мақсади иттилооту маълумот ва ғайра) ташкил диҳад, аз сӯйи дигар, маҷмӯи воқидҳои баёни матлаб (аносири ҳунари), ки дар таҳияи матнҳои алоқаманд ба мавзӯҳои муайян истифода шудаанд, ба шакл медарорад.

Дар навбати худ ҳар як мавзӯ аз бахшҳои хурд иборат аст, ки муайян намудани аломатҳои умумӣ ва фарқкунандаи онҳо бидуни таҳлилҳои ҷузъӣ имконнопазир аст. Ин аст, ки аксарияти рисолаҳои

илмии диссертсионӣ чанбаҳои таърихӣ, мавзӯӣ ва жанрии масъалаҳои баррасишавандаро ба таври нисбатан мувозӣ фаро гирифтаанд. Чунончи, дар диссертсияи доктории Хочазод С. – «Нақши радиои «Тоҷикистон» дар ташаккули афкори омма дар замони истиқлол» [4].

Рисолаи мазкур аз 4 боб таркиб ёфта, боби якум чанбаи таърихӣ дорад. Муаллиф дар асоси адабиёти илмӣ ва таълимии марбут ба мавзӯӣ ва пажӯҳишҳои бевоситаи худ чараёни ташаккул ва инкишофи радиои «Тоҷикистон»-ро дар 5 марҳила муфассалан нишон додааст.

Дар боби дуюм – «Инъикоси масъалаҳои миллӣ дар радиои «Тоҷикистон» чанбаи мавзӯӣ афзалият пайдо карда, дар он омилҳои ташкили барномаи «Ҳоки Ватан», хусусияти барномаҳои ҷудогонаи он, домани мавзӯоти баррасишаванда, лаҳни гуфтор ва хитоб ба мухотабон, истифодаи номаҳои шунавандагон, ҷалби пайвандони муҳочирони иҷборӣ дар барномаҳои алоҳида ва ба ин васила ба ватан баргардонидани гурезагони ҷанги шаҳрвандии Тоҷикистон баррасӣ шудааст.

Предмети баҳси боби сеюми рисоларо хусусиятҳои фарҳангии сиёсии барномаҳои радиои «Тоҷикистон» дар замони истиқлолият ташкил медиҳад. Дар он хусусияти баъзе барномаҳои даврони шӯравӣ ба таври муҳим бозгӯ шуда, барномаҳои нави дар солҳои аввали замони истиқлолияти давлатии Тоҷикистон ба вучуд омада, амсоли «Насли сомон», «Аз Бухоро то Душанбе», «Вориси Сомониён», «Фурӯғи шашмақом», «Дар масири таърих», «Меваҳои истиқлол», «Файзи истиқлол» ва ғайра, ки ҳамагӣ хусусияти фарҳангиву сиёсӣ дошта дар ташаккули маърифати иҷтимоии мардум таъсир мерасониданд, шарҳу тавзеҳ дода шудааст. Ҳамчунин дар ин боб шароити ташкили барномаҳои мустиққи радиои дар Тоҷикистон, аз ин имконият бори аввал истифода намудани радиои «Садои Душанбе», хусусият ва тарзи паҳши барномаҳои мустиққим дар ин шабака, роҳҳои нави иртибот бо аудитория, доман густурдани ин шакли паҳши барномаҳо дар шабакаҳои дигари радиои мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Боби чаҳоруми рисола диққати хонандаро ба рангорангии жанриву мундариҷавӣ ҷалб месозад. Муаллиф баҳси ин масъаларо дар ду фасл тарҳрезӣ намуда, аввал хусусияти барномаҳои иттилоотиву таҳлилий, баъд барномаҳои публитсистику бадеиро ба риштаи таҳқиқу таҳлил мекашад. Ӯ дар муҳокимаи ин чанбаи мавзӯӣ пажӯҳиш ба адабиёти илмӣ бештар таъкид намуда, бо ин роҳ кӯшиш намудааст, ки зарурияти истифодаи қолабҳои жанрӣ, хусусият ва имконоти қорбасти жанрҳои алоҳидаро дар барномаҳои гуногуни радиои «Тоҷикистон» нишон диҳад.

Чунин муносибат дар қорби диссертсионӣ ҳилофи қонунмандии таҳқиқоти илмӣ набуда, балки он барои ҳаматарафа фаро гирифтани объекти пажӯҳиш ва омӯхтани чанбаҳои гуногуни предмети таҳқиқ мусоидат мекунад. Аммо ҳангоми таҳияи мундариҷаи таҳқиқ ба вазифаҳои асосӣ, ки барои расидан ба мақсади пажӯҳиш ёрӣ мерасонанд, бояд ҷиддан эътибор дод. Паҳлуҳои дигари мавзӯӣ бояд дар ба вучуд овардани пайкараи асосии рисола мусоидат кунанд.

Ҳар гуна воситаи ахбори омма матни (контент) ба худ хос дорад, ки пажӯҳиши он муносибати гуногунро тақозо мекунад. Чун муносибат гуногун шуд, назарҳо низ мухталиф мешаванд. Масалан, имрӯз муҳаққиқони матбуоти даврӣ далел меоранд, ки дар аксарияти нашрияҳои даврӣ мавқеи жанрҳои публитсистиву бадеӣ паст шудааст, таҳқиқгарони телевизион тахмин мекунанд, ки ҷойи барномаҳои таҳлилӣ, сиёсӣ иҷтимоӣ ва фарҳангиву маърифатиро барномаҳои иттилоотӣ ва фароғатӣ гирифтаанд. Албатта назарҳои гуногун хоси фазои илмӣ аст, аммо назарҳо бидуни далел асос надоранд. Маҳз далоили илмӣ назарҳоро қавӣ ва эътимод ба онҳоро бештар мегардонад.

Ҳангоми омӯхтани вижагиҳои мавзӯии маводи ВАО ба сатҳ ва домани матолиб эътибор додан зарур аст. Мавзӯҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, маориф, варзиш, экология дар ВАО нисбатан васеъ ва зиёд буда, аломатҳои устувор ва собит доранд. Ин таснифот дар таҳқиқотҳои илмӣ ба қонуниятҳои методологӣ табдил ёфтааст. Аммо ин намуди мавзӯҳо дар ҷараёни таҳлилу баррасии мушаххас ба бахшҳо ҷудо карда мешаванд. Масалан, вақте мавзӯи сиёсӣ мегӯем, инъикоси тамоми воқеаҳои сиёсӣ новобаста ба мавқеъ ва ҳудуд фаҳмида мешавад. Аммо воқеа ва ё масъалаҳои сиёсӣ ҳудуди васеъ доранд. Онҳо дар сатҳи байналмилалӣ, минтақавӣ ва дохиликишварӣ (вилоятҳо, навоҳӣ) буда метавонанд. Мавзӯи сиёсати байналмилалӣ маҷмӯи васеи мавзӯҳои мушаххас – шурӯъ аз муносибатҳои дучонибаи сатҳи олий то фаъолияти созмонҳои хориҷӣ ва бархӯрдҳои ҳарбиро фаро мегирад. Дар навбати худ муносибатҳои дучонибаи байни кишварҳо ба мавзӯҳои нисбатан хурд: ҷорабиниҳои муштараки сиёсӣ, вохӯриҳои намояндагони тарафҳои муқобил, табодули фарҳангиву сайёҳӣ, проблемаҳои муҳочират ва ғайра ҷудо мешавад. Дар ҷараёни таҳқиқ ба назар гирифтани ин вижагиҳо ба манфиати илм аст.

Масалан, муҳаққиқ Д. Маҳкамова дар диссертатсияи номзадии худ танҳо як паҳлуи мавзӯи сиёсат – муқовиматҳои сиёсӣ дар раванди сулҳи тоҷиконро дар заминаи публитсистикаи китобӣ интихоб намудааст. Чунин муносибат имкон додааст, ки ӯ ду паҳлуи асосии ин масъаларо амиқ ва ҳаматарафа омӯзад, таҳлил кунад ва баррасӣ намояд. Дар ҷараёни пажӯҳиш ӯ, аз як тараф, дар заминаи таҳлили чунин осор сабабҳои сар задани ҷанги шаҳрвандӣ ва талошҳои шахиятҳои алоҳидаро дар роҳи ҷустуҷӯи сулҳи тоҷикон нишон додааст, аз ҷониби дигар, таносуби ҳақиқат ва бофтаҳо (субъективизм)-и муаллифони дар тасвири воқеаҳои замони муайян намудааст [2].

Дар ҷараёни омӯхтани сохтори мавзӯии матнҳои расонавӣ ҳамчунин омили давомнокӣ ва шиддатнокии инъикоси онҳоро бояд ба назар гирифт. Вобаста ба ин матнҳои воситаҳои ахбори омма ба мавзӯҳои инъикосашон универсалӣ ва мавзӯҳои инъикосашон шиддатнок ҷудо кардан мумкин аст. Масалан, ба мавзӯҳои инъикосашон универсалӣ мавзӯҳои метавон дохил намуд, ки дар ВАО-и ҷаҳон ва ё минтақа мунтазам мунъақис мешаванд. Ба мисли тағйирёбии иқлим, гармшавии ҳаво. Ба мавзӯҳои бо шиддат

инъикосшаванда фочаҳои азим, заминчунбӣ, сар задани вулкониҳо, тӯфони саҳт ва амсоли ин дохил мешаванд.

Таҳлили сохтори мавзӯӣ барои омӯхтани матнҳои расонаҳои дохиликишварӣ аҳамияти муҳим дорад. Вай имкон медиҳад, ки хусусиятҳои милливу фарҳангии манотиқи гуногун, кишварҳои мухталиф муайян ва вижаҳои миллии тарҳи иттилоотии олам омӯхта шавад.

Маълум аст, ки таҳлили хусусиятҳои мундариҷавии маводи ВАО, асосан, дар ду навъ сурат мегирад: таҳлили анъанавӣ ва таҳлили контентӣ. Таҳлили анъанавӣ хусусияти умумӣ дошта, бештар дар ҳолатҳои истифода мешавад, ки аудиторияи қабули маҳсули он омма (халқ) аст. Таҳлили контентӣ бошад хусусияти илмӣ дорад ва натиҷаҳои он ба аудиторияи хос равона мешавад. Аз ин рӯ, дар баррасии матнҳои ВАО муҳаққиқон бештар аз методи таҳлили контентӣ истифода мекунанд. Таҳлили контентии мундариҷа дар аксар маврид бо таҳлили анъанавӣ, тавсифи сатҳу сифати мавзӯҳо ва мундариҷаи матнҳои таҳқиқшаванда тавбам мешавад.

Таҳлили контентӣ ва ё таҳлили мундариҷавии тамоми навъҳои матн (аз калимаи англисии content – мундариҷа) методи илмиест, ки тавассути он хусусиятҳои матнҳои зиёди яктиппа аз рӯйи категория ва аломатҳои гуногуни сифативу миқдорӣ омӯхта мешаванд. Яъне, ин метод имкон медиҳад, ки аз матнҳои зиёди яктиппа тавсифҳои сифативу миқдорӣ ва хулосаҳои омӯрӣ (миқдорӣ) ҳосил карда шавад. Дар ин навъи таҳлил тамоми ҷузъиёти мундариҷа: категория, аломат, мавзӯ, жанр ва амсоли ин мавриди омӯзиш қарор мегиранд. Мақсади таҳлили контентӣ ба таъбири Берельсон «идентификатсия (ҳаммонанд кардани аломатҳои матн) ва ҳисоб кардани ҳолатҳои истифодаи вохидҳои матнӣ ва баъдан дар асоси он омӯхтани иттилооту маълумот, намунаҳо ва нишонаҳои иттилоотии иҷтимоии нисбатан васеи матнҳои расонаӣ мебошад». Дар таҳлили контентӣ ва ё сифативу миқдорӣ имконияти гузариш аз тавсифи ҳуҷҷатҳои алоҳида ба тавсифи миқдории ҳуҷҷатҳои зиёд вучуд дорад. Масалан, агар мавзӯи кори илмӣ «Инъикоси раванди ободкориҳои пойтахти Тоҷикистон дар телевизиони «Душанбе» бошад, категорияҳои таҳлили контентӣ чунин буда метавонанд: сохтмони биноҳои истиқоматӣ, таъмир ва бунёди роҳҳои нақлиётӣ, майдончаҳои варзишӣ, муассисаҳои таълимӣ, боғҳои истироҳатӣ, сатҳи хизматрасонии иҷтимоӣ, тарзи таҳияи онҳо (услуб, эҳсос), навъи барномаҳо, жанрҳои инъикоскунандаи ин категорияҳо ва ғайра. Ин ва дигар категорияҳо ҳам аз ҷиҳати мавзӯ ва ҳам жанр бо нишон додани теъдоди умумӣ, вақт ва ҳолати паҳш дар эфир мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифта, хусусиятҳои умумӣ ва хоси онҳо ҳам сифатан ва ҳам миқдоран муайян карда мешавад.

Ҳарчанд дар қорҳои илмии соҳаи журналистикаи ватанӣ унсурҳои таҳлили контентӣ ба назар мерасанд ва аксари муҳаққиқон дар муқаддимаи рисолаҳояшон аз ин усул истифода карданашонро бо ифтихор зикр мекунанд, аммо методологияи қорбасти он аз ҷониби эшон ба пуррагӣ риоя намешавад. Ин шаҳодат аз он медиҳад, ки муҳаққиқ методологияи таҳқиқи илмиро наредонад ва ё риоя накардааст.

Дар пажӯҳишҳои илмӣ соҳаи журналистика аз методи таҳлили контентӣ дар самтҳои гуногун ва бо мақсадҳои зерин метавон истифода кард:

а) таҳқиқи маводи журналистӣ:

– таҳлили мундариҷаи нашрияҳои алоҳида, барномаҳои радиову телевизион, маводи сомонаҳои иҷтимоӣ;

– омӯзиши вижагиҳои матнҳои ВАО, муайян кардани мувофиқати онҳо ба талабот, майлу рағбат ва завқи аудиторӣ мушаххас;

– муайян кардани мувофиқати мундариҷаи маводи ВАО ба барнома ва мақсадҳои асосии муассис ва журналистон;

– таҳлили мундариҷаи ВАО ҳамчун воситаи идора ва худидоракунии ҷомеа;

– муайян кардани мавқеи ин ё он нашрия дар низоми нашрияҳои дигари ҳамгун;

– тасниф ва тавсифи муаллифони матолиби ВАО;

– омӯзиши мактубҳои ба редаксиҳои ВАО воридшуда аз рӯйи мазмун, сабаби муроҷиат, дархост аз редаксия, хусусиятҳои иҷтимоӣ демографии муаллифон ва ғайра;

– таҳлили анкетаҳо, аз ҷумла саволҳои, ки бевосита ба фаъолияти редаксия марбутанд;

– муайян намудани таваҷҷуҳи ин ё он ВАО ба масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ, тарҳи умумии инъикоси ин ё он масъала дар нашрияи алоҳида.

б) омӯзиши ҳуҷҷатҳои, ки барои навиштани матолиби журналистӣ заруранд:

– таҳлили ҳуҷҷатҳои гуногун: расмӣ, аз ҷумла ҳуҷҷатҳои ҳуқуқӣ, суратмаҷлисҳо, саволҳо ба муштариёни китобхонаҳо, иштирокчиёни конференсияҳо, тамошобинони намоишгоҳҳо, концертҳо ва ғайра, ки дар нигоштаҳои публитсистӣ истифода мешаванд;

– тасниф ва таҷдиди назар намудани матнҳои баёнгари ҳодисаву ҷараёнҳо, ки рух додаанд ва ё рух медиҳанд. Ин дар ҳолате гузаронида мешавад, ки имконияти бевосита мушоҳида кардан вучуд надорад. Чунин таҳлил, махсусан, дар таҳқиқи таърихӣ ва муқоисавӣ муҳим аст;

– ошкор намудани хусусияти матнҳои ифодакунандаи иттилооти иҷтимоӣ доир ба типҳои гуногуни умумияти иҷтимоӣ;

– муайян кардани тарҳи олам (донишҳо, арзишҳо меъёрҳои, ки субъектҳои гуногуни ҳаёти иҷтимоӣ паҳн мекунанд) [3, С.101-102].

Дар таҳлили контентӣ яке аз талаботи муҳим интихоби мавод аст, ки вижагиҳои ба худ хос дорад.

Ҳамин тавр, хусусиятҳои мундариҷавию мавзӯӣ аз парадигмаҳои асосии назарияи журналистика ба ҳисоб рафта, таҳлил ва баррасии он дар заминаи қонунмандии хос сурат мегирад. Дарки ин қонунмандӣ ва риоя намудани онҳо дар ҷараёни таҳқиқ имкон медиҳад, ки вижагиҳои мавзӯиву мундариҷавии матнҳои гуногуни ВАО илман муайян ва мушаххас гардад.

Адабиёт

1. Малышева, Е. Г., Рогалева О. С. Методология и методы медиаисследований.– Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2016.– 148 с.

2. Маҳкамова, Д. Ю. Инъикоси муқовиматҳои сиёсӣ ва ҷараёни сулхофарӣ дар дар публитсистикаи китобии Тоҷикистон.– Душанбе, 2012. – 160 с.

3. Муродов, М.Б. Сотсиологияи журналистика.– Душанбе: Истеъдод, 2016.– 207с.

4. Ходжазод, С. Роль радио “Таджикистан” в формировании общественного мнения в период независимости: Автореф. дисс.... д-ра филол. наук. – Душанбе, 2015. – 42 с.

Муродов М.

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СМИ

Статья имеет методологический характер. В нем рассматриваются закономерности исследования тематическо-содержательных особенностей текстов СМИ разного типа.

В теории журналистики анализ и исследование тематическо-содержательных особенностей является основной парадигмой. Основная её цель является выявление закономерностей отражения той или другой отраслей социальной жизни в СМИ, определение её проблематики и содержания, обстоятельств и степени отражения актуальной и жизненной проблемы в СМИ разного типа.

В статье представлен методологический аспект исследования этой парадигмы в теории журналистики и подвергаются анализу монографические исследования таджикских ученых посвященные данной проблеме. Анализ тематической структуры даёт возможность определить культурные и национальные особенности разных регионов и разных стран.

В заключении статьи разъясняются некоторые закономерности исследования тематическо-содержательных особенностей текстов СМИ разного типа и виды анализа подобных материалов.

Ключевые слова: тема, содержание, проблематика, СМИ, анализ, отражение, подход, особенности, структура, исследование.

Murodov M.

THE TOPICAL ASPECT OF MEDIA STUDIES

This article has a methodological character. It examines the regularities of the research thematic-content features of media texts of different types. In the theory of journalism analysis and research thematic-content features is the main paradigm. Its main purpose is to identify patterns of reflection of one and the other branches of social life in the media, the definition of its problems and content and the indication of the circumstances and the degree of reflection of the actual and life problems in the media of different types.

The article analyzes the methodological aspect of the study of this paradigm in the theory of journalism and at the same time considered monographic study of Tajik teachings that were carried out in this direction. The analysis of the thematic structure makes it possible to determine the cultural and national characteristics of different regions and different countries.

At the end of the article will explain some of the laws of the study thematic-content features of media texts of different types and type of analysis of such materials.

Keywords: topic, content, problems, media, analysis, reflection, approach, features, structure, research.

ТДУ 002+07+327точик+37точик+656.886

Кутбиддинов А.

НАҚШИ ИДЕОЛОГИИ НАШРИЯҶОИ МАҲАЛЛӢ

Дар мақола доир ба таъинот ва моҳияти идеологии матбуоти маҳаллӣ суҳан меравад. Рисолати идеологӣ дар шинохти матбуоти маҳаллӣ масъалаи муҳимтарин маҳсуб меёбад. Чун дар гузашта имрӯз низ ин тип матбуоти даврӣ як воситаи манфиатовари таблиғот аст. Чун матбуоти маҳаллӣ тарғибгари мақсадҳои ҳокимият аст, худ вазифаи идеологӣ доштани онро бозгӯ мекунад. Ин аст, ки муҳаққиқон мавриди обутоби идеологӣ қарор гирифтани матбуоти маҳаллиро як раванди табиӣ медонанд. Рӯзноманигори маҳаллӣ барои таҳияи матлаб ҳамеша ба масъулони ҳокимияти маҳаллӣ муроҷиат менамояд. Гузаштаи таърихӣ дар ҳама гуна матолиби рӯзнома идеянокиро дар мадди аввал мегузошт. Ин усул имрӯз ҳам таъсир дорад. Имрӯз ду омил инкишофи матбуоти маҳаллӣ вучуд дорад, ки яке таъйиноти идеологӣ ва дигаре робита бо аудиторияи маҳаллӣ аст. Таъиноти идеологӣ, ки муҷиби пайдоиши матбуоти маҳаллист, ҳеҷ гоҳ тамоюли манфии тақомули ин тип матбуот буда наметавонад, зеро рӯҳияи иҷтимоии ҳар гуна рӯзнома сарфи назар аз хусусияту сифати он ба вучуд меояд. Дар гузашта наширияи маҳаллӣ даргоҳи умед ва мактаби идеологӣ ба ҳисоб мерафт. Чехраҳои сиёсӣ дар ин даргоҳ камол меёфтанд ва ҳамчун ашхоси масъул дар вазифаҳои гуногуни роҳбарӣ ба қор қабул мешуданд. Феълан рисолати идеологии наширияҳо танҳо дар нашр қардани қарору қонунҳои ҳокимият боқӣ мондааст. Имрӯз вазифаи идеологии наширияи маҳаллӣ таблиғгари фаъоли идеологияи ҳокимияти марказӣ будан, инъикоси фаъолияти ҳокимиятҳои иҷроия дар маҳалҳо ва вобаста ба мавқеи муаллифони нашр қардани матолиби ватандӯстона мебошад.

Калидвожаҳо: матбуоти маҳаллӣ, рӯзнома, чехра, мақом, идеология, тақомул, таблиғ, вазифа, раванд, ҳокимият, сиёсат.

Дар шинохти матбуоти маҳаллӣ масъалаи муҳим рисолати идеологии он аст. Дастгоҳи таблиғотӣ будани матбуоти маҳаллӣ ба таври ҳамеша боқӣ мемонад. Системаи идораи ҳокимияти маҳаллӣ имрӯз низ метавонад матбуоти маҳаллиро барои ҳокимону хизматчиёни давлатӣ ба як силоҳи дастрасу манфиатовари таблиғотӣ

табдил диҳад. Дар муайян кардани хосияти ин навъи матбуот дар маҷмӯъи чи гуна муносибату мавқеъ доштани ВАО ба ҳокимият низ нақши асосӣ дорад. Маълум аст, ки «...матбуот – қисмати таърихи ҳаррӯзаи ҳаёти инсоният, муносибатҳои иҷтимоӣ ва ҷаҳолияти ҳаёти сиёсӣ» [8, с. 138]. Дар ин самт як нуқта мавриди таъкиди хос мебошад, ки имрӯз дар бақои матбуоти маҳаллӣ, дар навбати аввал, ҳокимияти давлатӣ талош дорад. Махсусан, дар кишвари мо имрӯз дида намешавад, ки ноширон ва магнатҳои алоҳида дар қиёс бо ҳокимиятдорон дар бақои ин навъи матбуот тасмимҳои ҷиддитар намоянд. Зеро имрӯз ноширон бештар манфиатҳои истехсоливу сармояро меҷӯянд ва онҳо дар ҷойи аввал манфиати шахсиро меғузоранд. Онҳо талаботи бозорро хуб омӯхтаанд ва мувофиқи он амал мекунанд. Аз ҷониби дигар, аудиторияи маҳаллии мо канормондаву камҳавсала шудааст. Барои матбуоти маҳаллӣ муносибати дуҷонибаи ҳукумату редакция омили созида ба ҳисоб меравад. Ин муносибати тарафайн дар пешвари ҳамдигар мусоидат менамояд. Агар редакция ба обунаву кумакҳову сарпарастии ниёз дошта бошад, ҳукуматҳои маҳаллӣ ба тарғибу ташвиқи пайвасти ниёзманданд. Муносибати матбуотро бо ҳокимият як навъи муносибат бо аудитория номидан мумкин аст, зеро ҳамагуна ҳокимият дар тақвият ба омма пояҳои худро устувор гардонидан мехоҳад ва дар ин раванд хоҳу ноҳӯ манфиати омма ба назар гирифта мешавад. Агар матбуот аз ҳокимият ҷонибдорӣ намояд, табиист, ки ҷонибдорони ҳокимият ба он матбуот қарин мешаванд. Ин қонуният аз замони ба дастгоҳи идеологӣ табдил ёфтани матбуот вучуд дорад. Вобаста ба ҳамин раванд аст, ки «доиман мавриди обутоби идеологӣ қарор гирифтани матбуоти маҳаллӣ...» [5, с. 51] чун як раванди табиӣ пазируфта шудааст. Иштибоҳи аввалини матбуоти маҳаллӣ вобаста ба нишондоди муассису маъмурияти худ ба нашр расонидани маводе мебошад, ки ба доираи матлаби маҳаллӣ мувофиқ нест. Нашри маводи фармоишӣ бештар ба як навъ ҳисобот ба марказ табдил ёфтааст, ин боҳти бузурги рӯзномаи маҳаллист. Рӯзноманигори маҳаллӣ барои омода кардани матлаб ба масъулони ҳокимияти маҳаллӣ ба таври доимӣ муроҷиат менамояд. Дар ин ҳолат дар ҷаҳолияти рӯзноманигор хусусияти идеологии нашрия бештар таъсиргузор аст ва ин қонуният нав набуда, танҳо хоси имрӯз нест. Тавре М. Горкий қайд кардааст: «...инкишофи равандҳои идеянокиро барои ҳамагуна матолиби рӯзнома дар мадди аввал меғузашт. Маҳорат дар ҷои дуҷум буд» [4, с. 18].

Ҷопи маводи интиқодӣ дар саҳифаҳои ин навъи нашрияҳо яке аз роҳҳои имич пайдо кардани онҳо буда метавонад. Таҷрибаву қонуниятҳои эҷод нишон медиҳанд, дар ин гуна мавод ҷуръат дар мадди аввал ва маҳорату ҳунар дар ҷойи дуҷум меистад. Дар баробари ин масъулони маводи танқидии нашрияи маҳаллӣ ба таври оҷилтар воқуниш ба миён меоранд. Як омили аслии дар ин самт анъанавии таърихии матбуоти маҳаллӣ аст, ки мутахассису масъули маҳаллӣ ҳам хонанда ва ҳам муҳбири ҷаҳоли рӯзномаи худ мебошанд. Дар ин маврид ҳатто як навъ самимияти хизматчиӣ давлатӣ нисбат ба рӯзномаи маҳаллии худ ба назар мерасад. Гӯё фосилае вучуд надорад ва ин масъулу хизматчиӣ дар рӯзномаи маҳаллӣ ҷуръати хосро ба кор мебарад. Дар баробари ин рӯзномаи маҳаллӣ дар иштироки

намояндагони ҳокимият дар саҳифаҳои худ ҳеҷ гоҳ маҳдудиятро раво намебинанд, ки аз як ҷиҳат таъиноти иртиботии нашрияро нишон медиҳад. Масъалаи нақши коммуникативияти воситаи ахбори омма мавзӯи доманадор ба ҳисоб меравад ва дар шароити интиҳоби васеи имрӯза хислати иртиботии рӯзномаи маҳаллиро на танҳо омилҳои фарогирандаи ҳос, балки омилҳои иқтисодӣ низ муайян карда наметавонанд. Нерӯи анъанаҳо ва арзишҳо, ки тӯли даҳсолаҳо афкори иҷтимоии маҳалро ба шакл даровардааст, омили аслии таъсирбахш дар муносибати иртиботии рӯзноманигорон ва масъулони ҳокимияти маҳаллӣ метавон арзёбӣ кард. Таъсири минтақаҳо ба авзои умумисийёсии иттилоотии кишвар як раванди маълум аст, ки марбут ба фазои иттилоотӣ мебошад. Матбуоти маҳаллӣ чун як ҷузъи бузурги тақдирсоз дар шаклгирии фазои иттилоотии ягона низ мусоидат карда метавонад. Дар баъзе кишварҳо онро нигоҳдорандаи фазои иттилоотӣ низ меноманд. Бо назардошти ин ҷиҳат ва арзиш, ки бозгӯи моҳияти идеологӣ аст, дар манотиқи алоҳидаи ҷаҳон ба ин типи нашрияҳо имкони фаъолияти густурдаро фароҳам меоранд.

Матбуоти маҳаллӣ воситаи ҷалби аҳли ҷомеа ба масоили мубрами рӯз ва пайдо кардани роҳи ҳалли онҳо аст. Ин рисолат марзу ҳудуди ҳос ва доира муайян дорад. Дар давлатҳои пешрафта, аз ҷумла Русия ин таъинот бо чунин тарз мушаххас карда мешавад: «равандҳои иҷтимоиро танҳо дар сатҳи баланди давлатӣ дидан шарт нест. Онро метавон дар сатҳи ҷумҳурӣ, кишвар, вилоят, шаҳр, ноҳия таҳқиқ намуд...» [9, с. 110]. Рӯзномаи маҳаллӣ ба проблемаҳои рӯз аз рӯйи аҳамияташон рӯ оварда, муносибати идораи рӯзномаро ба ин ё он сохтору идораи маҳаллӣ нишон медиҳад. Проблематикаи матбуоти маҳаллӣ замоне диққатҷалбкунанда буд ва он дар ҳаёти сиёсиву иҷтимоии мамлакат эътироф мегардид. Чунин ҳосият имрӯз низ вучуд дошта метавонад. Рӯзномаи маҳаллӣ ҳамчун органи ҳокимияти маҳал метавонад, ки дар муқобили қарорҳо ва тасмимҳои ғайримусбат мавқеъ дошта бошад, ки албатта ин рӯҳдод воқеаи нодир аст. Дар фазои иттилоотии Тоҷикистон барои матбуоти маҳаллӣ таъиноти идеологӣ классикӣ ҳамчун мерос боқӣ мондааст. Дар робита ба ин муҳаққиқон имрӯз ду омил мавҷудияти матбуоти ноҳиявиро зикр кардаанд, ки «...яке таъиноти идеологӣ он ва дигаре як навъ қаробати он ба аудиторияи маҳаллӣ мебошад» [10, с. 62]. Таъиноти идеологӣ, ки мучиби пайдоиши матбуоти маҳаллист, ҳеҷ гоҳ тамоюли манфии тақомули ин навъи матбуот намебошад. Хоҳу ноҳақ рӯҳияи иҷтимоии ҳар навъи рӯзнома сарфи назар аз хусусияту сифати он ба вучуд меояд, зеро рӯзнома ва, умуман, ҳамагуна шакли воситаи ахбори омма ба иҷтимоӣ нигаронида мешавад. Ҷомеа доварест, ки дар силсилаи мушаххаси вақт арзишу мавқеи ин воситаҳои ахбори оммаро дақиқ месозад. Танҳо алоқамандии матбуот ба муассис боис мегардад, ки дар роҳи дарёфти хонанда баъзан убури сарҳадҳо ба миён наояд. Ин ҳолатро, ки сензура номидан душвортар аст, дар фаъолияти матбуоти хусусӣ дар шаклу шеваи дигар дида метавонем. Равшан аст, ки матбуоти ғайридавлатӣ дар интиҳобу баррасии матолиб озодтару мустақил аст. Нашрияи хусусӣ бо назардошти талаботи фазо амал кардан меҳақад. Матбуот, махсусан нашрияҳои маҳаллӣ бошанд, имкони шикастани қолабу доираи фаъолиятро хеле кам ва қариб, ки

надоранд. Бо ин сифат онҳоро мучрим сохтан низ дуруст нест. Баъзан аз мустақилияту озодиҳои ин навъи матбуот ҳарф занем ҳам, аммо то ханӯз дар як бунбасти молиявӣ маънавӣ қарор доштани он асрори пӯшида нест: «имрӯз дар қиёс бо соҳибони қаблии худ, ки горкому райкомҳои КПСС буданд, вобастагии матбуоти маҳаллӣ ба ҳокимият ба маротиб бештар гардидааст» [10, с. 63].

Мушоҳидаву таҳқиқҳо нишон медиҳанд, ки баъзан дар роҳи ташаккули матбуоти маҳаллӣ монеаи сунъӣ бештар ба назар мерасад. Дар зиёда аз 95 фоизи минтақаҳо имрӯз алтернативаи матбуоти маҳаллӣ вучуд надорад. Ҳамин ҷиҳат аст, ки матбуоти маҳаллӣ бо рисолати давлативу расмӣ доштанишон ва бо ҳама нотавафии худ ягона равшанӣ таблиғу ташвиқ дар минтақаи муайян ба ҳисоб мераванд. Ҷои инкор нест, ки сиёсату идеологияи муайян ва баъзе омилҳои дигар феълан дар ташаккулу таҳаввули ин навъи матбуот нақши умдатар доранд. Аз рӯйи ақидаи В. В. Ворошилов "...дар мавҷудияти матбуоти минтақавию маҳаллӣ омилҳои шаклбахшанда – авзои сиёсӣ ва идеологияи ҷамъиятӣ, ҳолати иқтисодиву техникӣ, нақлиёт, алоқа, сатҳи маориф ва фарҳанги ҷомеа" [3, с. 163] таъсири муҳим доранд. Масъалаи дигар он аст, ки таъсири фазову муҳит ва қонуниятҳои инкишофи ҷомеа дар тақомули матбуоти маҳаллӣ бе таъсир буда наметавонад. Бо вучуди таъиноти мушаххаси сиёсату идеологӣ, феълан матбуоти маҳаллӣ дар доираи шаклҳои мухталифи худ сифатҳои нав ба навро пайдо кардан меҳаҷад. Дар сабақатҳову рақобатҳо устувор мондан сабаб мешавад, ки ҳатто монеаҳои устувору сангин шикаста шаванд: «Рӯзномаҳои вилоятӣ, кишварӣ, ноҳиявӣ яке дигареро пурра сохтан меҳаҷад. Агар рӯзномаи вилоятӣ бо хосияти рӯзмаррагӣ (ҳар рӯз нашршаванда) таъиноти хоси расмӣ-давлатӣ дошта бошад, рӯзномаи шаҳрӣ бештар ҳафтанома буда, сифатҳои матбуоти зард дар он бештар зоҳир мешавад» [10, с. 61].

Алабатта ин таъбир назарияи муҳаққиқони рус мебошад, ки фазои иттилоотии онҳо як дараҷа пешрафту афзалиятро соҳиб аст. Ба андешаи инҷониб аудиторияи мо низ аз худ талаботу тавачҷухро зоҳир менамояд ва намешавад, ки доиман дар як қолаб боқӣ монад. Дар ин масъала бояд ба паҳлуҳои дигар низ назар андохт. То якҷанд даҳсола матбуоти шаҳриву ноҳиявии Русияро як навъи матбуоти зарду хиёбонӣ меномиданд. Аммо гузашти вақт нишон дод, ки матбуоти маҳаллӣ як типӣ фаъоли матбуоти даврӣ ба ҳисоб меравад ва новобаста ба таъиноташ, рӯҳи идеологии маълумеро соҳиб аст. Яъне ҳам дар гузашта ва ҳам имрӯз онро чун як доираи маҳдуд пазируфтани ҷоиз нест. Ҷои инкор нест, ки дар гузашта бо истилоҳи «рӯзномаи деҳқонон» ва «рӯзномаи коргарон» то як андоза вазифаи идеологии матбуоти маҳаллиро нишон додан меҳостанд. Дар ин бора муҳаққиқ А. Азимов чунин ишора менамояд: «Рӯзҳои пеш аз инқилоб дар тамоми Русия фақат чор рӯзномаи деҳқонӣ мавҷуд буд (ки онҳо ҳам фақат ба чанд нафар мулкдорони бузург ва муштзурони махсус хос буданд), вале дар соли 1923 дар мамлақати мо 15 дона рӯзномаи деҳқонӣ нашр шуд» [1, с. 9].

Дар доираи рисолати идеологии нашрияҳои маҳаллӣ омилҳо ва анъанаҳои хос падида меоманд. Нашрияи маҳаллӣ даргоҳ ва мактаби идеологии давраҳои гуногун ба ҳисоб мерафт. Чехраҳои сиёсӣ дар ин

даргоҳ очилан камол меёфтанд ва ҳамчун ашхоси масъул дар вазифаҳои гуногуни роҳбарӣ кор мекарданд. Ҳарчанд имрӯз ин анъана вучуд надошта бошад ҳам, аммо дар гузашта як рисолати матуботи даврӣ «...аз байни халқи маҳаллӣ тайёр кардани кормандони ҳизбӣ ва шӯроӣ буд». Ба вазифаҳои пурмасъул пешниҳод гаштани намоёндагони матбуот дар ҳақиқат дар замони шӯравӣ амри маъмул буд ва ҳатто дар байни рӯзномаҳо дар ин самт сабақати ҳосе ҳам вучуд дошт: «Аз «Ҷавонони Тоҷикистон» ба сӯи мансабҳои «боло» хеле кам рафтанд: Турсун Улҷабоев, Ҳаким Шарифов, Набиҷон Почоҷонов, Бобо Худойдодов, Ғоибназар Қаландаров, Лоиқ Шералӣ, Гулруҳсор, Гулназар, Ато Хоҷаев, Отахон Латифӣ, Нур Табаров, Муҳаббатшоев, Ибод Файзуллоев, М.Турсунзода, Улуғзода... дар вазифаҳои масъули давлатию ҷамъиятӣ ифои вазифа кардаанд ва баъзеи онҳо имрӯз ҳам мансабҳои муҳимро бар дӯш доранд» [2, с. 32]. Агар дар ин иқтибос дар бораи рӯзномаи ҷумҳуриявӣ сухан мерафта бошад, пас ин маънои онро надорад, ки рӯзномаи маҳаллӣ ҳамчун минбари омода кардани кадрҳо дар канор буд. Баъзан ҳолати баръакс низ ба назар мерасад, ки ҷиддият доштани даргоҳи рӯзномаи маҳаллиро дар гузашта нишон медиҳад. Дар ин маврид дар ҷойи дигар зикр мешавад: «...яке аз собиқ муҳаррирони дигари «К.Т.» Хайрулло Усмонов солҳои 1941-1942 муҳаррири масъули рӯзномаи «Болшевики Қурғонтеппа» буд» [2, с. 32]. Ё дар ҷойи дигар дар бораи собиқ муҳаррири «К.Т.» Муқим Абдурахмонов (1971-1975) чунин омадааст: «Соли 1978 вилояти Қурғонтеппа ташкил шуду Муқим Абдурахмоновро барои ташкил кардани рӯзномаи вилоятӣ раван карданд. Ӯ асосгузори рӯзномаи «Ҳақиқати Қурғонтеппа» буда, 14 сол (1978-1992) муҳаррири рӯзнома кор кард. Теъдоди ин рӯзнома ба 42 ҳазор нусха расид, ки дар ин хизмати бевоситаи Абдурахмонов буд» [2, с. 55].

Нуқтаҳои боло бозгӯи онанд, ки таъиноти сиёсӣ ҳизбии матбуоти маҳаллӣ дар гузашта нуфузу эътибори онро баланд мебардошт. Мусаллам аст, ки ин шева имрӯз коста аст. Феълан рисолати идеологӣ танҳо дар нашр кардани қарору қонунҳои ҳокимият боқӣ монда, муассисону маблағгузoron ба матбуоти маҳаллӣ назари ночиз доранд. Имрӯз вазифаи идеологӣ нашрияи маҳаллиро дар ҷанд ҷабҳа дидан мумкин аст. Яқум нашрияи маҳаллӣ таблиғари фаъоли идеологияи ҳокимияти марказӣ мебошад. Дувум нашрияи маҳаллӣ оинаи инъикоси фаъолияти ҳокимиятҳои иҷроия дар маҳалҳо ба шумор меравад. Савум дар алоқамандӣ ба мавқеи ватандӯстии муаллифони алоҳида дар раванди ғасби мафкураи ҷомеа, навиштаҳои ба назар мерасанд, ки оҳанги худшиносӣ патриотизми баланд доранд.

Адабиёт

1. Азимов, А. Очеркҳо аз таърихи матбуоти тоҷик: Дастури таълимӣ / А. Азимов.– Душанбе, 1998. – 91 с.
2. Атовулло, Х. Пайванди пайкараҳо: Дастури таълимӣ / Х. Атовулло.-Душанбе, 2000. – 107 с.
3. Ворошилов, В. В. Журналистика. Базовый курс: Учебник / В. Ворошилов. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А. 2004. –700 с.

4. Горький, М. О печати: Сборник статей / М. Горький. – М.: Госполитиздат, 1962. – 367 с.
5. Журналистикаи байналхалқӣ – 9 (мачмӯаи мақолаҳо). – Душанбе, 2009. – 180 с.
6. Огороков, А. З. В. И. Ленин, КПСС о печати: Сборник материалов / З. А. Огороков. - М., 1970. – 311с.
7. Прохоров, Е. П. Введение в теорию журналистики: Учебное пособие/ Е.П. Прохоров. – М.: Изд-во РИП холдинг, 2002. – 322 с.
8. Ученова, В. В. Публицистика и политика: Учеб. Пособие / В. В. Ученова. – М.: Политиздат, 1973. – 231 с.
9. Фомичева, И.Д. Журналистика и аудитория (теоритические проблемы и опыт изучения городской СМИ и пропаганды): Учебное пособие / И. Д. Фомичева. – М. : Издательство Московского университета, 1976. – 158 с.
10. Типология периодической печати (Под редакцией доктора филологических наук, профессора М. В. Шкондина, кандидата филологических наук, доцента Л. Л. Реснянской): Учеб. Пособие / М. Е. Аникина, В. В. Баранов и др. - М.: АСПЕКТ ПРЕСС, 2009. – 236 с.

Кудбудинов А.

ИДЕОЛОГИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ МЕСТНОЙ ПЕЧАТИ

В этой статье рассматривается предназначение и сущность местной печати. Идеологическая миссия считается наиболее важной стороной местной печати.

Как и в прошлом, сегодня данный вид печати является доступным инструментом пропаганды для государственных чиновников. Местная печать поддерживает исполнительный орган власти, а это уже идеологическая функция. Данная закономерность существует с тех времён, когда пресса превратилась в инструмент пропаганды идеологии.

В связи с этим, исследователи выделяют регулярную идеологическую пропаганду местной печати как естественный процесс и явление. Развитие социальных процессов выдвинуло идейность на первое место для большинства публикуемых материалов местной печати. Этот аспект до сегодняшнего дня ускоряет идеологическую сущность изданий. Сегодня существует два фактора существования и развития местной печати, идеологическая сущность и близость к местной аудитории. Идеологическая сущность, которая является причиной возникновения местной печати, не является негативной тенденцией для развития местной прессы. Потому что социальная направленность каждого типа газеты не зависит от ее характера и качества. В прошлом местные издания считались идеологическим двором и школой.

Политические лица в данном дворе быстро созрели и работали как ответственные лица на различных должностях. В настоящее время идеологической миссией местной прессы является лишь публикация решений и законов власть.

Сегодня идеологической функцией местной печати является активная пропаганда деятельности центрального правительства, отра-

жение деятельности местных исполнительных органов власти и в соответствии с позицией автора, публикация патриотических статей.

Ключевые слова: газета, функция, уровень, идеология, политика, пропаганда, публикация, совершенство, задача, процесс.

Qutbiddinov A.

THE IDEOLOGICAL PRINCIPLE OF THE LOCAL PRESS

This article highlights the purpose and ideology of the local press in Tajikistan. The ideological mission is considered to be the most important tool in locating local media. As in the past, today, for the sake of government officials, this press is a tool that is accessible and beneficial to the public. The pressures of power are already in existence. This law has since been transformed into the ideology. In this regard, the researchers emphasize local media as an ideological effectiveness as a process and phenomenon. A local reporter has been regularly consulting the local government for the preparation of the article. From the past, it is evident that the development of processes has put forward the idea of the material for the daily newspapers. This aspect accelerates the ideological context of the publication. Today, there are two factors for the existence and development of local press, one of the ideological goals of its kind, and another is its local audience. Ideological advocates, who are the source of the local press, are not always a negative attitude towards this type of press. Because the social orientation of every type of newspaper is regardless of its nature and its quality. In the past the local publication was considered as an ideological and ideological school. Political parties have been in this phase and have acted as responsible persons in various positions. Nowadays, the ideological mission is justified in publishing governance decisions and laws. Today, the ideological position of the local publication is an active contributor to the ideology of the central government, reflecting the activity of executive power in the area, and the position of the authors of publishing articles.

Keywords: newspaper, portrait, level, ideology, development, perfection, propaganda, task, process, politics.

ТДУ 37точик+371+373+37.018+8точик+002+07

Исоев К.

МАСЪАЛАИ ОИЛА ВА ТАРБИЯИ ФАРЗАНД ДАР НАШРИЯҶОИ ВОДИИ РАШТ

Дар мақола аҳаммият ва вижагии оила ва тарбияи фарзанд зикр гардида, муаллиф кӯшиши ба харҷ додааст, то ин масъаларо дар домани мавзӯот ва матолиби матбуоти маҳаллӣ, дар мисоли наирияхои водии Рашт мавриди таҳлилу баррасӣ қарор бидиҳад. Нақши матбуоти маҳаллиро дар бунёди оила ва таълиму тарбияи фарзанд барҷаста мешуморад. Таъкид мегардад, ки дар замони ҷаҳонишавӣ ва таҳҷуми фарҳангҳо дар музофоту маҳалҳои кишвар хатар бештар эҳсос гардида,

дар ҳифзи оилаҳо ва тарбияи насли наврас газетаҳои раёни ҳамчун минбари боэътимод боқӣ мемонанд. Барои таҳлилу баррасии мавзӯи мазкур матолиб ва нигоштаҳои 5 наширияи водии Раит, «Паёми Чиргатол», «Паёми Тоҷикобод», «Оинаи Раит», «Мавҷи Хингоб» ва «Нури Нуробод» интихоб гардида, мавриди назар ва баррасӣ қарор гирифтаанд. «Чомаи солим аз оилаи солим ва насли солим ташаккул меёбад», «Панду андарз-беҳтарин василаи тарбияи фарзанд», «Оила рӯкни табиӣ ва асосии чома», «Дар тарбияи фарзанд масъул бошем», «Тарбияи ахлоқӣ дар оила», «Оила – шаҳсутуни устувори чома», «Сарчашмаи тарбия ва марҳалаҳои он», «Пешгирии зӯрварӣ дар оила», «Тарбияи дуруст – хушбахтии оила», «Басо духтар, ки соҳибтоҷ гардад...», аз он қабил матолиб мебошанд. Муаллиф дар асоси омӯзиши, мушоҳида, мутолиаи чанде аз шумораҳои даврони истиқлолияти наширияҳои мазкур ва махсусан бо таъриба ба 10 матлаби интихобгардида, то ҳадди имкон мавқеъгирӣ, пайгирӣ ва таваҷҷуҳи наширияҳои водии Раитро нисбати оила ва тарбияи фарзанд мушаххас нишон додааст.

Дар даврони Истиқлолият наширияҳои мазкур беиштар ба ниҳоди оила таваҷҷуҳ намуда, ин мавзӯро дар жанрҳои гуногун, аз қабил хабару гузориш, мақолаву мусоҳиба ва баъзан лавҳаву очерк мавриди инъикос қарор додаанд. Дар таълифи матолиб ҳама қишрҳои чома саҳм дошта, аз кормандони наширияҳо оғоз гардида, то кормандони соҳаҳои фарҳангу маориф, мақомоти судӣ ва ғайра иштирок варзидаанд. Нигоштаҳо ҳама паҳлуҳои оила ва тарбияи фарзандро фаро гирифта, мушиклоте асосӣ беиштар мавриди таваҷҷуҳи муаллифон будааст. Масъулияти падару модар, никоҳи бармаҳал, никоҳи хешутаборӣ, пошхӯрии оилаҳо, хушунат ва зӯрварӣ дар оила, ба таълим фаро гирифтани занону духтарон, марҳилаҳои асосии тарбияи фарзанд, бадахлоқии ҷавонон аз ҷумлаи мушиклоте мебошанд, ки беиштар дар маркази таваҷҷуҳи наширияҳо қарор гирифтаанд.

Калидвожаҳо: оила, падару модар, волидайн, масъулият, тарбия, тарбияи фарзанд, зӯрварӣ, хушунат, муноқиша, пошхӯрӣ, никоҳ, талоқ, издивоҷ, хурофот, матбуоти маҳаллӣ, газета, наширия, матлаб, мавод, нигошта, муаллиф.

Ташаккулу инкишофи чома ба фард алоқаманд буда, оила омили асосии тарбияи фарди солим аст. Ҳеч давлату кишвари дунё бе афроду ашхоси солиму оқил бунёд намегардад ва рушду тараққӣ намекунад. Аз ин дидгоҳ ворид гаштани раҳна ба бунёди оила, маънии заъфу таназзули давлатро дорад. Чунин моҳият боис гашт, ки нахуст ба ин ниҳоди муқаддасу созанда таваҷҷуҳ зоҳир гардад, чораҳо андешида шавад ва ҳама неруву тавони мавҷуда барои ҳифзи он сафарбар шаванд. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оиларо асоси давлат дониста, соли 2015 аз ҷониби Пешвои миллат ҳамчун «Соли оила» эълон гардид ва дар даврони Истиқлолияти давлатӣ як қатор қонуну қарорҳои марбути оила ба тасвиб расонида шуд. Аз ҷумла қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд», «Дар бораи пешгирии зӯрварӣ дар оила», «Барномаи давлатӣ оид ба пешгирии зӯрварӣ дар оила барои солҳои 2014-2023», «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати

шаҳрвандӣ», «Дар бораи танзими анъана ва чашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва дигар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ иқдомҳои саривақтӣ буда, то ин замон нақши мусбати худро иҷро карда истодаанд.

Ёдовар бояд шуд, ки воситаҳои ахбори омма дар ин самт нақши назаррас дошта, махсусан матбуоти даврӣ, ҳамчун шакли классикии ВАО, дар гули фаъолияти худ дар таҳкиму тараққи оила ва тарбияи фарзанд саҳми арзанда гузоштааст. Бавижа матбуоти маҳаллӣ «аз замони шӯравӣ бо замина ва бунёди қавии худ мерос монда, бо вучуди аз даст додани обрӯву нуфузи пешина, ҳоло ҳам аз истифода намондаанд» [15, с, 280]. Нақши матбуоти маҳаллӣ дар ҳифзи оила аз он дидгоҳ зоҳир мегардад, ки аксари масоили мубрам, аз ҷумла оилаву рӯзгордорӣ ва тарбияи солими насли наврас дар маҳалҳои музофот аҳаммияти бештар касб мекунад. Гарчанде усули тарбияи дурусту табиӣ асосан дар дехот ба назар мерасад, аммо олудагии фазои иттилоотӣ, нуфузи ҳизбу равияҳои номатлубу тундгаро ва фарҳанги бегона дар музофот бештар ба назар расида, ба бунёду ниҳоди оила ва афкори насли наврас хатар ворид мекунанд. Ба андешаи профессор Муродов чунин раванд аҳаммият ва вазифаи матбуотро бозҳам бештар мекунад: «...дар замони муосир, ки фазои сиёсӣ ва иҷтимоӣ ҷаҳон ба бӯҳрони шадид қарор гирифта, ҳизбу ҳаракатҳои мочароҷӯву исёнгар қувват мегирад, нақши матбуоти кишварҳо муҳимтару боризтар мегардад» [11, с, 39]. Аз ин лиҳоз матбуоти даврии маҳаллӣ дар ин майдон ҳамчун минбари афкори солим ва маъҳазӣ боэътимоди андешаву тафаккур боқӣ мемонад.

Мо барои таҳқиқ ва баррасии мавзӯи оила ва тарбияи фарзанд, асосан ҷанде аз шумораҳои даврони истиқлолияти нашрияҳои водии Рашт, «Паёми Ҷиргатол», «Паёми Тоҷикобод», «Оинаи Рашт», «Мавҷи Хингоб» ва «Нури Нуробод»-ро мавриди омӯзиш қарор додем. Мушоҳидаҳо нишон дод, ки нашрияҳои мазкур дар самти қазияи оила ва тарбияи солими фарзанд дар маҳал, гарчанде нисбатан камтар ҳам бошад, аммо ба таври пайваста матолиб ба нашр расонидаанд.

Ба таври мисол аз 105 шумораи солҳои 2013-2017-и нашрияи «Паёми Ҷиргатол» 11 матлаб вобаста ба оила ва тарбияи фарзанд пайдо кардем, ки номгӯи онҳо ба таври зайл аст: «Воҳӯрӣ бо фаъолзанон дар Ҷамоати Ҷиргатол», «Соли Оила дар Ҷамоатҳои шаҳрак ва дехоти ноҳия», (15 июни соли 2015, №14), «Фарзанди хуб боғи падар», (15 июни соли 2015, №14), «Проблема родственных браков все еще не побеждена», (15 июни соли 2015, №14), «Мақоми зан дар ҷомеа», (7 март соли 2015, №10), «Тарбияи фарзанд масъулият меҳахад», (1-15 март соли 2014, №5), «Масъулияти волидайн ва омӯзгор», (5 октябри соли 2015, № 20), «Ҷомеаи солим аз оилаи солим ва насли солим ташаккул меёбад», (1-15 августи соли 2018, № 21-22), «Машқҳо барои рушди ақлоии кӯдаки синни аз 1 то 3 сола», (1-20 январи соли 2018, № 28), «Фарҳанги оиладориро ҳифз бояд намуд», (28 октябри соли 2017, № 23-24), «Омилҳои ҷудошавии оилаҳо дар ҷи мебинед?», (24 октябри соли 2017, № 26), «Панду андарз-беҳтарин василаи тарбияи фарзанд», (5 сентябри соли 2013, № 27), «Оила асоси

пешрафти чомае», (21-31 январи соли 2014, № 2), «Масъулияти волидайн ва омӯзгор» (5 октябри соли 2015, № 20), «Фарзанди бад доғи чомае» (1-10 феввали соли 2018, № 3-4).

Аз 85 шумораи солҳои 2015-2018-и нашрияи «Паёми Тоҷикобод» 18 матлаб пайдо намудем, ки номгӯи онҳо чунин аст: «Оилаи солим мебояд», (5 март соли 2015, № 10), «Соли 2015 «Соли оила» (5 март соли 2015, № 10), «Дар тарбияи фарзанд масъул бошем» (29 октябри соли 2015, № 25), «Оила рукни табиӣ ва асосии чомае», (21 сентябри соли 2017, № 18), «Дар издивоҷ таваккал намекунам», (10 апрели соли 2015, № 12), «Оила рукни ибтидоӣ ва асосии чомаву давлат аст», (6 майи соли 2015, № 13), «Фарзанди бисёр роҳати чон нест», (6 декабри соли 2017, № 23), «Бахшида ба рӯзи оила», (20 майи соли 2017, № 10), «Ба фарзандон номи муносиб гузорем», (12 апрели соли 2018, № 9), «Оиладорӣ масъулият аст, ҳавою ҳавас нест», (1 феввали соли 2017, № 3), «Ба фарзандон номи муносиб гузорем», (22 апрели соли 2017, № 8), «Занон мардона ишқ варзанд», (22 апрели соли 2017, № 8), «Фарзандонро аз фочае начот бахшем», (6 майи соли 2017, № 9), «Бахшида ба рӯзи оила», (25 майи соли 2016, № 14), «Соли оила натиҷаи нек ба бор овард», (5 феввали соли 2016, № 5-6), «Кӯдак ҳам фикри худро дорад», (13 март соли 2018, № 6), «Робита бо волидайн сифати таълиму тарбияро беҳтар мекунад», (13 март соли 2018, № 6), «Оила ниҳоди муқаддас аст», «Аз парешонӣ нигоҳ дорад Худо» (6 март соли 2018, № 5).

Аз шумораҳои солҳои 2013-2018 «Оинаи Рашт» 11 матлаб пайдо намудем, ки инҳоянд: «Нақши волидайн дар тарбияи фарзанд», (апрели соли 2015, № 11), «Ҳифзи оила дар мадди аввал», (августии соли 2018, № 18-19), «Хусусиятҳои оила», (19 декабри соли 2014, № 47), «Тарбияи ахлоқӣ дар оила», (майи соли 2015, № 14), «Ҳатогӣҳои оила дар омодагии фарзанд ба мактаб», (майи соли 2015, № 14), «Аввалин мактаби тарбия оила аст», (майи соли 2015, № 15), «Тарбияи нақши сазоворро дорост», (январии соли 2014, № 2), «Тарбияи омили муҳими ҳаёт дар чомае», (январии соли 2015, № 4), «Дар тарбияи фарзанд масъул бошем», (8 июли соли 2014, № 25), «Оилаи шохсутуни устувори чомае», (декабри соли 2015, № 26), «Нақши волидайн дар тарбияи фарзанд», (апрели соли 2013, № 12).

Аз 100 шумораи солҳои 2013-2018-и нашрияи «Мавҷи Хингоб» 13 матлаб пайдо кардем, ки номгӯи онҳо чунин аст: «Оилаи беҳтарин», (майи соли 2018, №5), «Пешгирии зӯрварӣ дар оила», (апрели соли 2018, №4), «Сарчашмаи тарбия ва марҳалаҳои он», (март соли 2018, №3), «Ассотсиатсияи волидайнӯ омӯзгорон (АВО) ва саҳми он дар таълиму тарбия», (феввали соли 2018, №2), «Нақши мактаб ва оила дар интиҳоби касб», (соли 2017, №8), «Оила бақои миллат», (майи соли 2017, №5), «АВО ва саҳми он дар таълиму тарбияи фарзандон», (феввали соли 2017, №2), «Оилаи беҳтарин», (майи соли 2018, №5).

Аз 30 шумораи солҳои 2014-2018-и нашрияи «Нури Нуробод» 8 матлаб пайдо шуд. Аз ҷумла: «Тарбияи дуруст хушбахтии оила», (майи соли 2013, №11-12), «Қарзи фарзандӣ», (апрели соли 2018, №7-8), «Тарбияи қори саҳл нест», (октябри соли 2017, №19-20), «Оилаи асосӣ

тарбияи фарзанд», (июли соли 2013, №15-16), «Басо духтар, ки соҳибтоҷ гардад», (марти соли 2013, №11-12).

Бояд тазаккур дод, ки матолиби мазкур зери рубрикаҳои махсус ва сарлавҳаҳои дарҷ гардидаанд, ки ба оила ва тарбияи фарзанд марбутанд. Зимнан вобаста ба ин мавзӯ матолиби фаровон дар доманаи мавзӯҳои дигар низ матраҳ гардидаанд, ки мо зикру таҳлили кулли онҳоро дар таҳқиқи мучази худ сарфи назар кардем. Ҳамзамон таъкид бояд кард, ки барои таҳлилу арзёбии мавзӯ аз матолиби зикргардида танҳо ду мисолӣ интихоб шудааст. Аз омӯзиши маводи мазкур муайян гардид, ки нашрияҳо дар доираи як паҳлуи ниҳоди оила ва тарбияи фарзанд маҳдуд боқӣ намондаанд. Балки самтҳои гуногуни масъаларо ба таври васеъ ва фарогир мавриди баррасӣ қарор додаанд. Никоҳи хушутаборӣ, издивоҷи бармаҳал, ҳуқуқи оиладорӣ, баробарҳуқуқии занону мардон, хушунату зӯроварӣ дар оила, пайомадҳои бади пошхӯрии оилаҳо, асбобу авомили ҷудошавии оилаҳо, масъалаи таълиму тадриси занону духтарон, таваллуди аз меъёр зиёди фарзанд, уҳдадорихои марду зан, нақши оила дар ҷомеа, паёмадҳои таваллуди духтар, тарбияву таълими фарзанд, варзиш ва тарбияи ақлонии кӯдак, фарҳанги оиладорӣ, номгузории дурусти атфол, роҳҳои ҳифзи кӯдак, мушкilotи тарбия, марҳилаҳо ва василаҳои тарбия, нақши падару модар ва омӯзгор дар тарбияи насли наврас ва ғайра аз ин қабил масъалагузориҳо мебошанд. Дар таълифи матолиб намояндагони соҳаҳои гуногуни ҷомеа, аз қабилҳои ҳуқуқшиносон, судияҳо, омӯзгорон, рӯзноманигорони касбӣ, намояндагони кумитаи қор бо қонун, табибон ва ғайра иштирок намуда, то андозае мавзӯро васеъ матраҳ кардаанд. Омӯзиш нишон дод, ки дар таълифи матолиб бештар қормандони соҳаи маориф, аз қабилҳои мудирони мактабу коллеҷҳо ва омӯзгорон бештар саҳм доранд. Вобаста ба оила ва тарбияи фарзанд нашрияҳои рубрикаҳои доимӣ низ доштаанд, ки аз ҷумла «Соли 2015 - соли оила», «Оила ва фарзанд», «Муҳаббат ва оила», «Фарзанд азиз, одобаш аз он азизтар» бештар истифода гардидаанд. Ҳамзамон барои нашри матолиби вобаста ба оила саҳифаи махсус низ ба роҳ монда шудааст, ки аз ҷумла «Саҳифаи маърифати оиладорӣ» ва «Саҳифаи тандурустӣ»-и нашрияи «Паёми Ҷиргатол» намунаи он мебошад.

Аз таҳлилу баррасии намунаҳои зерин то андозае метавон мавқеи нашрияҳои водии Раштро дар бораи оила ва тарбияи фарзанд муайян намуд. «**Ҷомеаи солим аз оилаи солим ва насли солим ташаккул меёбад**» [2, с. 3] ба қалами муҳбири нашрия Ф. Аҳлиддинова тааллуқ дорад. Ӯ масъули саҳифаи русии газета буда, ҳам бо забони тоҷикӣ ва ҳам бо забони русӣ менависад. Дар раванди пажӯҳиш ба чанд матлабе доир ба оила ва тарбияи фарзанд бо забони русӣ ру ба рӯ шудем, ки ба қалами ӯ мансуб аст. Нигоштаи мазкур зери рубрикаи «Маърифати оиладорӣ» ба таъби расида, ҳаҷмн қалон – як саҳифаи нашрия аст. Ҳамчунон дар ин саҳифа ду акси марбут ба мавзӯ ҷой дода шудааст, ки зӯроварӣ ва хушунати оилавино маҳкум мекунанд. Аксҳо аз ҷидолу муноқиша ва хушунати оилавӣ ҳикоя мекунанд ва ҷанбаи психологӣ доранд. Муаллиф оиларо «ниҳоди муқаддас» дониста, «бехтарин

арзишҳои инсонӣ», аз қабилӣ «муҳаббату садоқат», «самимияту вафодорӣ», «ҳамдигарфаҳмиву таҳаммулгарой» ва амсоли инро асоси оила ҳисобидааст. Муаллиф аз Пешвои миллат ва А. С. Макаренкоро иқтибос оварда, дар партави он фикрҳои асоснок намудааст. Ӯ муҳаббатро асоси оила, хушбахтӣ, хушҳолӣ ва ҳаёти осудаи оилаҳоро ба меҳру муҳаббат, самимияту садоқат ва боварӣ ба якдигар алоқаманд медонад. Сифот ва масъулиятҳои бештарро аз уҳдадорӣ зан дониста, ҳамзамон масъулияти мардро дар оила камтар аз зан намедонад. Даъват ба амал меорад, ки дар баробари дӯстиву рафоқат, меҳру муҳаббат, эҳтирому икромӣ зан, мард бояд вазифаи худро дар самти рӯзгордорӣ ба таври шоиста анҷом диҳад. Яъне муаллиф бо омӯзишу тадқиқи аносир ва бунёди асосии оиладорӣ исбот мекунад, ки дар бунёд ва таҳкими оилаи солим муттаҳидӣ зарур аст ва марду зан дар якҷоягӣ метавонанд оилаи солим барпо кунанд. Муаллиф ба тарзи содаву фаҳмо хонандаро қонеъ ва як навъ хушдор медиҳад, ки оила қазияи оддӣ нест ва масъулиятҳои бузург дорад. Ҳар як нафар қабл аз издивоҷ бояд масъулиятҳои дар пеш истодаро ба назар бигирад ва барои анҷоми онҳо омода бошад. «Ҳеч касро ба никоҳ шудан маҷбур намекунад. Аммо ҳар касе, ки никоҳ шуд, бояд ба итоати қонуни никоҳ маҷбур карда шавад». Дар зерсарлавҳаи «Чаро дигар шудан намеҳомем?», муаллифи матлаб тарзи тафаккур, маданият ва ҷараёни зиндагии имрӯзаи баъзе ҷавонони маҳалро мавриди танқид қарор дода, дар зиндагии оилавӣ онҳоро ақибмонда ва хурофотпешаву хушунаткор меҳисобад. Ӯ барои исботи ин ақидааш қиссаи воқеии як пирамардиро, ки ду духтарашро шавҳаронашон дар асоси нофаҳмӣ, такаббурӣ ғурур ва хурофотпарастӣ миёни роҳ кардаанд, зикр мекунад. Аз ривоят бармеояд, ки ҳаёти якеро нобоварии шавҳар ва дигариро хурофотпарастӣ ва қавмгароӣ қабилабозӣ вайрон кардааст. Ҳолати воқеии пирамард як навъ ба тасвир гирифта шудааст, ки риққатовар мебошад ва ин усули баён ба хонанда метавонад таъсири бештар расонад. Муаллиф дар хулосаи нигошта ба мавзӯи аслии рӯчуъ намуда, чунин таъкид мекунад: «Оилае, ки пояш бо муҳаббат асос ёфтааст, оилаи хушбахт аст». Бо ин андешаи хулосабахш устуворӣ, идома ва бақои оиларо бештар дар муҳаббати зану шавҳар донистааст, ки қобили дастгирӣ мебошад. Воқеият ва таҷрибаи ҳаёт нишон медиҳанд, ки иҷборан ва бидуни хоҳиши фарзандон оиладор кардани онҳо натиҷаи дилхоҳ намеорад. Чунки дар пасманзари чунин муносибат миёни зану шавҳар меҳру муҳаббат ба вуҷуд наомада, ин омил боиси пошхӯрии оилаҳо мегардад.

«Панду андарз-бехтарин василаи тарбияи фарзанд» [10, с. 4]. Ин матлаб зери рубрикаи «Фарзанд азиз, одобаш аз он азизтар» ба таъбу расидааст. Он ба калами директори коллеҷи омӯзгорӣ ноҳия Алимаҳмад Мирзоев тааллуқ дорад. Мирзоев ҳамчун педагог тарбияро дар бунёди ҷомеаи солим муҳим арзёбӣ намуда, «ба воя расонидани инсонӣ комил ва ҳаматарафа рушдёфта»-ро маҳз натиҷаи тарбияи солим медонад. Нигоштаи мазкур дорои аҳаммияти вижа аст. Чунки илман ва аз рӯи таҷриба созандагӣ ва тарбиятгарии осори арзишманди ахлоқии шоирону нависандагони классики форсу тоҷик

собит гардидааст. Аҳли чомеа махсусан афроди кордону ботаҷриба ва олимону донишмандон ҳамеша рӯйи ин масъала таъкид мекунанд ва баҳри забондониву рушди ахлоқи ҳамида ба кироату ҳифзи осори манзуму мансури эшон ташвиқ мекунанд. Мутаассифона, солҳои охири анъанаи шеърҳои ва умуман мутолиаи китоб камтар гардида, тавачҷуҳ нисбати ин омили маърифатнокӣ костааст. Муаллиф ашъори Рӯдакӣ, «Бӯстон»-у «Гулистон»-и Саъдӣ, «Ахлоқи мӯҳсинӣ»-и Кошифӣ, «Баҳористон»-и Ҷомӣ ва «Кимӣи саодат»-и Ғаззолиро интихобан зикр мекунад, равиши тарбиятгарии онҳоро нишон медиҳад, порчаҳои манзум, ки дар тарбияи фарзанд нақши назаррас доранд, таҳлил мекунад ва ба ин васила аҳамияти осори мазкурро ба хонанда мефаҳмонад. Аз ҷумла, порчаҳои зеро:

Чу нодонон на дар банди падар бош,
Падар бигзору фарзанди ҳунар бош!

***

Шохи бевар, арчи бошад аз дарахти мевадор,
Чун надорад мева бар, андар шумори ҳезум аст (Баҳористон).

***

Гову ҳар аз тарбият инсон намегардад, вале
Одаӣ гар як даме ғофил шавад, ҳар мешавад (Бедил).

Муаллиф меҳодад бо ин восита ақидаҳои нодурустро нисбати тарбияи фарзанд ислоҳ намояд. Тарбиятро кори начандон сахл мепиндорад ва изҳори таассуф мекунад, ки бештари мардум тарбияи фарзандони худро масъулияти мактабу омӯзгор меҳисобанд, аммо худ ба ин масъалаи муҳим камтар тавачҷуҳ зоҳир мекунанд. Ў таъкид мекунад, ки тарбияи кӯдак аз оила маншаъ мегирад, қоидаҳои ахлоқӣ аз оила сар мешавад. Хулосаи муаллиф он мешавад ки: «моро зарур аст, ки аз панду андарзҳои бузургон оқилона истифода бурда, фарзандонро дар рӯҳияи худшиносии миллӣ тарбия намоем ва эҳтироми фарзандро дар эҳё гардонидани арзишҳои миллӣ фароҳам оварем».

«**Фарзанди бисёр роҳати ҷон нест**» [4]. Муаллифи ин нигошта бо сабабҳои муайян аз ифшои номи аслии худ худдорӣ намуда, матлабро зери исми мустаори И.С. нашр кардааст. Ў аз таҷрибаи ҳаёти худ ва ҳамсараш ҳикоя мекунад ва ин боис гардида, ки исми худ ва ҳамсарашро ифшо накунад. Ба ҳар сурат нигошта аз чанд ҷиҳат дорои аҳамият аст. Зарарҳои таваллуди пай дар пай ва аз ҳад зиёди фарзанд ба модар, даст наёфтани барои тарбияи дурусти кӯдакони зиёд, адами таъмини зиндагии шоистаи онҳо ва ғайра авомиле мебошанд, ки ба назари муаллиф ба таври табиӣ манъи таваллуди зиёди кӯдакро тақозо мекунанд. Муаллиф бо дарду доғ ҳикоят мекунад, ки бо ҳамсари азизаш 7 сол зиндагии ширину гуворо дошта, чор фарзанд ба дунё овардаанд. Барои бунёди хонаи мустақил камар мебандад ва ҳамсараш бо кӯдаки панҷуми дар батнаш буда дар бинои хона дар паҳлуи шавҳар кор мекунад. Ҳангоми таваллуди кӯдак аз сабаби хунравии зиёд модар мефавтад. Нигоранда ҳамчун шахси кордида хулосаҳои тиббиро омӯхта, ба натиҷа расидааст, ки дар давоми 7 сол

панҷ фарзанд таваллуд кардан барои модар номумкин ва зараровар мебошад. Ё менигорад: «Охир, дар байни ҳафт сол панҷ фарзанд таваллуд кардан аз нигоҳи тиббӣ мубодилаи моддаҳоро дар бадан вайрон сохта, модарро ба чандин маризиҳо гирифта месозад». Ё як навъ сатҳи пасти маърифати оиладорӣ, ҳамзамон маърифати тиббиро боиси чунин кор мепиндорад: «...бо мурури замон эҳсос кардам, ки маърифати пасти оиладорӣ, мақоли хатои замони Шӯравӣ, «Фарзанди бисёр роҳати чон» Г.-и 27-соларо, ки аз сад гул як гулаш нашукуфта буд, дар ҷавонӣ ормонӣ кард». Доштани маърифати тиббиро оиладорӣ, хатари таваллуди паёпай ҳаёти занро ба чунин ҳолат намеорад. Гарчанде муаллиф аз дарду алам ба эҳсос ҳарф мезанад, аммо таҷриба дурустии ақидаҳои ӯро исбот месозад.

«Дар тарбияи фарзанд масъул бошем» [9, с. 4]. Ин нигошта ба қалами Файзиддин Маҳмадов - директори муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №8 тааллуқ дорад. Тарбияи фарзанд масъулияти сангин ва вазифаи асосии падару модар маҳсуб меёбад. Муаллиф ибраз мекорад, ки асоси ҳаёти башарӣ ва идомаи он ба таваллуди насли инсон вобастааст. Аммо «ба дунё овардани фарзанд як тарафи масъала аст, тарафи дигари масъала тарбияи фарзанд аст». Кӯшиш ба ҳарч дода шудааст, то сокинони маҳал нисбати таваллуди фарзанд сахлангор набоянд ва қабл аз ба дунё овардани кӯдак дар бораи тарбияи солим, нашъу намои дуруст ва ҳаёти ояндаи ӯ андеша намоянд. Муаллиф тарбияи солими фарзанд ва хушхлоқию хушрафтории ӯро пурра ба оилаи дорони ахлоқу одоби ҳақиқати иртибот мебахшад. Аз мушоҳидаҳои нақл мекунад ва меафзояд: оилаҳои бисёро мо мебинем, ки худ соҳиби ахлоқу одоби ҳақиқати нестанд ва маҳз фарзандони ҷинояткору бадкирдор аз ҳамингуна оилаҳо пайдо мешаванд. Нигоранда ба чанд паҳлуи тарбияи фарзанд дахл намудааст, ки аз ҷумла тарбияи қаблии фарзанд мебошад. Хонандаро хушдор мебахшад, ки барои ба воя расонидани фарзанди солим ва дархӯри волидайнӯ чомеа пеш аз издивоҷ бояд чораҷӯӣ шавад. Аз ҷумла, никоҳи хешутабориро як омил бадбахтии ҳам фарзандон ва падару модар меҳисобад. Дар баробари ба дунё овардани фарзанди бетарбия, низ кӯдакони маъҷубро боиси заъфу ташвиши волидон ва Ҳукумати мамлакат арзёбӣ мекунад. Падидаи номатлубе дар маҳал ба назар расидааст, ки он норозигии падарон аз таваллуди духтар мебошад. Ин амали номатлуб боис гардидааст, ки муаллиф ба он дахл намуда, кирдори нодурусти баъзе падаронро дар ин маврид ба танқид кашидааст. Ҳамчунон дар тарбияи дурусти фарзанд ва устувории пайдориҳои оила занро яке аз омилҳои асосӣ пиндоштааст. Занҳое, ки ниҳоди муқаддаси оила, фазилатҳои сутудаи он, шавҳардорӣ, фарзанддорӣ ва дигар моҳияти оилаи солимро ба ҷашми таҳқир менигаранд ва ба қадри он намерасанд, мавриди танбеҳ қарор гирифтаанд. Вежагии матлаб дар он аст, ки муаллиф барои шарҳи андешаи аз порчаи шеърӣ истифода мекунад. Масалан:

Дар муҳаббат тифли ишқам гавҳари дил мешавад,
Чун мураббӣ шуд падар, фарзанд қобил мешавад.

***

Бар ҳаловат меафзояд улфати соҳибдилон,
Меваи нахле, ки пайвандаш кунӣ, ширинтар аст.

***

Машав ғамгин, агар духтар бизодӣ,
Ки бо духтар бувад пайваста шодӣ.

***

Басо духтар, ки соҳибтоҷ гардад,
Ба пешаш сад писар муҳтоҷ гардад.

***

Зани хуби фармонбари порсо,
Кунад марди дарवेशро подшо.

«Тарбияи ахлоқӣ дар оила» [5, с. 3]. Чунин ном дорад нигоштаи Самовуддин Кенчаев муаллими фанни таърихи муассисаи таҳсилоти умумии №29-и деҳаи Бедак, ки зери рубрикаи «Соли 2015- соли оила» дарҷ гардидааст. Дар ин мақола тарбияи фарзанд дар чомеа, муҳит, мактаб, ёру дӯстон, муаллим, падару модар мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Таъсири ин ниҳодҳо метавонад мусбат ва ё манфӣ бошад. Аммо тарбиятгари асосӣ, махсусан ахлоқӣ дар навбати аввал оила мебошад. Агар оила натавонад фарзандони дорои ахлоқи ҳамидаро тарбият кунад, пас аз тарбияи муҳит ва мактабу муаллим умед нашояд.

«Оила – шахсутуни устувори чомеа» [8, с. 1]. Ин матлаб ба қалами судияи коромӯз Мадинаи Тоҳир аст. Он дар саҳифаи аввали нашрия, аз поёни паёми табрикотии раиси ноҳия дар ним саҳифа дарҷ гардидааст. Ин муалиф бештар масъалаи ҳуқуқии оиларо, ки аксаран сокинони маҳал аз онҳо огоҳ нестанд, мавриди баррасӣ қарор медиҳад. Нахуст нақши Истиқлолияти давлатӣ дар самти таҳкими оила, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба оила, эълон гардидани соли 2015 ҳамчун «Соли оила», ҳуқуқи оиладоршавӣ ва ғайра муҳтасаран ишора гардида, аз пошхӯрию парокандашавии оилаҳои ҷавон, махсусан дар маҳал нигаронӣ карда мешавад. Ҳамзамон, вобаста ба раванди амалҳои ҷудошавӣ, маълумоти ҳуқуқӣ ва ситонидани алимен таъкид карда мешавад. Муаллиф ҳамчун шахси ҳуқуқдон аз пошхӯрии зиёди оилаҳои ҷавон нигаронӣ намуда, дар навбати аввал қонунҳои марбути оиларо дар самти ҳифзи он нақшофар меҳисобад. Як навъ ба хонандаи маҳал маълумот ва донишҳои ҳуқуқӣ ироа мекунад, то ҳангоми ҷудошавӣ ба хатогихои ҳуқуқӣ роҳ надиханд ва ҳуқуқҳои қонунии шахрвандон поймол нагарданд. Аз ҷумла, барои сулҳу оштии муқаррар намудани муҳлати муайянро барои тарафайн, яъне зану шавҳар манфиатбахш меҳисобад. Ба ақидаи муаллиф манфиати қонуни амалкунандаро таҷриба собит кардааст ва фоидаи он дар он зоҳир мегардад, ки дар муҳлатҳои муқарраргардида зану шавҳари соҳибфарзанд андеша мекунанд, аз сари ҷаҳл поин меоянд ва дубора зиндагии худро барқарор месозанд. «Таҷриба нишон медиҳад, ки ин чораи пешбининамудаи қонун беҳуда набуда, дар аксар ҳолатҳо тарафҳо оштии шуда, аз бекор кардани никоҳ даст мекашанд». Муаллиф дар хотимаи нигошта ба асбобу авомили ин падидаи номатлуб таваҷҷуҳ карда, чанд сабаби умдаи парокандагии оилаҳоро зикр мекунад. Ё сатҳи пасти маърифатнокиро омили яқум унвон

мекунад, ки қобили дастгирист. Надоштани масъулият низ боиси ин амали номатлуб гардида, омода набудан ба ҳаёти оиладорӣ ва муқаддас нашуморидани оилаву фарзанд боиси чудошавии оилаҳо мегардад. «Аз таҷриба маълум мегардад, ки аксар вақт оилаҳои ҷавон аз паст будани сатҳи маърифатнокӣ, надоштани масъулият ва омода набудан ба ҳаёти оиладорӣ ба чунин иштибоҳ роҳ медиҳанд. Барои онҳо оиладорӣ муқаддас нест ва фарзанд низ қимат надорад».

«**Сарчашмаи тарбия ва марҳалаҳои он**» [16, с. 8]. Ин нигошта ба омӯзгор Саидшо Ҷононаев тааллуқ дошта, зери рубрикаи «Оила ва фарзанд» ба нашр расидааст. Матлаби мазкур аҳамияти умда дорад. Дар оғоз сухани Президент муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро меорад, ки нақши оиларо бозгӯ мекунад: «Мо бояд як чизро аниқ дарк намоем, ки дар тарбияи инсон, пеш аз ҳама, оила нақш мегузорад. Дар ҷараёни ташаккул ҳамаи ҳислатҳои неку бади инсон асосан аз оила ибтидо мегирад. Ба дарки ин масъала падару модарон бояд масъулияти бузургеро, ки вобаста ба тарбияи фарзандон ба дӯши онҳо меафтад, пурра эҳсос кунанд». Ҳамин тариқ ӯ фазилат ва бузургии модарро ёдовар гардида, кирдори номатлуби баъзе фарзандони ноҳалафу кадрношиносро маҳкум мекунад. Аз оҳанги ибораҳо дарк мегардад, ки андешарониҳои муаллиф дар асоси воқеият, таҷриба ва мушоҳида иброз гардидаанд. Вучуди фарзандони бадкирдор, ки модаронро намешиносанд ва мавриди таҳқир қарор медиҳанд, ӯро ба дард овардааст, ки чунин ҷумлаҳои муассир эҷод шудааст: «Ҷигарбандони ноҳалафу гумроҳ ва ҷохил меҳрубониҳои модарро пушти по зада, ба ҷои хидмат ӯро хору зор мекунанд». Гарчанде нигоранда аз кирдори номатлуби баъзе фарзандон норозигӣ баён намуда, рафтори онҳоро маҳкум мекунад, дар айни замон риштаи фикрро ба дигар самт гардонида, таъкид мекунад, ки: «Дар аксар маврид худ иштибоҳ мекунем андар тарбияи фарзандон ва дарк месозем, ки мо ба хато роҳ додаем». Муаллифи ин матлаб тарбияро ба чор марҳила: батни модар, даврони ширхорагӣ, айёми наврасӣ ва лаҳзаҳои балоғати кӯдак чудо мекунад. Нашъу намои тифл дар батни модар ҳассос буда, ояндаи кӯдак ба ин давра алоқамандии сахт дорад, чунки «ҳанӯз тифл ба дунё наомада бисёр чизхоро дарк мекунад» ва аз тамоми қору ҳаракот ва гуфтору кирдор метавонад таъсир бардорад. Аз ҷумла, ҳангоми ҳомиладорӣ ҷангу ҷидол ва муноқишаҳои оилавӣ ба саломатии кӯдаки дар батни модарбуда таъсири манфӣ мерасонад. Кӯдак ҳуқуқ дорад, ки то ду сол аз шири модари худ истифода барад. Мутаассифона, аксарият кӯдакро аз шири модар маҳрум месозанд ва ба шириҳои сунӣ ва шири гов пайваст мекунанд, ки ба саломатии кӯдак зараровар аст. «Агар кӯдак аз шири модар маҳрум шавад, камақлу кундзехн ба воя мерасад. Афсӯс на ҳама модарон дарк мекунанд», – иброз мегардад муаллиф. Ӯ давраи кӯдакиро наврасиро низ яке аз марҳилаҳои муҳим ва асосии кӯдак унвон мекунад, ки дар ин марҳила нақши муассисаҳои томактабӣ барҷаста аст. Инкишофи ақлонию зехнӣ ва ҷониби маънавию маърифатии наврас дар ин марҳила аксар ба муаллиму мураббӣ алоқаманд аст. Агар бо ҷиддият ва ҳикмат муносибат карда нашавад, бегумон ояндаи наврас хуб инкишоф намеёбад. Айёми

качгардию инхироф низ аз ҳамин марҳила оғоз меёбад, ки падару модар масъуланд. Махсусан, мавриди пурсиш қарор додани фарзандон, аз раванди таълиму тадриси ӯ огоҳ шудан, бо киянд ва ба чи қор машғуланд, оё ба хондани китоб машғул ҳастанд ё не, аз ҷумлаи суолоте мебошанд, ки ба волидайн рабт мегиранд ва вазифаи эшон аст. Марҳилаи чорум даврони ба балоғат расидани фарзанд аст, ки бояд дар ин асно зери назари падару модар қарор дошта бошад. Дар ин марҳила бештар ба ҷанбаи тозагӣ, рафтору муносибат бо калонсолон, бо волидайн, ҳамчунон таълими касби ҳалол мебошад. Дар хотима муаллиф аз таҷрибаи омӯзгории худ ёдовар шуда, меафзояд фарзандоне, ки дар оила тарбияи хуб гирифтаанд, ба одобу рафтори талабагӣ беҳтар риоя мекунанд.

«Пешгирии зӯроварӣ дар оила» [14, с. 9]. Ин матлаб дар нашрияи «Мавҷи хингоб», зери рубрикаи «Муҳаббат ва оила» нашр гардидааст. Муаллифи он мудир бахши қор бо занон ва оилаи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии ноҳияи Сангвор Сабоҳат Тоҳирова аст. Муаллиф суханро аз нақшачорабиниҳои муассисаи худ шуруъ намуда, ташаббусҳои бевоситаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, қабули қонунҳои қарорҳо ва дигар барномаҳои давлатиро, ки вобаста ба ниҳоди оила амалӣ ва ба тасвиб расидаанд, мавриди зикр қарор медиҳад. Бо ин вучуд дар дар баъзе оилаҳои маҳал то ба ҳол рафторҳои ба назар мерасанд, ки ба асосиёти бархе қонуну қарорҳо ва барномаҳои давлатӣ муҳолифат мекунанд. Аз ҷумла, хурофтопарастӣ, поймол гардидани ҳуқуқи занон дар оила, зӯроварӣ дар оила ва ғайра, ки ба оқибатҳои ногувор оварда расонидаанд. Муаллиф ба он назар аст, ки яке аз омилҳои асосии пошхӯрии оилаҳо зӯроварӣ ва хушунати оилавӣ аст. Ба худкушӣ даст задани аксари занонро низ ба фазои носолими оилаҳо рабт медиҳад. Аз ҷониби дигар, ӯ муноқишоти оилавӣ ва дигар кирдори номатлубро дар никоҳи бармаҳал ва никоҳи хешутабор мебинад. Муаллиф ба ҳайси қоршиноси соҳа мавзӯро ҳамачониба фаро гирифта, кӯшиш намудааст, ки то аҳамият, вижагӣ ва зарурати барномаи давлатиро доир ба хушунату зӯроварӣ дар оилаҳо ба хонанда фаҳмонад. Ӯ яке аз ҳадафҳои асосии барномаи давлатиро дар фаъолгардонии кӯшишҳо дар самти пешгирии зӯроварӣ дар оила, таъмини сиёсати самараноки гендерӣ, ҳимояи ҳуқуқи озодихоӣ ҳар як шахс, баланд бардоштани масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд, тарғиби ҳаёти солим, ҳимояи ҳуқуқи манфиатҳои шахсони имконияташон маҳдуд, таъмини баробарҳуқуқии занон ва амсоли ин медонад. Ҳамин тариқ муаллиф дар хотима бори дигар аз мақому манзалати занон, ки асоси оиларо ташкил медиҳанд, ёдовар гардида, баробарҳуқуқии онҳоро бо мардон таъкид мекунанд.

«Тарбияи дуруст – хушбахтии оила» [1, с. 4]. Ин нигоштаро раиси кумитаи падару модарони деҳаи Душоҳазамини ноҳияи Нуробод, Д. Ақобиров ба қалам додааст. Матлаби мазкур хурд бошад ҳам, хусусияти таҳлилий дорад ва як қазияи баҳснокро то андозае ҳаллу фасл мекунанд. Масъала ин аст, ки баъзе қоршиносону таҳлилгарон ва умуман шахрвандон муҳочирати меҳнатиро сарчашмаи бештари

мушкилоти чомеа чун худкушӣ, пошхӯрии оилаҳо, бадахлоқ шудани насли наврас унвон мекунад. Муаллифи ин матлаб бо таъба ба моддаи шаши боби дуҷоми қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» то як андоза муҳочирати меҳнатӣ ва умуман ғоиб будани падарро омили асосии бадахлоқии фарзандон намедонад. Ё аз ин модда иқтибос оварда, таъкид мекунанд, ки дар ҳама ҳолат, ҳангоми аз ҳамдигар ҷудо будани зану шавҳар, бо сабабҳои гуногун аз ҳамдигар дур будани онҳо ва ғайра волидайн баробар дар тарбияву таълими фарзандон масъул ва ухдадоранд. Муаллиф меахост тавассути нашри маҳаллӣ ба сокинони ноҳия, махсусан модарон, як навъ гушзад намояд, ки бетафовут набованд ва набудани падарро барои сабук сохтани масъулият аз дӯши худ, баҳонаи осон қарор надиханд. Баръакс дар ҳолати ғоибии падари фарзандон масъулияти худро дучанд бишуморанд ва баҳри таълиму тарбия ва ҳифзу нигоҳдории фарзандон камари ҳиммат банданд. Чунки бетарафӣ дар тарбияи фарзанд на ин ки оқибатҳои ноговор дорад, балки дар назди қонун ҷавобгарӣ низ дорад. Муаллиф дар хотима таъкид мекунад, ки ҳамчун масъул дар ҷамъамадҳои деҳа бо мардум вохӯрӣ ва қонуни мазкурро ба онҳо фаҳмондадихӣ мекунад. Ба андешаи ӯ пас аз тасвиби қонуни мазкур дар деҳа ва умуман сатҳи ноҳия дар самти таълиму тарбияи фарзандон тараққиёти ҳамаҷониба ба назар мерасад.

«Басо духтар, ки соҳибтоҷ гардад...» [3, с. 6]. Ин нигошта ба қалами С. Гулнисо тааллуқ дошта, дар саҳифаи шашуми нашри «Нури Нуробод» ба таъба расидааст. Муаллиф чанд масъаларо вобаста ба занону духтарон ва умуман мақому масъулияти модар баррасӣ кардааст. Аммо мавзӯи меҳварӣ ба таълиму тадрис фаро гирифтани занону духтарон мебошад. Муаллиф проблемаҳои иҷтимоии занон ва оқибатҳои ноговори онҳоро дар надоштани саводу маърифат мебинад. Аз ҷумла, пошхӯрии оилаҳо, кӯчагарду бераҳа шудани духтарон, машғул гаштан ба қаллобию нашъачаллобӣ, бадном гаштани зани тоҷик ва дар умум сиёҳбаҳт гардидани онҳо мебошад, ки ба ақидаи ӯ ҳамагӣ ба бесаводии онҳо рабт дорад. Падарону модароне, ки духтарони худро аз таълиму тадрис манъ мекунад, аз ҷониби муаллифи нигошта мавриди танқид қарор гирифтаанд. Ба назари муаллиф ба хондану омӯختан машғул гардидани занону духтарон, махсусан дар маҳалҳо боиси нангу ор ва шармандагӣ гардидааст. Ё чунин менигорад: «Баъзан дар деҳот хондани духтаронро ба худ ор медонанд. Онҳоро аз таълимгоҳ дур месозанду баҳри савод омӯختан имкон намедиханд». Ба ин мақсад ӯ мардонро, ки хондани духтаронро таън меҳисобанд мавриди танқид қарор медиҳад: «Танҳо дар назди шаъну шарафи бархе аз мардон тангназар хондани духтар таън асту халос». Барои истехкоми ҳуҷҷату далел масъаларо васеътар кушода, оину эътиқоди миллату маҳалро низ ба назар мегирад. Ҳамин тариқ тарзи тафаккур ва андешарониро аз якҷасамтӣ боз дошта, нигоҳи ислому Қуръонро вобаста ба ин қазия ёдовар мешавад. «Вале омӯхтани илм на дар Қуръон манъ асту на Ислому. Баръакс Ислому аз ғаҳвора то гур омӯхтани илмро дарҷ кардааст».

Дар умум метавон хулоса кард, ки нашрияҳои водии Рашт ҳадалимкон «...аз мавзӯҳои иҷтимоиву сиёсӣ, ватандӯстӣ, ҳудудиносиву ҳувияти миллӣ, мавзӯи сохтмон ва бунёдкориҳо, таҳсилу маориф, оилаву тарбияи фарзандон ва даҳҳои дигар ба таври фаровон истифода мебарад» [7, с. 116] ва масоили маҳалро мавриди инъикос ва таҳлилу баррасӣ қарор медиҳад. Аз ҷумла, масъалаи оила ва тарбияи фарзанд дар даврони Истиқлолият, бавижа пас аз эълон гардидани «Соли оила» бештар мавриди тавачҷуҳои нашрияҳои мазкур будааст. Нашрияҳо дар инъикоси масъалаи оила аз ҳамдигар фарқ мекунанд. Масалан нашрияи «Паёми Ҷиргатол» бо саҳифаҳои рубрикаҳои махсуси оила ва бо се забон ба таъби расонидани матолиби вобаста ба мавзӯ аз дигар нашрияҳо муқаддам аст. «Паёми Тоҷикобод» бештар ба масъалаҳои ҳуқуқии оила тавачҷу намудааст. Ҷанбаи ахлоқии оила ва фарзандон мавзӯи меҳварии нашрияи «Оинаи Рашт»-ро ташкил медиҳад. Дар нашрияи «Мавҷи Хингоб» нақши муассисаҳои таълимӣ дар тарбияи фарзанд бештар мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Барои нашрияи «Нури Нуробод» ба таълиму тадрис фаро гирифтани занон муҳимтар будааст. Хулоса нигоҳи нашрияҳо ба ин мушкилоти ҷомеа сатҳӣ ва яқмаром набуда, масоили мубрам дар мадди аввал қарор гирифтаанд.

Адабиёт

1. Ақобиров, Д. Тарбияи дуруст – хушбахтии оила // Нури Нуробод. – 2013. – май. – № 11–12.
2. Аҳлиддинова, Ф. Ҷомеаи солим аз оилаи солим ва насли солим ташаккул меёбад // Паёми Ҷиргатол. – 2018. – 1–15 август. – № 21–22.
3. Гулнисо, С. Басо духтар, ки соҳибтоҷ гардад // Нури Нуробод. – 2013. – март. – № 6.
4. И. С. Фарзанди бисёр роҳати ҷон нест // Паёми Тоҷикобод. – 2017. – 6 декабр. – № 23.
5. Кенчаев, С. Тарбияи ахлоқӣ дар оила // Оинаи Рашт. – 2015. – май. – № 14.
6. Комилов, К. Вижагиҳои матбуоти маҳаллӣ дар даврони истиқлол / К. Комилов. – Душанбе: Аржанг, 2019. – 328 с.
7. Қутбиддинов, А. Моҳият ва таъиноти матбуоти маҳаллӣ / А. Қутбиддинов. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 160 с.
8. Мадина, Т. Оила – шахсутуни устувори ҷомеа // Оинаи Рашт. – 2015. – май. – № 26.
9. Маҳмадов, Ф. Дар тарбияи фарзанд масъул бошем // Паёми Тоҷикобод. – 2015. – 29 октябр. – № 25.
10. Мирзоев, А. Панду андарз-беҳтарин василаи тарбияи фарзанд // Паёми Ҷиргатол. – 2013. – 5 сентябр. – № 27.
11. Муродов, М. Истиқлолият ва рушди матбуоти даврӣ / М. Муродов. – Душанбе: Аржанг, 2017. – 224 с.
12. Муродов, М., Қутбиддинов, А., Ҷумъаев, М., Исоев, Қ. Маълумотномаи матбуоти маҳаллӣ / М. Муродов, А. Қутбиддинов, М. Ҷумъаев, Қ. Исоев. – Душанбе: Аржанг, 2018. – 200 с.

13. Муродов. М. Баъзе андешаҳо доир ба вазъи имрӯзаи матбуоти маҳаллӣ ва дурнамои он // Паёмномаи фарҳанг, 2019. – №1 (45). – 86-96.

14. Тоҳирова, С. Пешгирии зӯрварӣ дар оила // Мавҷи хингоб. – 2018. – апрел. – № 4.

15. Шарифзода, Қ. Усул ва хусусиятҳои навъбандии матбуоти даврӣ / Қ. Шарифзода // Чашни фарҳундаи матбуоти тоҷик. – Душанбе: Ирфон, 2012. – С. 228-250.

16. Қононаев, С. Сарчашмаи тарбия ва марҳалаҳои он // Мавҷи хингоб. – 2018. – март. – № 3.

Исоев К.

ПРОБЛЕМЫ СЕМЬИ И ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ В ГАЗЕТАХ РАШТСКОЙ ДОЛИНЫ

В статье освещаются проблемы семьи и воспитания детей на примере публикаций местной периодической печати Раштского района Республики Таджикистан. Автор проанализировал публикации 5-ти периодических изданий Раштского района - «Паёми Чиргатол», «Паёми Тоҷикобод», «Оинаи Рашт», «Мавҷи Хингоб» и «Нури Нуробод». В статье перечислены основные рубрики газет, тематика и сущность содержания публикаций периодических изданий посвященные проблеме семьи и воспитания детей. В исследуемый период, местные издания больше фокусируются на структуре семьи, отражая тему в различных жанрах, таких как новости, статьи, интервью, а иногда в зарисовках и очерках. В публикациях материалов принимали участие все слои общества, от сотрудников изданий до отраслей культуры, образования, судебных и других секторов. В публикациях освещались все аспекты семьи и воспитания ребенка, основным проблемам было уделено основное внимание авторов.

Автор приходит к заключению, что в изучаемый период освещение местной печатью различных аспектов проблемы семьи и воспитания детей была актуальной и востребованной для читательской аудитории Раштского района.

Ключевые слова: местная печать, газета, семья, воспитание, содержание, проблематика, анализ, отражение, публикация, читатели.

Isoev Q.

THE ISSUE OF FAMILY AND EDUCATION OF CHILDREN PUBLISHED IN THE RASHT VAALLEY NEWSPAPERS

In this article are highlighted the issues of family and education of children, which are reflected in the newspapers of Rasht valley. For analysis were selected the following 5 newspapers of Rasht valley: “Payomi Jirgatal”, “Payomi Tojikobod”, “Oyinai Rasht”, “Mavji Khingob”, and “Nuri Nurobod”.

Author pays special attention to the article such: “Healthy society forms from healthy families and healthy generations”, “Family is the main and natural core of society”, “We should be responsible for education of children”, “Ethical education in the families”, “The source of education and its stages”, “True education – success of the family”, and so on.

The author emphasizes that in the period of globalization and cross-cultural influences in the rural areas of the country are observed the danger of family destruction. In the period of independence these newspapers more attended to the family issues and used for expression of them different genres such news, interview, descriptive article, essay and etc.

The main topics which are often used in these newspapers are responsibility of parents, early marriage age, marriage between relatives, family destruction, violence, education of girls and young women, teenagers and youth’s behaviors and so on.

Keywords: newspapers, family destruction, violence, responsibility, parents, marriage, period of independence, Tajikistan.

ТДУ 37точик+008+001+78точик+39точик

Чумъаев М.

ПАЖҶҶИШҶОИ СУДМАНД

(Чанд суҳан дар бораи ба маҷмӯаи илмӣ «Осор». – Душанбе:

Аржанг, 2018. – Ҷ. V. – 480 с.)

Дар тақриз роҷеъ ба ҷилди панҷуми силсиламаҷмӯаи «Осор»-и ПИТФИ, ки натиҷаи ҷустуҷӯҳои илмӣ амалии кормандони ин муассисаи илмӣ тадқиқотӣ дар соли 2018 мебошад, суҳан меравад. Ҷилди панҷуми «Осор» аз сарсухан ва шаш бахш иборат буда, дар маҷмӯъ 12 мақолаи бунёдиро дар бар мегирад. Он идомаи мантиқии ҷилдҳои қаблӣ ин силсилаасар буда, паҷӯшиши муҳимтарин масъалаҳои ҳаёти фарҳангии ҷомеа ро мегирад. Ҳар як мақола, ки дар ин ҷилди «Осор» ҷой дода шудааст, заминаи қавӣ илмӣ назариявӣ дошта, дар алоҳидагӣ як асари таҳқиқотиро ташкил медиҳад, ки ба соҳаи муайяни фарҳанг бахшида шудааст. Ба таъб расидани ҷунин асар баёнгарӣ фаъолияти илмӣ пурсамари кормандони ПИТФИ дар давоми як сол буда, барои аз ҷиҳати илмӣ баррасӣ намудани муҳимтарин масъалаҳои соҳаи фарҳанг маълумоти фаровон медиҳад. Масъалагузориҳое, ки дар таҳқиқотҳои ҷудоғонаи «Осор» ба назар мерасанд, барои дар оянда анҷом додани таҳқиқотҳои мукаммали илмӣ дар соҳаҳои мухталифи фарҳанг заминаи мусоид фароҳам меоранд.

Калидвожаҳо: осор, фарҳанг, масъала, таҳлил, баррасӣ, таҳқиқ, жастиовард, муносибат.

Фарҳанг на танҳо маънавиёт, балки рӯҳу равони ҳар халқу миллат ва ҷомеа мебошад. Ҷунон ки инсон ба ғизои маънавӣ эҳтиёҷ дорад, ҷомеаи инсонӣ низ ба фарҳанг ниёз дорад. Ҷомеаи бефарҳанг ба ҷисми бечон монанд аст. Гузаштагони мо ба ин рукни муҳими ҳаёти маънавии инсонҳо арҷ гузошта, онро ба ганҷинаи маънавии инсоният ташбеҳ додаанд. Имрӯз ба фарҳанг ҳамчун маҷмӯи дастовардҳои инсоният дар соҳаи муносибатҳои истеҳсолӣ, ҷамъиятӣ ва ахлоқӣ муносибат карда мешавад. Дар гузаштаи на чандон дур таҳқиқи баррасии бисёр соҳаҳои фарҳанги милли аз мадди назар дур монда буданд. Истиқлолияти давлатӣ барои таҳқиқи ҳамаҷонибаи соҳаҳои мухталифи фарҳанг заминаи мусоид фароҳам овард. Маҳз дар замони истиқлолияти давлатӣ барои дуруст ва мувофиқи мақсад ба роҳ мондани таҳқиқотҳои илмӣ дар соҳаҳои мухталифи фарҳанг дар сохтори Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ниҳоди махсуси илмӣ тадқиқотӣ – Паҷӯшишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (ПИТФИ) таъсис дода шуд. Аз рӯзҳои аввали таъсиси паҷӯшишгоҳ тадқиқи самтҳои муҳимтарини бунёдии соҳаи фарҳанг ва дар ин замина ба даст овардани натиҷаҳои илмӣ, ки барои пешрафти фарҳанг аҳамияти муҳим дошта, ба рушди иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ва маънавии ҷомеа мусоидат менамоянд, таҳияи тавсияҳои илмӣ барои истифодаи натиҷаҳои тадқиқоти илмӣ дар соҳаҳои фарҳангу ҳунар ва иттилоот, омӯзиш ва ҷамъбасти дастовардҳои илмӣ ҳаҷонӣ дар соҳаи фарҳанг ва иттилоот, мусоидат барои истифодаи мукаммали ин дастовардҳо аз ҷумлаи вазифаҳои оинномавии ин ниҳоди навтаъсис муқаррар гардиданд. Фаъолияти ПИТФИ сол то сол густариш ёфт:

барои таҳқиқи соҳаҳои мухталофи фарҳанги миллии мутахассисони ботачриба ҷалб шуданд, сафи кормандони соҳа аз ҳисоби ҷавонони лаёқатманд мукамал ва доираи пажӯҳишҳои илмӣ дар самтҳои афзалиятноки фарҳанги миллии васеъ гардид. Натиҷаи пажӯҳишҳои илмии кормандони пажӯҳишгоҳ дар маҷаллаи илмию таҳлилии «Паёмномаи фарҳанг» ба таъби мерасанд. Силсиламаҷмӯаҳои «Фаъолияти китобдорӣ дар Тоҷикистон», «Фарҳанги ғайримоддии халқи тоҷик», «Фарҳанги миллии дар ҷустуҷӯиҳои илмӣ» ва ғайра низ натиҷаи заҳмату пажӯҳишҳои кормандони ПИТФИ ба ҳисоб мераванд. Ҳамчунин ҳар сол аз натиҷаи тадқиқотҳои илмии кормандони пажӯҳишгоҳ чандин асару маҷмӯаҳои илмии алоҳида ба таъби мерасанд, ки ба масъалаҳои мухталофи фарҳанг баъшида шудаанд. Дар баробари ин, соли панҷум аст, ки аз тарафи ПИТФИ ҷопи силсиламаҷмӯаи илмии «Осор» ба роҳ монда шудааст, ки дар он тадқиқотҳои ходимони илмӣ ва муҳаққиқони пажӯҳишгоҳ доир ба масъалаҳои муҳими таъриху назария ва вазъи кунунии фарҳангу иттилооти ҷумҳурии ҷой дода мешаванд.

Ба наздикӣ ҷилди панҷуми силмаҷмӯаи «Осор»-и ПИТФИ ба таъби расид, ки он натиҷаи ҷустуҷӯҳои илмию амалии кормандони ин муассисаи илмию тадқиқотиро дар соли 2018 дар бар гирифта, як навъ баёнғари фаъолияти эшон дар соли сипаригардида мебошад. Ин ҷилд аз сарсухан ва шаш бахш иборат буда, дар маҷмӯи 12 мақолаи бунёдии кормандону муҳаққиқони ПИТФИ-ро дар бар мегирад.

Бахши «Фарҳангшиносӣ» фароғири мақолаи номзади илмҳои педагогӣ, дотсент, директори ПИТФИ Ш. Комилзода ва номзади илмҳои таърих, сармутахассиси Осорхонаи миллии Тоҷикистон Ф. Шарифзода «Саҳми ПИТФИ дар таҳқиқи фарҳанги миллии» мебошад. Дар он фаъолияти илмию методии ПИТФИ дар давоми бист сол мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Зимни таҳлили осори ҷопии пажӯҳишгоҳ ҷараёни татбиқи мавзӯю лоиҳаҳои илмӣ, натиҷаи тадқиқотҳои сотсиологӣ ва экспедитсияҳои илмии аз тарафи ходимони илмии ПИТФИ доиргардида мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Аз саҳми олимону кормандони ПИТФИ ва дастовардҳои муассиса дар тадқиқу баррасии масъалаҳои муҳими таърих, назария ва амалияи соҳаҳои мухталофи фарҳангу иттилоот, аз қабилҳои фарҳангшиносӣ, санъатшиносӣ, илми мусиқӣ, театршиносӣ, назария ва амалияи санъати рақс, китобшиносӣ, китобхонашиносӣ, осорхонашиносӣ, публицистикашиносӣ, омӯзишу таҳқиқи фаъолияти иҷтимоиву фарҳангӣ, мероси фарҳанги моддӣ ва ғайримоддии тоҷикон ва ғайра натиҷагирӣ қарда шудааст. Махсусиятҳои таъсису ташаккули нашрияҳои даврӣ ва силсиламаҷмӯаҳои ПИТФИ инъикос қарда шудааст. Аз таҳлилу баррасии фаъолияти 20-солаи ПИТФИ муҳаққиқон ба чунин хулоса меоянд, ки натиҷаи фаъолиятҳои илмиву тадқиқотии ПИТФИ масъалаҳои муҳими фарҳанги моддӣву ғайримоддии халқи тоҷикро дар бар гирифта, барои баланд бардоштани сатҳи фарҳанги ҷомеа, ҳудодоҳии миллии, ҳифзу эҳёи суннатҳои миллии, расму оинҳои мардумӣ ва ғайра мусоидат менамояд. Ҳамчунин натиҷаи тадқиқоти кормандони ПИТФИ-ро ҳангоми таҳияи санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ, пешниҳодҳо, нақшаҳои дурнамо, консепсияву номинатсияҳо ва барномаҳои рушди соҳаҳои мухталофи фарҳангу ҳунар, тарбияи кадрҳои илмӣ соҳа истифода бурдан мумкин аст.

Бахши «Санъатшиносӣ» мақолаи номзади илмҳои таърих, муовини директори ПИТФИ оид ба илм Абӯбакр Зубайдовро дар бар мегирад, ки «Нақши Сайидои Насафӣ дар тавсифи хунармандӣ ва рушди мусиқии тоҷик» унвон дорад. Муаллиф таъкид медорад, ки дар баробари тавсифи хунармандӣ Сайидои Насафӣ дар пешрафти санъати мусиқии тоҷик саҳм гузоштааст. Ӯ дар истинод ба баъзе сарчашмаҳо ва аз рӯи он ки дар ашъори Сайидо истилоҳоти соҳаи мусиқиву номи бисёр созо бамавқеъ ва мувофиқи мазмун ба кор бурда шудаанд, ба хулосае меояд, ки Сайидо дар баробари шоир будан аз илми мусиқӣ низ бохабар будааст. Ҳамчунин ғазалу мухаммасоти шоир дар баробари маъноҳои баланди иҷтимоӣ оҳанги хос дошта, дар пешрафти санъати мусиқии халқи тоҷик нақши назаррас бозидаанд. Аз ҳамин сабаб як силсила ғазалҳои шоир ба сифати матни мусиқӣҳои шашмақом интихоб гардидаву аз тарафи сарояндагонӣ маъруфи ин шохасари мусиқии классикӣ суруда мешаванд. Дар баробари ин, бисёр сарояндаҳои сурудҳои халқӣ ба ашъори Сайидо оҳанг бастаанд, ки оҳанги ин сурудҳо марғубу дилписанд ва рӯҳнавоз буда, писанди мардум гардидаанд. Сабаби равону салис ва ба навои мусиқӣ мувофиқ будани бисёр ғазалу мухаммасоти Сайидо низ ба донандаи илми мусиқӣ будани ӯ нисбат дода мешавад.

Истифодаи имконоти инноватсионӣ дар фаъолияти китобхонаҳои Тоҷикистон ва масъалаҳои марбут ба он дар мақолаи «Таҳқиқи фаъолияти инноватсионӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон» мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудааст. Мақолаи мазкур ба қалами муҳаққиқи варзидаи соҳаи библиография ва китобхонашиносӣ, номзади илмҳои таърих Қурбоналӣ Бӯризода тааллуқ дошта дар бахши «Китобхонашиносӣ»-и «Осор» ҷой дорад. Дар мақола таъкид карда мешавад, ки олимону мутахассисони соҳа ва унвонҷӯени ҷавон ба таҳқиқи истифодаи воситаҳои инноватсионӣ дар китобхонаҳои Тоҷикистон машғул буда, дар самтҳои истифодаи навгонҳои муосир дар фаъолияти китобхонаҳо, дуруст ба роҳ мондани менеҷмент ва маркетинги соҳавӣ, равандҳои инноватсионӣ дар рақамӣ гардонидани маҳсулоти ҷопӣ, бунёди пойгоҳҳои маҷозиву электронӣ дар китобхонаҳо, баланд бардоштани сатҳи касбияти кормандон, ташаккули ҷаҳонбинии инноватсионии мутахассисони ҷавон, ҷорӣ намудан ва истифода бурдани барномаҳои соҳавӣ дар китобхонаҳо ва ғайра тадқиқотҳои ҷолиб анҷом дода шудааст. Дар ин замина ба бунёди захираҳои иттилоотии рақамӣ ва ташкили сомонаҳои интернетӣ дар китобхонаҳо, дуруст ба роҳ мондани фаъолияти бойгонии китобхонаҳо ва роҳҳои дастрасӣ ба онҳо, мушкилоту дастовардҳо дар ҷорӣ намудани имконоти инноватсионӣ дар китобхонаҳо тавачҷуҳ зоҳир гардидааст. Аз тарафи муаллиф мушкилоте, ки барои ба таври густурда ба роҳ мондани воситаҳои инноватсионӣ дар китобхонаҳо монеа ба вучуд меоранд, номбар гардида, пайдо кардани роҳи ҳал ва бартараф намудан ин мушкилот тақозо мешавад. Барои ба таври густурда ба роҳ мондани воситаҳои инноватсионӣ ва истифодаи имконоти инноватсия дар фаъолияти китобхонаҳо ташкили «Ассотсиатсияи китобдорони ҷумҳурӣ» ба мақсад мувофиқ доништа мешавад.

Дар бахши «Публисистикаишиносӣ»-и «Осор» се мақолаи илмӣ ҷой дода шудааст. Мақолаи нахустини ин бахш – «“Овози тоҷик” ва фаъолияти он дар ду соли аввал» ба қалами муҳаққиқ Мурод Муродов тааллуқ дорад. Дар он заминаҳои пайдоиш ва ташаккули рӯзномаи «Овози

точик», нахустшумора ва шамораҳои ду соли аввали нашрия мавриди таҳқиқ қарор дода шудаанд. Муаллиф ба вазъи ташкилӣ ва хусусиятҳои шакливу мундариҷавии «Овози тоҷик», нақши аксу тасвирҳо дар пурра намудани маводи рӯзнома, нақши рӯзнома дар муаррифии ашхоси барӯманд, роҳҳои иртиботи нашрия ба хонандагон, мавқеи эълону реклама дар нашрия, муваффақият ва мушкилоти он, муаллифони фаъоли нашрия, иқдомҳои нахустмуҳаррир барои ҷолибу хонданбоб баромадани матолиби нашрия тавачҷуҳ зоҳир намудааст. Нигоранда дар натиҷаи таҳлили заминаҳои таъсис ва вазъи рӯзномаи «Овози тоҷик» ба хулоса меояд, ки дар солҳои аввали фаъолият ин нашрия аз имтиҳон сарбаландона баромад ва барои ташаккули мактаби бузури эҷодӣ ва низоми нави матбуоти миллии тоҷик мусоидат намуд. Омӯхтани вижагиҳои хоси мактаби эҷодии «Овози тоҷик» ва сабақҳои он дар пешрафти журналистикаи муосири тоҷик ва тарбияи журналистони касбӣ аҳаммияти калон дорад.

Мақолаи дигари баҳши «Публистистикашиносӣ» бо унвони «Ойнаи маҳал» ба таърифи расида, дар он роҷеъ ба нашрияҳои маҳаллии якҷанд шаҳру ноҳияи вилояти Суғд – «Паёми Спитамен»-и ноҳияи Спитамен, «Паёми Истаравшан»-и шаҳри Истаравшан, «Хучанд»-и ноҳияи Бобочон Ғафуров, «Иқбол»-и ноҳияи Ҷаббор Расулов, «Машғал»-и ноҳияи Мастҷоҳ, «Зарбдор»-и ноҳияи Зафаробод, «Чашмаи Шаҳристон»-и ноҳияи Шаҳристон, «Соҳил»-и шаҳри Гулистон ва «Паёми Бӯстон»-и шаҳри Бӯстон сухан меравад. Баъди баррасии заминаҳои пайдоиши матбуоти маҳаллӣ, муаллиф ба таври мухтасар дар бораи таърихи пайдоиш ва роҳи тайкардаи ҳар як нашрия маълумот медиҳад. Зимни таҳлили натиҷаҳои пурсиши сотсиологӣ, ки бо сармуҳаррирон ва кормандони нашрияҳо анҷом дода шудааст, вазъи кунунӣ ва дурнамои нашрияҳо, ҳамчунин таносуби адади наشري онҳо дар муқоиса бо аҳолии шаҳру ноҳияҳо муайян карда шудааст. Дар охир муаллиф ба хулосае омадааст, ки бо вучуди мушкилоти ҷойдошта нақши нашрияҳои маҳаллӣ дар инъикоси проблемаҳои муҳими ҳаёти ҷомеа ва нишон додани роҳи ҳалли онҳо калон мебошад. Кормандони эҷодиву техникаи нашрияҳо кӯшиш ба харҷ медиҳанд, то нашрияҳо ҳамқадами замон бошанд ва вобаста ба имконият талаботи хонандагонро қонеъ гардонанд, проблемаву мушкилоти ҳаётро инъикос намуда, роҳи ҳалли онҳоро нишон диҳанд ва дар таъмини зиндагии шоистаи мардум саҳм гузоранд.

Масъалаҳои ташаккули донишҳои назарӣ доир ба сотсиологияи журналистика мавзӯи баҳси мақолаи сеюми ин баҳши «Осор» мебошад. Он «Аз таърихи ташаккули асосҳои назарӣ доир ба сотсиологияи журналистика» ном дошта, аз тарафи доктори илмҳои филология Мурод Муродов ва муҳаққиқи ҷавон Рухшона Муродова таълиф ёфтааст. Муаллифон кӯшиш намудаанд, ки дар заминаи адабиёти илмии соҳаҳои сотсиология ва журналистика омилҳои зуҳури муносибатҳои сотсиологиро дар марҳилаҳои мухталифи ташаккули ҳаёти иҷтимоӣ муайян намуда, заминаҳои илмӣ ва зарурати пайдоиши донишҳои сотсиологиро дар журналистика нишон диҳанд. Таъкид карда мешавад, ки ташаккули сотсиологияи журналистика ҳам ба сотсиологияи умумӣ ва ҳам ба вусъат пайдо кардани иртиботи оммавӣ алоқаманд мебошад. Ҳамчун назарияи махсус ташаккул ёфтани назарияи сотсиологияи журналистика аз ҷузъи таркибии сотсиологияи журналистика будани он дарак медиҳад. Дар назарияи сотсиологияи журналистика муносибат сот-

сиологӣ, аммо объекти омӯзиш журналистика аст. Аз ин рӯ, дар муносибати сотсиологӣ ба расонаҳои хабарӣ ҳам маърифати сотсиологӣ ва ҳам маърифати журналистӣ зарур аст.

Дар баҳши «Мероси фарҳангӣ»-и асар 4 мақола ҷой дода шудааст. Таҳқиқоти нахустини ин баҳш «Одобу русум ва оинҳои тоисломии ҷойҳои муқаддаси Тоҷикистон» ном дошта, ба қалами доктори илмҳои таърих, ходими пешбари илмии ПИТФИ Ҳамза Камол мансуб аст. Муҳаққиқ дар натиҷаи омӯзиши сарчашмаҳо ва муносибати мардум ба маконҳои муқаддас ба хулоса меояд, ки чунин маконҳо як навъ баёнгари эътиқоди инсон ба зиндагии пас аз марг мебошад. Муносибат ба мазору маконҳои муқаддас аз анъанаву маросимҳои тоисломии мардуми мо сарчашма мегиранд. Чунин анъанаву маросимҳо дар муддати таърих тағйири шакл намуда, бо дини Ислом мутобиқ шудаанд ва дар байни мардум боқӣ мондаанд. Ба ақидаи муаллиф решаҳои иҷтимоиву фарҳангии ин анъанаву маросимҳо чунон амиқ будааст, ки «*Ислом, барои он ки гузариши ёбад, маҷбур шуд, бо мавҷудияти онҳо созиш кунад*». Бисёр мазорҳое, ки имрӯз мавриди парастии қарор доранд, қабл аз зуҳури Ислом низ мавҷуд буданду аз тарафи пайравони дини зардуштӣ парастида мешуданд. Дар натиҷаи омӯзиши сарчашмаҳои таърихӣ муаллиф ба чунин натиҷа расидааст, ки шуълавар кардани оташ ё равшан кардани чароғ дар оромгоҳи шахси фавтида, мавҷудияти чароғхонаҳо дар мазорҳо аз дини зардуштӣ сарчашма гирифта, хотироте аз оташкадаҳои пешазисломӣ мебошанд. Мавҷуд будани шохҳои чанбарии бузи кӯҳӣ ва чамчамаи бузи кӯҳиву гӯсфанд дар маконҳои муқаддаси Тоҷикистон ба тасвирҳои рамзии бузи шоххояш печ дар печ, ки дар парастии замони мезолит ва энеолит ба назар мерасид, иртибот дорад. Гузоштани ҷӯбе аз шохи бед ё сафедор дар болои мазорҳо ва бар сари он ҳамоил кардани қабзаи мӯйӣ асп ё куттос, панҷаи филизӣ ва ҷӯбӣ, ки дар якҷоягӣ «туғу байроқ» номида мешаванд, дар замонҳои пеш аз Ислом нақши муҳофизи маконҳои муқаддасро мебозиданд, ки имрӯз низ ҳамин вазифаро иҷро мекунанд. Мувофиқи маълумоти сарчашмаҳои хаттӣ ҳатто ҳилоле, ки дар болои масҷидҳо ба назар мерасад, ба Ислом ягон иртиботе надорад. Чунин ҳилоли нукрагин қабл аз Ислом дар манори маъбади Шиз, ки парастии ғоҳи асосии Сосониҳои форс ба ҳисоб мерафт, насб гардида буд. Дар баробари ин, дигар эътиқоду анъанаво, ки имрӯз мавҷуданду бо маросимҳои динӣ омехта шудаанд, аз ҷумла парастии чашмасорон, шаҳобсангҳо, дарахтону кӯҳҳо, ғорҳо ва ғайра аз эътиқодҳои қадимии инсонҳо сарчашма мегиранд.

Мақолаи дуюми баҳши «Мероси фарҳангӣ» ба таҳқиқи наврӯзшиносӣ дар Тоҷикистон бахшида мешавад. Он «Аз таърихи наврӯзшиносӣ дар Тоҷикистон» унвон дошта, аз тарафи номзади илмҳои филология, муовини директори ПИТФИ оид ба корҳои илмию методӣ Дилшод Раҳимов таълиф гардидааст. Дар мақола ба таври фишурда дар бораи таърихи наврӯзшиносӣ аз замонҳои қадим то давраи истиқлолият маълумот дода мешавад. Дар мақола ба сарчашмаҳои муътамади илмию таърихӣ таъкиқ карда шудааст. Зимни таснифи рисолаву мақолаҳои илмию оммавӣ, маҷмӯаҳои фолклорӣ ва мақолаҳои матбуотӣ муаллиф чунин натиҷагирӣ менамояд, ки дар замони истиқлолияти давлатии Тоҷикистон огоҳии мардум аз ҷашни Наврӯз хелу афзудаасту имрӯз мардуми Тоҷикистон наврӯзро як ҷузъи ҳуввияти миллии худ меҳисобанд.

Тадқиқоти илмӣ сеюми ин бахш – «Намад ва намадмоли дар мано-тиқи кишвар» ба нозуқиҳои хунари намадмоли дар минтақаҳои мухталифи Тоҷикистон бахшида шудааст. Он аз тарафи мудир бахши фарҳанги ғайримоддӣ Маркази мероси фарҳангии тоҷикони ПИТФИ Зафар Холмуродов таълиф гардида, доир ба ин хунари мардумӣ маълумоти этнографӣ медиҳад. Таъкид карда мешавад, ки намад аз пашми чорвои хурд истеҳсол шуда, истифодаи он дар фасли зимистон ба саломатии инсон муфид мебошад. Хунари намадмоли бештар дар минтақаҳои кӯхистон роиҷ буда, усули намадмоли ва нақшу гулпартоӣ ба намад дар ҳар минтақа фарқ мекунад. Ороиш ва гулҳои дар намадҳо тасвиршуда мухталиф буда, ба завқу тахайюли хунармандон вобаста мебошад. Чунин ороишот бештар ба табиат, тасаввуроту ҷаҳонбинии хунармандон ва арзишҳои иҷтимоии онҳо алоқаманд буда, рамзҳои ҳаётиро таҷассум менамоянд. Зимни муқоисаи хунари намадмолон муаллиф ба чунин хулоса меояд, ки намадҳои замонавии имрӯза аз намадҳои қадимӣ фарқи калон доранд. Дар тайёр кардани ин намадҳо технологияи нав ва рангҳои мухталифи химиявӣ истифода мешаванд. Ҳамчунин дар ороиши намадҳо низ унсурҳои нав ба назар мерасанд.

Мақолаи чоруми ин бахш зерини «Таҳлили истилоҳоти сечузбаи фарҳанги ғайримоддӣ» ба таърифи расида, ба қалами ходими калони илмӣ Маркази мероси фарҳангии тоҷикони ПИТФИ Гулзира Каримова тааллуқ дорад. Муаллиф вожаҳои мураккабро, ки аз се ҷузъ иборатанду ҳамчун истилоҳ дар соҳаи фарҳанги ғайримоддӣ ба кор бурда мешаванд, мавриди таҳлил қарор дода, бо мисолҳои зиёд собит менамояд, ки дар забони тоҷикӣ калимаҳои мураккаби сечузба зиёд ба назар мерасанд ва дар замони имрӯза низ вобаста ба фаъолиятҳои мухталиф вожаҳои мураккаби сечузба сохта шуда ба таркиби луғавии забон ворид мегарданд, ки аз ин ҳисоб таркиби луғавии забони тоҷикӣ ғани мегардад. Ӯ зимни таҳлил ба чунин натиҷа мерасад, ки дар соҳаи фарҳанги ғайримоддӣ низ калимаҳои сечузба ҳамчун истилоҳ зиёд мебошанд.

Дар бахши «Фарҳанг ва адаб»-и «Осор» ду мақола ҷой дода шудааст. Мақолаи аввал «Меъёрҳои шинохти рубоӣ асили Хайём» ном дошта, маҳсули ҳомаи доктори илмҳои филология, профессор, узви вобастаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон Мирзо Муллоаҳмад мебошад. Чунон ки маълум аст, ба Умари Хайём рубоӣ зиёд нисбат дода мешаванд, ки ағлаби онҳо дар маҷмӯаҳои ашъори шоирони дигари адабиёти классикии тоҷику форс низ ба назар мерасанд. Аз ин рӯ, муҳаққиқон бар он ақидаанд, ки аксари рубоӣҳо, ки ба Хайём нисбат дода мешаванд, маҳсули эҷоди ӯ нестанд. Дар бораи меъёрҳои шинохти рубоӣи Хайём муҳаққиқони зиёд, аз ҷумла муҳаққиқи рус В. Жуковский, донишманди даниягӣ Артур Кристенсен, ховаршиносони англис Денис Росс, олмониҳо Ф. Розен, Г. Ремпис, маҷорӣ Б. Силлик, донишманди ҳинд Свами Говинда Тиртха, муҳаққиқони эронӣ Содик Ҳидоят, Муҳаммадали Фурӯғӣ, Қосим Ғанӣ ва дигарон андеша ронда, барои шинохти онҳо меъёрҳои мухталифро пешниҳод намудаанд. Муаллиф ҳангоми баррасии андешаҳои олимону донишмандон ва шарҳиносии маъруфи Аврупо, ки дар мавриди меъёрҳои шинохти рубоӣи Умари Хайём баён гардидаанд, ба чунин хулоса меояд, ки бо вучуди пешниҳоди меъёрҳои зиёд дар шинохти рубоӣи шоир, аз қабил қадимӣ будани сарчашмаҳо, нусхаҳои муътамади маъхазҳои рубоӣ, ифодаи мазмунҳои фалсафӣ иҷтимоӣ, баёни озо-

дандешихо, ҳақиқатҷӯӣ, сабки содаву беориш, кутоҳбаёнӣ камсуханӣ ё баёнӣ маъноҳои васеъ дар суханҳои кутоҳ, дурӣ аз мучаррадбаёнӣ маҷоз ва ғайра то пайдо гардидани нусхаҳои аслии рубоӣҳои Хайём ҳаргиз дар мавриди комилан асил будани рубоӣҳои интиҳобгардида даъво кардан дуруст нест.

Тадқиқоти дигари ин бахш ба нақши афкори илмию ахлоқии олим ва мутафаккири охири асри XII ва аввали асри XIII Фаҳруддини Розӣ дар тарбияи инсонӣ комил бахшида шуда, аз тарафи ходими калони илмӣ шуъбаи муассисаҳои таълимии ПИТФИ Сирочиддин Пиров таълиф гардидааст. Тадқиқоти илмӣ ниҳоят мукамал буда, «Научно-этические и педагогические взгляды Фаҳрудина Рази в формировании и воспитании совершенного человека» («Афкори илмию ахлоқӣ ва педагогии Фаҳрудини Розӣ дар ташаккул ва тарбияи инсонӣ комил») унвон дорад. Муаллиф ба масъалаҳои омӯзиши илму дониш ва кадрӣ манзалаҷ ва манфиати он, инсонӣ комил, тарбияи парҳезгорӣ, сабру таҳаммул, одоби сухан, ниятҳои нек, бухлу ҳасад, ҳашму ғзаб, сеҳру ҷоду, ришвахорӣ, васвасаҳои шайтонӣ, некиву нақӯкорӣ дар осори Фаҳрудини Розӣ таваҷҷуҳ зоҳир намуда, дар зимни ин ба ҳулоса меояд, ки мутафаккир ба даст овардани илму донишро дар тарбияи инсонӣ комил аз беҳтарин сифатҳои меҳисобад. Истифодаи афкори тарбиявии Фаҳрудини Розӣ имрӯз низ барои беҳтар гардидани ахлоқу маънавияти хонандагон мусоидат менамояд.

Умуман, ҷилди панҷуми «Осор»-и ПИТФИ идомаи мантиқии ҷилдҳои қаблӣ ин силсилаасар буда, баррасии муҳимтарин масъалаҳои ҳаёти фарҳангии ҷомеара дар бар мегирад. Албатта, таҳлилу баррасии масъалаҳои тадқиқшаванда дар асар яксон набуда, сатҳи пажӯҳиш, пешниҳоди роҳҳои ҳалли проблемаҳо, собит намудани фикру ақидаи худ ҳангоми баррасии масъалаҳои тадқиқшаванда, натиҷагириву ҳулосаҳо ба сатҳи маърифату ҷаҳонбинӣ илмӣ ва дарки масъулияти муаллифон вобаста мебошад. Бо вучуди ин метавон гуфт, ки ҳар як мақолае, ки дар «Осор» ҷой дода шудааст, дорои заминаи қавӣ илмию назариявӣ ва методҳои гуногуни тадқиқоти илмӣ буда, дар алоҳидагӣ як асари пурраи тадқиқотиро ташкил медиҳад, ки ба соҳаи муайяни фарҳанг бахшида шудааст. Ба таърифи расидани ҷунин асар аз ҷанд ҷиҳат муҳим мебошад:

1. Баёнги фаъолияти илмӣ пурсамари кормандони ПИТФИ дар давоми соли сипаришуда мебошад;

2. Барои аз ҷиҳати илмӣ баррасӣ намудани муҳимтарин масъалаҳои соҳаи фарҳанг имконият ба вучуд оварда мешавад;

3. Масъалагузориҳое, ки тадқиқотҳои ҷудоғонаи ин асар ба назар мерасанд, барои дар оянда анҷом додани тадқиқотҳои мукамали илмӣ дар соҳаҳои мухталифи фарҳанг заминаи мусоид фароҳам меоранд;

4. Дастрас намудани маводи назарӣ илмиро осон менамояд;

5. Барои фароҳам омадани мубодилаи афкори илмӣ заминаи мусоид гузошта мешавад;

6. Барои анҷом додани тадқиқотҳои арзишманди илмӣ дар соҳаи фарҳанг иттилоот ва аз ҷиҳати назарӣ ҳаллу фасл намудани муҳимтарин масъалаҳои соҳа мусоидат менамояд;

Дар маҷмӯъ ҷилди панҷуми «Осор» як асари мукамали тадқиқотиро дар соҳаҳои мухталифи фарҳанг дар бар гирифта, аз фаъолияти пурсамари илмӣ олимону кормандони ПИТФИ дар давоми як сол натиҷагирӣ менамояд.

МУАЛЛИФОН:

Броимшоева М., номзади илми филология, ходими калони илмии Институти илмҳои гуманитарии ба номи Б. Искандарови АИ ҶТ.

Буриева М., Магистранти соли таҳсили дуоми донишгоҳи славянии Россия-Тоҷикистон.

Буризода Қ. Б., номзади илмҳои таърих, директори Хонаи китоби Тоҷикистон.

Зубайдов А., номзади илмҳои таърих, муовини директори ПИТФИ оид ба илм.

Исоев Қ., ходими илмии ПИТФИ.

Комилзода Ш., директори ПИТФИ, номзади илмҳои педагогӣ, дотсент.

Комилов М., аспиранти Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А. Дониши АИ ҶТ.

Кузичкина Г. А., номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти Донишкадаи давлатии фарҳанги Самара.

Кутбиддинов А., номзади илмҳои филологӣ, дотсент, ходими пешбари илми ПИТФИ.

Мазурицкий А. М., доктори илмҳои педагогӣ, профессори Донишгоҳи давлатии лингвистикии Москва.

Муродов М. Б., доктори илмҳои филологӣ, профессор, мудири шуъбаи ахбори омма ва таъбу нашри ПИТФИ.

Ниезова М., ходими хурди илмии шуъбаи фолклори Институти забон ва адабиёти ба номи Абӯабдулло Рӯдакии АИ ҶТ.

Пиров С. номзади илмҳои педагогӣ, ходими калони илмии шуъбаи муассисаҳои таълимии ПИТФИ.

Чумъаев М.О. номзади илмҳои филология, ходими пешбари илмии ПИТФИ.

АВТОРЫ:

Броимшоева М., кандидат филологических наук, старший научный сотрудник отдела памирских языков Института гуманитарных наук им. Баходур Искандарова АН РТ.

Буриева М., Магистрантка второго года обучения Российско-Таджикский (Славянский) университет.

Буризода К.Б., кандидат исторических наук, директор Дома книги Таджикистана.

Джумаев М.О., кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник НИИКИ.

Зубайдов А., кандидат исторических наук, заместителя директора НИИКИ по науке.

Исоев К., научный сотрудник НИИКИ.

Комилзода Ш. директор НИИКИ, кандидат педагогических наук, доцент.

Комилов М., аспирант Института истории, археологии и этнографии им. А. Дониша АН РТ.

Кузичкина Г. А., кандидат педагогических наук, доцент Самарский государственный институт культуры.

Кутбиддинов А., кандидат филологических наук, ведущий научный сотрудник НИИКИ.

Мазурицкий А. М., доктор педагогических наук, профессор, Московский государственный лингвистический университет.

Муродов М., доктор филологических наук, профессор, зав. отделом СМИ и издательского дела НИИКИ.

Ниязова М., младший научный сотрудник отдела фольклора Института языка и литературы им. Абуабдулло Рудаки АН РТ.

Пиров С., кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник научно-методического отдела НИИКИ.

AUTHORS:

Broimshoeva M., Candidate of philological sciences, Senior researcher of the Department of Pamir Languages, Institute of Humanities named after Bahodur Iskandarov, AS RT.

Burieva M., MA student of second year of the Russian-Tajik Slavonic University.

Burizoda K., Candidate in historical sciences, Associate Professor. Director of the Book Chamber of Tajikistan.

Zubaydov A. Candidate in historical sciences, Deputy Director of the RICI.

Isoev Q., Senior researcher of the of the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Jumaev M., Candidate in philological sciences, leading scientific worker at the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Kuzichkina G., Candidate in pedagogical sciences, Associate Professor, Document and Bibliographic Studies of the Samara State Institute of Culture.

Qutbiddinov A., Candidate in philological sciences, Leading scientific worker at the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Komilov M., Aspirant of the Institute of History, Archeology and Ethnography named after A. Donish, AS RT.

Komilzoda Sh., Candidate in pedagogical sciences, Director of the Research Institute of Culture and Information.

Mazuritsky A., Doctor in pedagogical sciences, Professor, Moscow State Linguistic University.

Murodov M., Doctor of philological sciences, Head of the Department of Mass Media and Publishing issues of the RICI.

Niyazova M., Researcher at the Department of Folklore, of the Rudaki Institute of Language and Literature of the Academy of Sciences of Tajikistan.

Pirov S., Senior researcher of the Scientific and methodical Department of the RICI.

Toirova T., applicant.

МУНДАРИЧА

Фарҳангшиносӣ

Комилзода Ш., Исоев Қ. Рисолати ваҳдатофарии фарҳанг дар андешаҳои Пешвои миллат	5
Пиров С. Ислом ва ифротгарой.....	13
Буриева М. Анъанаҳои фарҳангиву иҷтимоӣ ва услуби миллии гузаронидани гуфтушунидҳои Чин.....	18

Мероси фарҳангӣ

Тоирова Т. Анвои гулдӯзии тоҷикон.....	23
Ниёзова М. Бозтоби касбу хунароҳои мардумӣ дар рӯбоёти халқии тоҷикӣ.....	29
Броимшоева М. Лексикаи кулолӣ дар забонҳои шугнонӣ ва рӯшонӣ.....	37

Фаъолияти иҷтимоиву фарҳангӣ

Мазуритский А., Кузичкина Г. Китобхонаи муосир ва талаби замон.....	42
Буризода Қ. Тарғиби фаъолияти ноширӣ дар озмуни байналмилалӣ “санъати китоб”.....	54
Комилов М. Таъмини китобхонаҳои тоҷикистон бо технологияи муосири иттилоотӣ коммуникатсионӣ.....	62

Санъатшиносӣ

Зубайдов А. Бузургтарин хунёгари замони Сосониён.....	74

ВАО ва таъбу нашр

Муродов М. Б. Чанбаҳои мавзӯиву проблемавӣ таҳқиқи ВАО.....	86
Кутбиддинов А. Нақши идеологии нашрияҳои маҳаллӣ.....	93
Исоев Қ. Масъалаи оила ва тарбияи фарзанд дар нашрияҳои водии Рашт.....	99

Танқид ва китобиёт

Чумъаев М. Пажӯҳишҳои судманд.....	114
Муаллифон	121

СОДЕРЖАНИЕ

Культурология

Комилзода Ш., Исоев Қ. Миссия единство культуры в концепции Лидера нации.....	5
Пиров С. Ислам и экстремизм.....	13
Буриева М. Социокультурные традиции и национальный стиль ведения переговоров Китая.....	18

Культурное наследие

Тоирова Т. Виды таджикской вышивки.....	23
Ниёзова М. Отражение народных ремёсел в таджикских народных четверостишиях.....	29
Броимшоева М. Лексика гончарства в шугнаном и рушанском языках.....	37

Социально-культурная деятельность

Мазурицкий А., Кузичкина Г. Современная библиотека и вызовы времени.....	42
Буризода К. Пропаганда издательской деятельности в международном конкурсе «Искусство книги».....	54
Комилов М. Обеспечение библиотек Таджикистана современными информационно-коммуникационными технологиями.....	62

Искусствоведение

Зубайдов А. Великий музыкант эпохи Сасанидов.....	74

СМИ и издательское дело

Муродов М. Проблемно-тематические аспекты исследования СМИ...86	
Кудбудинов А. Идеологическая сущность местной печати.....	93
Исоев К. Проблемы семьи и воспитания детей в газетах Раштской долины.....	99

Критика и библиография

Чумъев М. Полезное исследование.....	114
Авторы	121

CONTENTS

Cultural studies

Komilzoda Sh., Isoev Q. Mission unity creation of culture in the thoughts of the leader of the nation.....	5
Pirov S. Islam and extremism.....	13
Burieva M. Socio-cultural traditions and national style of china.....	18

Cultural heritage

Toirova T. Types of national embroidery.....	23
Niyazova M. Reflaction of folkcrafts in the tajik folk quatrains.....	29
Broimshoeva M. Pottery vocabulary of shughn i and rushani languages.....	37

Social and cultural activities

Mazuritsky A., Kuzichkina G. Modern libraries and the challenges.....	42
Burizoda K. Propaaganda of publishing activities in the international competition "Book Art".....	54
Komilov M. Supplying the libraries of tajikistan with modern information and communication technologies.....	62

Art studies

Zubaidov A. A great musician of sasanids epoch	74

Mass Media and publishing issues

Murodov M. B. The topical aspect of media studies.....	86
Qutbiddinov A. The ideologycal principle of the local press.....	93
Isoev Q. The issue of family and education of children published in the rasht vaalley newspapers.....	99

Review and critiques

Jumaev M. Useful research.....	114
Authors	121

Ба таваччуи муаллифон

Дар маҷаллаи «Паёмномаи фарҳанг», асосан, мақолаҳои фарогирандаи таҳқиқотҳои илмӣ оид ба соҳаҳои фарҳанг, санъат, китобдорӣ, ахбори омма ва таъбу нашр, хунаҳои мардумӣ ва ғайра, ки дар худ навгонӣ доранд, ҷоп карда мешаванд.

Ҳангоми ирсали мақолаҳо муаллифон бояд қоидаҳои зеринро қайд намоянд:

1. Ҳаҷми мақола якҷоя бо расм, ҷадвал, диаграмма, графика ва матни аноатсия бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ набояд аз 10 саҳифаи ҷопи компютери зиёд бошад;

2. Мақола бояд дар системаи Microsoft Word тайёр карда шавад. Дар баробари нусхаи ҷопии мақола бо файли зарурӣ, нусхаи электроники он низ пешниҳод карда мешавад. Дастнавис бояд дар компютер (тариқи Times New Roman Tj) бо риояи ҳарфҳои андозаи 14, формати А 4, фосилаи байни сатрҳо 1,5 см., ҳошияҳо: боло - 3 см., поён -2,5 см., ҷап – 3 см., рост- 2 см; дар як саҳифа 30 сатр ва дар як сатр 60 аломат ҳуруфчинӣ шуда бошад. Ҳамаи саҳифаҳо бояд рақамгузорӣ карда шаванд;

3. Ҷадвалҳои ба мақола алоқаманд, бояд дар матн бо рақамҳои лотинӣ зикр шаванд, номи ҷадвал баъд аз рақами гузошта оварда шавад;

4. Дар тарафи ростии болои саҳифаи якуми мақола соҳаи илме, ки дар он мақола нашон дода мешавад, як сатр поён дар қисми ҷапи саҳифа ТДУ, дар сатри дигар насаб ва номи муаллиф бо зикри номи муассисаи пажӯҳишӣ ва ё таълимӣ, суроға e-mail ва рақами телефонҳо ва пас аз он дар маркази саҳифа унвони мақола ҷой дода мешавад. Баъд аз як фосила фишурдаи мақола бо забони асл ва калидвожаҳо, баъдан матни пурра, адабиёт ва пасон фишурдаҳо бо забонҳои русӣ (агар мақола русӣ бошад, ба забони тоҷикӣ) ва англисӣ бо калидвожаҳо (8-10 калима) оварда мешавад;

5. Рӯйхати адабиёт баъд аз матни мақола бо тартиби умумӣ зикр мешавад. Он бояд на камтар аз 6-8 номгӯи адабиёти асосиро дар бар гирад. Қоидаи тартиб додани рӯйхати адабиёт дар шакли насабу номи муаллиф, унвони асар, маҳалли нашр, нашриёт, соли нашр, ҷилд ва ё шумора, теъдоди умумии саҳифаҳо ва ё саҳифаҳои мақола бояд риоя шавад. Иқтибосҳо дар матн бо ишораи қафсайни росткунча ба таври мисол [1] [1, 3] нишон дода шаванд. Пеш аз маҳалли нашр аломати нуқта тире (. –), байни маҳалли нашр ва нашриёт аломати баён (:), пеш аз соли нашр вергул (.) ва пеш аз саҳифаи умумӣ (. –) гузошта мешавад. Иқтибос аз қорҳои интишорнаёфта иҷозат дода намешавад.

6. Мақолаҳои илмие, ки ба идораи нашрия ворид мешаванд, бояд ҳулосаи қоршиносон ва ё тақризи мутахассисони соҳаро доир ба зарурати нашри он дошта бошанд;

7. Ҳайати таҳририя ҳуқуқ дорад, ки матни мақолаҳои илмиро таҳрир ва ихтисор кунад ва ё онро дар бойгонии худ нигоҳ дорад. Дар ҳолати ба муаллиф баргардонидани мақола барои тақмил таърихи қабули он ва рӯзи пешниҳоди матни ниҳоии мақола муайян мегардад. Мақолаҳои, ки ба талаботи зикршуда мувофиқ нестанд, ҳайати таҳририя наменпазирада;

8. Дар мавриди аз ҷониби ҳайати таҳририя ба муаллиф баргардонидани мақола, танҳо як нусхаи он дода шуда, нашрия зарур намендонад, ки доир ба сабабҳои баргардонидани он бо муаллиф баҳс намояд. Матни мақолаи фиристонидашуда бояд ислоҳи ниҳой дошта, қайдҳои таҳия ва бо имзои муаллиф (-он) супорида шавад. Дар мақолаи муштарақ бояд имзои ҳамаи муаллифон бошад.

Суроғаи мо: Душанбе, хиёбони Н. Қаробоев, 17 (ошонаи 2), ПИТФИ, шӯъбаи ахбори омма. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

К сведению авторов

В научном журнале «Вестник культуры» печатаются статьи содержащие результаты научных исследований по гуманитарным наукам: культуре, искусству, билиотековедению, СМИ и печатные издания, народные ремесла и другие, имеющие новизну.

При направлении статьи в редколлегию авторам необходимо соблюдать следующие правила:

1. Объём статьи не должен превышать 10 страниц компьютерного текста, включая текст, таблицы, библиографию, рисунки и тексты аннотации на таджикском, русском и английском языках;

2. Статья должна быть подготовлена в системе Microsoft Word. Одновременно с распечаткой статьи сдается электронная версия статьи. Рукопись должна быть отпечатана на компьютере (гарнитура Times New Roman Tj, шрифт 14, формат А 4, интервал 1,5, поля: верхнее-3 см., нижнее-2,5 см., левое-3 см., правое-2см; на одном листе 30 строк, в одной строке 60 знаков), все листы статьи должны быть пронумерованы;

3. Таблицы в статье должны быть указаны латинскими цифрами, вначале цифра таблицы, затем ее наименование;

4. Справа сверху 1-ой страницы указывается отрасль науки, ниже имя и фамилия автора, затем название организации, адрес, e-mail, номер телефона, затем по центру страницы указывается наименование статьи. Далее через пустую строку следует основной текст. В конце статьи после списка литературы приводятся аннотации на русском и английском языке и ключевые слова (8-10 слов);

5. Список литературы указывается в общем порядке после основного текста статьи. Авторы должны соблюдать правила составления списка использованной литературы. Он должен содержать не менее 6-8 наименований литературы. Правила составления списка литературы в следующей форме: фамилия, имя, название, место издания: издательство, год издания, том или номер, общее количество страниц или страницы статьи. Сноски показывать в квадратных скобках по примеру [1] [1, 3]. Перед местом издательства ставится точка тире (. –), местом издательства ставится двоеточие (:), перед годом издания ставится запятая (,) и перед общим количеством страниц ставится (. –).

6. Научные статьи, представленные в редакцию журнала, должны иметь экспертное заключение и отзыв специалистов о публикации;

7. Редколлегия оставляет за собой право производить сокращения и редакционные изменения статьи;

8. В случае возвращения редколлегией публикации автору статьи для доработки, автор редактирует и вносит изменения в текст статьи. Окончательный вариант статьи должен быть подписан автором или соавторами. Статьи, не отвечающим правилам, редколлегией не принимаются.

Наш адрес: Душанбе, проспект Н. Каробаева, 17 (2 этаж), НИИКИ, отдел средств массовой информации. Тел.: (+992 37) 233-84-58; email: murodi@mail.ru

ПАЁМНОМАИ ФАРҲАНГ

Наирияти илмию таҳлилӣ
2019, № 2 (46)

ВЕСТНИК КУЛЬТУРЫ

Научно–аналитическое издание
2019, № 2 (46)

HERALD OF CULTURE

Scientific and analytical edition
2019, № 2 (46)

Сармуҳаррир
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент
Шариф Комилзода

Муҳаррири масъул
доктори илмҳои филологӣ, профессор
Муродов Мурод

Муҳаррири техникӣ
Ҷумъабой Қузиёв

Ба чоп 21.08.2019 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Коғази офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj.
Чопи офсет. Ҷузъи чопии шартӣ 16.
Адади нашр 200 нусха. Супориши № 08/19

Маҷалла дар чопхонаи ҶДММ «Аржанг» ба таъбири расидааст.
ш. Душанбе, кӯчаи С. Шерозӣ – 21

